

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΚΓ'.

ΜΑΡΤΙΟΣ 1960

ΑΡΙΘ. 209

ΟΤΑΝ ΕΧΑΝΑΜΕΝ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ ΜΑΣ...

Παραθέτομεν κατωτέρω ένα απόσπασμα ήμερολογίου από σημειώσεις χριστιανού ἐπιστήμονος εἰς σειράν συγκεντρώσεων μίας ὀμάδος ἐπιστημόνων, εἰσηγουμένου τοῦ Π. Μελίτη, ἐνώπιον τῶν πολεμικῶν γεγονότων τοῦ 1941. Ἦδη εἶχαν εἰσέλθει οἱ Γερμανοὶ εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος καὶ ἤρχιζε διὰ τὴν Πατρίδα μας ἡ φοβερὰ περίοδος τῆς Κατοχῆς.

Ἐνώπιον τῆς καταστάσεως ἐκείνης—τόσον κρίσιμου διὰ τὸν ἑλληνικὸν λαόν—ἐγένετο, πρὸς τοῖς ἄλλοις, σειρά συγκεντρώσεων μίας ὀμάδος χριστιανῶν ἐπιστημόνων διὰ νὰ συζητήσουν ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐργασίας των κατὰ τὴν ἀρχομένην τότε ζοφερὰν περίοδον ὡς καὶ διὰ τὸν πνευματικὸν ἐπιστισμὸν τοῦ λαοῦ μας.

Αἱ σκέψεις ἐκείναι ἀπετέλεσαν τὴν ἀφετηρίαν πολλῶν καὶ ποικίλων πνευματικῶν ἐκδηλώσεων, εἰς τὰς ὁποίας μετέσχε καὶ διηκόνησε καὶ τὸ Περιοδικὸν μας.

Ἐπειδὴ εὐρισκόμεθα τώρα ἐνώπιον τῶν πνευματικῶν δυσκολιῶν καὶ ἀναγκῶν τῶν «εἰρηνικῶν» καιρῶν, φρονοῦμεν, ὅτι θὰ εἶναι χρήσιμος διὰ τὴν ἐποχὴν μας ἡ ἀναφορὰ καὶ πάλιν εἰς τὰς εἰσηγήσεις ἐκείνας.

ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

...Οἱ χριστιανοὶ ἐργάται ὀφείλουσιν νὰ καθήσουσιν καὶ νὰ σκεφθοῦσιν πολὺ ἐπὶ τῶν σημερινῶν γεγονότων. Πρέπει νὰ μελετήσουσιν πολὺ τὰς σημερινὰς περιστάσεις, διὰ νὰ εἶναι κατὰ τὸ δυνατόν κατηρητισμένοι, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν συγχρόνων ἀναγκῶν ὡς ἐργάται τοῦ Ἐυαγγελίου.

Εἰδικώτερον, τὸ θέμα ποῦ πρέπει νὰ ἀπασχολήσῃ ἰδιαίτερος ἡμᾶς τοὺς χριστιανούς τώρα, εἶναι τοῦτο: Τί μᾶς λέγει ὁ Θεὸς διὰ τῶν γεγονότων, τῶν ὁποίων σήμερον παριστάμεθα μάρτυρες; Μήπως ἄρα γε ἔχει ἐντολήν τινα νὰ μᾶς δώσῃ; Μήπως μᾶς καλεῖ εἰς ἔργον τι, εἰς νέαν τινὰ κλήσιν, τώρα μετὰ τὴν κοσμογονίαν αὐτήν; Ὁ χριστιανὸς θὰ σταθῇ μετὰ προσοχὴν καὶ περίσκεψιν τώρα, διὰ νὰ εἴπῃ ἐκεῖνο τοῦ ψαλμοδοῦ: «Ἀκούσομαι τί λαλήσει ἐν ἔμοι Κύριος ὁ Θεός».

★

Εἰς τι μᾶς καλεῖ σήμερον ὁ Θεός;

Μᾶς καλεῖ α) εἰς μετάνοιαν καὶ ἐξομολόγησιν διὰ τὰς διαφοροὺς παραλείψεις καὶ ἁμαρτίας, εἰρηνικῆς καὶ πολεμικῆς περιόδου (ἕκαστος δι' ἑαυτόν).

β) Εἰς συγχωρητικότητα ἐναντι πάντων, κάθαρσιν τῆς ψυχῆς μας ἀπὸ κάθε μίσος καθ' οἴουδήποτε (ὄρος πρὸς σωτηρίαν).

γ) Εἰς ἐνατένισιν τῆς πραγματικότητος ἐν ὅψει τοῦ ὅτι εἷς εἶναι ὁ Κύριος τῶν κυριευόντων, ὁ διέπων τὸ σύμπαν, καὶ ἄρα ὅ,τι γίνεται, γίνεται τῇ παραχωρήσει Ἐκεινοῦ.

δ) Εἰς ἐνατένισιν τῆς ἐξελέξεως τῆς ἀνθρωπότητος ὑπὸ τὸ ὄμμα τῶν αἰώνιων, τῶν πνευματικῶν ἀξιών, τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας.

ε) Εἰς μελέτην τῆς συγχρόνου πραγματικότητος βάσει τῆς αἰωνίου ἀληθείας, συναγωγὴν συμπερασμάτων, διατύπωσιν αὐτῶν.

στ) Εἰς διαφώτισιν, παράκλησιν, στήριξιν τῶν ἀδελφῶν.

ζ) Εἰς ἔργα ἀγάπης.

η) Εἰς αὐτοκριτικὴν τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας (ἐκκλησία ἁμαρτάνουσα).

Ἐκαστος ἐξ ἡμῶν, ἐκ τῆς μελέτης του, ἐκ τῆς πείρας του, ἐκ τῆς παρατηρήσεώς του, θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ συνεισφέρει κάτι πρὸς μελέτην τῶν θεμάτων τούτων, τὰ ὅποια πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολήσουν, ὥστε νὰ εἶναι ἡ μελέτη αὕτη ὡς οἷόν τι πληρεστέρα.

Ὡς ὁδηγὸς πολὺ καλὸς εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν προβλημάτων τούτων δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος, εἰδικῶς δὲ τὸ βιβλίον του «De civitate Dei», τὸ ὁποῖον ἐγράφη εἰς καιροὺς παραλλήλους πρὸς τοὺς σημερινούς.

Εἰς τὴν ὀρθολογιστικὴν καὶ ὕλιστικὴν δηλαδὴ ἀντίληψιν τῆς ἱστορίας, ἔχομεν νὰ ἀντιτάξωμεν ἡμεῖς τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν τῆς ἱστορίας. Κατὰ τὸν Αὐγουστίνον, Ἱστορία=civitas Dei + civitas diabolica. Ἐντεῦθεν προκύπτουν ὄλαι αἱ ζυμώσεις, αἱ ὁποῖαι εἰς τὸν παρόντα αἰῶνα κατέληξαν εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποστασίαν. Αὕτη εἶναι ἡ ρίζα τοῦ κακοῦ, ἡ ὁποία ἔφερεν ἀναισθησίαν εἰς τὰς προσβολὰς ἐναντίον τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ δικαίου. Ἐπαυσε νὰ ὑπάρχῃ καλὸν καὶ κακόν, δίκαιον καὶ ἄδικον, τοῦθ' ὅπερ εἶναι συνέπεια ἐγκαταλείψεως τοῦ θείου μέτρου τῶν ἀξιών.

Ἄλλοτε διὰ τοὺς πολέμους κατηγοροῦν τὸν Χριστιανισμόν (Μεσαίων, θρησκευτικοὶ πόλεμοι). Σήμερον, εἰς τὸν αἰῶνα τῆς πλήρους καὶ συνειδητῆς ἀποστασίας, κανένα δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸ κάμῃ. Ἀντιθέτως, δύναται σήμερον νὰ εἴπῃ: «Τὰ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος».

Εἰς τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν τῆς ἱστορίας πρέπει νὰ καταβληθῇ προσοχή, ὥστε νὰ μὴ κατατρίβεται ὁ μελετητὴς εἰς συγκεκριμένας προφητείας, ἀλλὰ μὲ ὁδηγὸν τὴν Γραφὴν καὶ τὴν παράδοσιν, νὰ διακρίνῃ τὰς ἰδικὰς του σκέψεις ἀπὸ τὰς εὐαγγελικὰς ἀληθείας.

Εἰς τὴν κρίσιν περὶ τῆς ἱστορίας ὁ μελετητὴς θὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν τὰς αἰωνίους ἀληθείας τοῦ Χριστιανισμοῦ: α) ὅτι ὁ Θεὸς

ὑπάρχει, Κύριος τοῦ παντός· β) ὅτι οὐδεὶς ἔγνω νοῦν Κυρίου, οὐδὲ σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο· γ) ὅτι ἡ αἰωνιότης εἶναι πραγματικότητα.

Μετὰ τὴν διαπίστωσιν τῆς ἀποστασίας, τί πρέπει νὰ γίνῃ; Ἐπιστροφὴ εἰς τὸ αἰώνιον σύνθημα: «Μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν».

ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

Πολλοί, λαμβάνοντες ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν καταστροφὴν ποὺ ἐξέσπασεν εἰς τὸν κόσμον, ἐρωτοῦν: Λοιπόν, ἐγκατέλειπεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον; Διατί ἀφήνει τὸ κακὸν καὶ τὰς θλίψεις; Ποῦ ἐστὶν ὁ Θεὸς σου;

Ἄλλὰ κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ μεμφθῇ οὔτε τὸν Θεόν, οὔτε τὸν Χριστιανισμόν διὰ τὴν καταστροφὴν. Ἡ ἀνθρωπότης εἶχεν ἀποστατήσῃ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Τὸν Χριστιανισμόν, ὄχι μόνον δὲν τὸν ἠθέλησεν ὡς ρυθμιστὴν τῶν ἀτομικῶν καὶ διεθνῶν σχέσεων, ἀλλὰ καὶ τὸν κατειρωνεύθη, τὸν ἠρνήθη, τὸν ἐπολέμησε.

Ἐὰν πάρῃ κανεὶς τὴν ἱστορίαν τῶν κρατῶν τῶν τελευταίων αἰώνων, καὶ κυρίως ἀπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἐντεῦθεν, θὰ τὸ διαπιστώσῃ αὐτό. Ἄτομα καὶ ὀμάδες ἐνεκολλοῦντο τὸν Χριστιανισμόν, τὰ κράτη ὁμοῦ καὶ οἱ λαοὶ ἐν τῷ συνόλω των ἦσαν ἀποστάται. Ὁ Οὐίλσον ἐβοήθησε τοὺς συμμάχους εἰς τὸν ἄλλον πόλεμον, ἀφοῦ προηγουμένως ἐκεῖνοι ὑπεσχέθησαν τὴν τήρησιν τῶν δεκατεσσάρων ὄρων του, ἐμπνευσμένων ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον. Ὅσον καιρὸν εἶχαν ἀνάγκην τῶν ἀμερικανικῶν μεραρχιῶν, ἔδιδαν ἀφειδῶς ὑποσχέσεις. Ὅταν ἐνίκησαν καὶ ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὄρων, ὁ Οὐίλσον μὲ τοὺς ὄρους του ἐστάλη ἀπ' ἐκεῖ ποῦ ἦλθε, πρωτοστατοῦντος τοῦ Κλεμανσώ, ὁ ὁποῖος διεμαρτύρητο τώρα ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς: Δὲν θὰ κυβερνήσωμεν μὲ τὸ Εὐαγγέλιον!

Ὅσον διὰ τὴν μετὰ τὸν πόλεμον εἰρηνοφιλίαν, αὕτη δὲν ἦτο εἰλικρινής, ἡ τοῦλάχιστον δὲν ἐπεδιώκετο ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐπεδιώχθη ἡ διατήρησις τῆς εἰρήνης διὰ μέσον θεσμῶν ἐξωχριστιανικῶν, διὰ προσώπων πολλάκις ἐχθρικῶς διακειμένων πρὸς τὸν Χριστιανισμόν.

νισμόν. Ἐπεδιώχθη ἡ διατήρησις μιᾶς εἰρήνης ἄνευ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ἀπλῶς νὰ διευκολύνῃ τὴν ἐν πάσῃ ἀνέσει ἀπόλαυσιν τῶν κοσμικῶν ἀγαθῶν καὶ τὴν ἀνενόχλητον ἁμαρτωλὸν ζωὴν.

Τί φταίει, λοιπόν, ὁ Χριστιανισμὸς διὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν καταστροφὴν; Καὶ ποῖος ἤμπορεῖ νὰ παραπονεθῇ κατὰ τοῦ Θεοῦ δι' αὐτήν; Ἡ ἀνθρωπότης θερίζει τώρα ἐκεῖνα ποῦ ἔσπειρε θεληματικῶς καὶ ἔσκεμμένως ἐπὶ τόσον καιρὸν.

Ἄλλ' ἐρωτοῦν: Καλὰ οἱ ἀποστάται. Ἄλλὰ οἱ χριστιανοὶ διατὶ νὰ υποφέρουν; Τὴν ἀπάντησιν ἔδωκεν ἤδη ὁ Αὐγουστίνος. "Όταν κατεστράφη ἡ Ρώμη ὑπὸ τῶν Γερμανικῶν φύλων τὸν ε' αἰῶνα, ἐτέθη πάλιν τὸ ἐρώτημα. Ὁ Αὐγουστίνος λέγει: Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ ἐξετασθῇ, ἐὰν ὄντως κατεστράφησαν καὶ οἱ χριστιανοί διότι ὁ Θεὸς γνωρίζει νὰ προστατεύῃ καὶ σώζῃ τοὺς ἰδικούς του κατὰ τρόπον θαυμαστόν. Ἐὰν δὲ ὑπέστησαν καὶ αὐτοὶ ζημίας καὶ καταστροφάς, τότε πρέπει νὰ τοὺς ἐρωτήσωμεν τοὺς ἰδίους, ἂν ἔνεκα τούτου υποφέρουν καὶ θλίβονται. "Αν μᾶς ἀπαντήσουν ὅτι δὲν θλίβονται, τότε τί ἐνδιαφέρεσαι σὺ νὰ στενοχωρῆσαι διὰ λογαριασμόν τρίτων, ἐφ' ὅσον οἱ ἴδιοι σὲ βεβαιώνουν ὅτι δὲν στενοχωροῦνται; "Αν πάλιν υποφέρουν καὶ θλίβονται διὰ τὰς ζημίας ποῦ ὑπέστησαν, τότε σημαίνει ὅτι εἶναι ἀτελεῖς χριστιανοί, διότι δίδουν ὑπερβολικὴν ἀξίαν εἰς κοσμικὰ ἀγαθὰ, ἐνῶ πρέπει νὰ γνωρίζουν ὅτι ἡ ἀξία των εἶναι μικρὰ καὶ ὅτι μόνον τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ ἔχουν μεγάλην ἀξίαν.

Ἡ ἀπάντησις αὐτῆ τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου ἤμπορεῖ νὰ δοθῇ καὶ σήμερον.

Τὸ ἀπολογητικὸν τοῦτο κεφάλαιον ἤμπορεῖ νὰ ἐκταθῇ πολὺ, διότι ὁ Χριστιανισμὸς ἔχει νὰ πῆ πολλά, ὅχι μόνον νὰ ἀπολογηθῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ κατηγορήσῃ. Ἐπὶ τοῦ παρόντος μένομεν ἐδῶ.

ΤΑ ΣΗΜΕΡΙΝΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΩΣ ΚΑΘΑΡΣΙΣ

Τὰ σημερινὰ μεγάλα γεγονότα ἤμποροῦν καὶ πρέπει νὰ χρησιμεύσουν ὡς καθαρσις καὶ ἐξαγνισμὸς. Διὰ νὰ ὑπάρξῃ ὁμως ἐξαγνισμὸς, προϋποτίθεται ὅτι βασικῶς ὑφίσταται τὸ ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον διὰ νὰ αὐξηθῇ καὶ τονισθῇ ἔχει ἀνάγκην καθάρσεως

ἀπὸ τοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖον ἐπισωρεύει ἡ ἁμαρτία. Ἰδιαίτερος τὸ θέμα ἀφορᾷ εἰς τὸν ἐξαγνισμὸν τοῦ πιστοῦ χριστιανοῦ.

Κατὰ τὴν εἰρηκτικὴν περιόδον, ἐν πρώτοις ὑπῆρχεν ἕνας μεγάλος κίνδυνος διὰ τὸν πιστὸν λαόν, ἡ ἰδέα τοῦ πλουτισμοῦ καὶ ἡ ἀφιέρωσις εἰς αὐτόν.

Διάφορα εἶδωλα κατόπιν, ἀγαθὰ μὲν καθ' ἑαυτά, ἀλλὰ θεοποιηθέντα, ἔτεινον νὰ λάβουν θέσιν τοιαύτην, ὥστε κατὰ φυσικὸν λόγον, σύμφωνα μὲ τὸν νόμον τοῦ ἀδιαχωρήτου, θὰ ἐξετόπιζαν ἀπὸ τὴν ψυχὴν τὸν Χριστόν.

Τοιαῦτα εἶδωλα εἶναι: 1) ὁ ἐθνικισμὸς, ὅχι τόσον ὡς ἰδέα τῆς ἐλευθερίας, ὅσον ὡς μία ὠρισμένη τάξις πραγμάτων, ἡ ὁποία ἐξασφαλίζει ἀνέσεις, ὄνομα, εὐμάριαν.

2) Ὁ κοσμικὸς πολιτισμὸς, τοιοῦτος, ὁ ὁποῖος ἐπέβαλλεν ὠρισμένα ὑλικά ἀγαθὰ καὶ ὠρισμένον τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, ὑλόφρονα κατὰ βάσιν, εἰς ὃν ὁ χριστιανὸς ὑπεχώρει, διὰ νὰ πληρώσῃ μετὰ ταῦτα τὰς συνεπειὰς τῆς ἀνεκτικότητος καὶ τῆς συνδιαλλαγῆς μὲ τὸν κόσμον.

3) Ἡ ἐλπίς ἐπὶ ἀνθρώπων. «Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ ἐλπίζων ἐπὶ ἀνθρώπων». Γενικῶς τὸ γῆϊνον οἰκοδόμημα κατελάμβανε τὸν ἐσωτερικὸν ἀνθρώπον, ὥστε ἡ γῆ νὰ θεωρηθῆται μένουσα πόλις.

Ἐνεκα τῶν εἰδώλων τούτων ἠγνοήσαμεν τὸν σταυρόν, ὡς κλῆρον τοῦ χριστιανοῦ, καὶ ἀφήσαμεν νὰ ἀτροφῆσῃ ἐν ἡμῖν ἡ ἰδέα τῆς οὐρανίου πατρίδος.

Εἰς τὰς ἁμαρτίας του ἐπίσης ὁ χριστιανὸς ὀφείλει νὰ ἀποδώσῃ τὴν παιδαγωγουσαν ράβδον τοῦ Κυρίου, ὡσαύτως δὲ καὶ εἰς τὸ ἐγὼ του, τὰ ὁποῖον περιστελλόμενον σήμερον καὶ καθοδηγούμενον εἰς τὴν φυσικὴν του ὁδόν, ἀνευρίσκει τὸν Σωτῆρα, διὰ νὰ παραδοθῇ εἰς αὐτόν. Ἐφ' ὅσον δὲ ἐξακολουθεῖ τὴν ἔρευναν τοῦ ἐσωτερικοῦ του ὁ χριστιανὸς, θὰ ἴδῃ ὅτι πολὺ λάκκις «φυσικαί» χαρὰὶ καὶ ἀπολαύσεις ἄνευ Θεοῦ ἀπετέλουν τὴν καθημερινὴν του πνευματικὴν τροφήν.

Ἡ καταστροφὴ τῶν Σοδόμων καὶ Γομόρων, ὡς καὶ τῆς Βαβυλώνος, ἀποτελοῦν κηρώσεις ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, τὰς ὁποίας δὲν δύναται νὰ παραθεωρήσῃ ὁ σημερινὸς

ἄνθρωπος, ὅταν ἀποβλέπη εἰς τὸν Θεὸν ὡς κυρίαρχον τοῦ κόσμου. Διὰ τὸν λαὸν ὁμοῦ τοῦ Κυρίου ἢ κάθαρσις καὶ ὁ ἔξαγνισμὸς ἀφ' ἑαυτῶν νοοῦνται ὡς θεραπευτικά καὶ ἐπανορθωτικά μέσα, χωρὶς καθόλου νὰ εἶναι καταστρεπτικά.

Η ΟΥΡΑΝΙΑ ΠΑΤΡΙΣ

Εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν παρίσταται ὡς ἓνα εἶδος ἐπεκτάσεως τῆς ἐν οὐρανοῖς ζωῆς τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ τοῦ ἄλλου οὐρανίου κόσμου. Ἡ καὶ ἓνα εἶδος ἀνακλήσεως τῆς γῆς εἰς τὴν ζωὴν αὐτήν, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἐπλάσθη.

Αὐτὸ ἐννοοῦμεν καὶ ὅταν λέγωμεν εἰς τὴν Κυριακὴν προσευχὴν «ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γεννηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς».

Ἡ ἐπέκτασις αὐτὴ ἀρχίζει ἀπὸ τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς δίδει ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ἐντολὰς καὶ ὁδηγίας πού θὰ ὁδηγήσουν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ζωὴν αὐτήν. Ἀπὸ μᾶς ἀπόψεως λοιπὸν καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἀνῆκον εἰς τὴν βασιλείαν ταύτην. Ἄλλὰ σιγά-σιγά ἔχασαν ἢ παρεμόρφωσαν τὴν ἔννοιαν τῆς βασιλείας αὐτῆς καὶ τὴν μετέβαλαν εἰς βασιλείαν ἰουδαϊκὴν. Καὶ ἐπερίμεναν ἀνάστασιν τῆς βασιλείας τοῦ Δαβὶδ.

Ἄλλὰ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εἶναι ὁ Χριστὸς ἐλθὼν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ «Μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Βραδύτερον δὲ ὁ Κύριος παρουσίαζεν αὐτὴν ὡς ἥδη ἐγκατεστημένην ἐπὶ τῆς γῆς. Ἔλεγεν: «Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται...».

Ἡ βασιλεία αὐτὴ παρουσιάσθη εἰς μίαν ἐποχὴν πολὺ ὁμοίαν πρὸς τὴν σημερινήν. Ἐκυριαρχοῦσαν οἱ Ῥωμαῖοι. Οἱ Ἰσραηλίται εἶχαν χάσει κάθε κρατικὴν ὑπόστασιν καὶ ἦσαν προσκολλημένοι εἰς τὴν προσδοκίαν τῆς ἀναστάσεως μᾶς κοσμικῆς βασιλείας. Οἱ ἀπόστολοι ἔδρασαν ὑπὸ συνθήκας ἀκόμῃ χειροτέρας, διότι ἡ δρᾶσις των συμπίπτει κυρίως πρὸς τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τοῦ Νέρονος. Παρὰ ταῦτα ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν διεδίδετο γοργῶς.

Ἐὰν λοιπὸν ἡμεῖς κατὰ τὸν πρὸ ὀλίγου λήξαντα πόλεμον ἐκάμαμεν ὅσον ἤμπορέ-

σαμεν καλύτερον τὸ καθῆκον μας πρὸς τὴν Πατρίδα, τώρα καλούμεθα νὰ ἐργασθῶμε διὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἴσως αἱ συνθήκαι σήμερα εἶναι καλύτεραι ἀπὸ τὸν προηγηθέντα καιρὸν, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐπεκράτου ἀκόμῃ αἱ ἰδέαι τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ὁ φιλελευθερισμὸς κλπ.

Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐπίγειος, ἀφ' ἑτέρου δὲ οὐράνιος. Ἔνα παράδειγμα: Ἔνας σπόρος φυτεύεται εἰς τὴν γῆν. Γίνεται δένδρον. Τὸ ἓνα μέρος του εἶναι μέσα εἰς τὴν γῆν, τὸ ἄλλο ὑψώνεται ὑψηλὰ εἰς τὸν ἀέρα, ὑπεράνω τῆς γῆς. Ἔτσι καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ὁ χριστιανὸς ζῆ εἰς τὴν γῆν, μεγαλώνει, προχωρεῖ εἰς τὴν γῆν τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦ θανάτου μετατίθεται εἰς τὴν ἄνω βασιλείαν τῶν τετελειωμένων.

Μᾶς ἐνδιαφέρουν καὶ αἱ δύο. Ἡ ἐπίγειος εἶναι ὁ προθάλαμος, ἡ οὐρανία εἶναι ὁ αἰώνιος οἶκος. Ἄν δὲν πραγματοποιήσωμεν εἰς τὸν προθάλαμον τὴν ἔννοιαν αὐτήν, δὲν θὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν αἰθουσαν τοῦ θρόνου.

Ἡ φύσις τῆς ἐπιγείου βασιλείας τοῦ Θεοῦ εἶναι πνευματικὴ. Θὰ ζήσωμεν ζωὴν φυσικὴν, κατὰ τρόπον πνευματικόν. «Ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει». —Τὰ ἄνω ζητεῖτε—τὰ ἄνω φρονεῖτε».

Ὅταν θέσωμεν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ πράγματα, τότε λύονται καὶ αἱ συγκρούσεις. Ὅταν κανεὶς ζῆ ἐν τῷ κόσμῳ ὡς ὑπερκόσμος, λύει τὰς παρουσιαζομένας συγκρούσεις. Θὰ ὑπάρξουν βέβαια καὶ ἐπὶ μέρους περιπτώσεις, τὰς ὁποίας ὁμοῦ οἱ χριστιανοὶ θὰ τὰς λύσουν καὶ αὐτὰς διὰ τῆς ἐπικοινωνίας καὶ ἀπὸ κοινοῦ σκέψεως ἐπ' αὐτῶν.

Ἡ ἐπὶ γῆς βασιλεία τοῦ Θεοῦ αὐτὴν τὴν ἐποχὴν εὐρίσκει τὴν καταλληλοτέραν εὐκαιρίαν ἀπὸ ὅσας ἡμεῖς ἐγνωρίσαμεν διὰ τὸ Ἔθνος μας. Καλούμεθα νὰ συνεργήσωμεν καθ' ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς.

ΠΩΣ ΘΑ ΕΡΓΑΣΘΩΜΕΝ

Ἐφ' ὅσον, ὅπως ἐλέχθη, ὁ Θεὸς μᾶς καλεῖ διὰ τῶν περιστάσεων νὰ ἐργασθῶμεν μεταξὺ τοῦ λαοῦ μας διὰ τὴν ἐπικράτησιν

της βασιλείας του, οφείλομεν να υπακούσωμεν εἰς τὴν κλήσιν.

Ἀπαιτεῖται νὰ γίνῃ ἐργασία μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν ἐν τῇ πίστει καὶ εἰς εὐρύτερον κύκλον.

Οἱ ἀδελφοί, οἱ πιστοί, ἔχουν ἀνάγκη στριξέως, ἐνισχύσεως καὶ διαφωτισμοῦ. Τὰ θλιβερά γεγονότα καὶ ἡ συμφορὰ πού ἐώρηκε τὴν χώραν μας, τοὺς ἔχουν βεβαίως ἐπηρεάσει.

Θὰ τοὺς μιλήσωμεν ὡς ἐξῆς:

Ἀπὸ μὲν ἠθικῆς ἀπόψεως, διὰ τὸν χριστιανὸν δουλεία δὲν ὑφίσταται: «Ἐὰν ὁ ὕψος ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε». Καί: «Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας».

Ἀπὸ ὕλικῆς ἀπόψεως; Τὰ πράγματα βεβαίως εἶναι στενόχωρα. Ἀλλά, ὡς εἶμεθα βέβαιοι ὅτι, ὅταν φθάσουν εἰς σημεῖον ὥστε «ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν», ὁ Κύριος θὰ ἐπέμβῃ ὡς λυτρωτῆς καὶ ῥύστης.

Τὸ ζήτημα εἶναι νὰ κυττάξωμεν ὅλοι ἡμεῖς οἱ πιστοί, τί μᾶς λένε αὐτὰ τὰ γεγονότα. Καὶ νὰ φροντίσωμεν νὰ ἐπωφεληθῶμεν ἐξ αὐτῶν...

Θὰ μιλήσωμεν καὶ εἰς τὸν εὐρύτερον κύκλον. Θὰ μιλήσωμεν εἰς ὀλόκληρον τὸ ἔθνος, εἰς τοὺς μορφωμένους καὶ εἰς τὸν λαόν. Καὶ ἔχομεν νὰ ποῦμε πολλά.

Πρέπει νὰ τοὺς δώσωμεν νὰ καταλάβουν ὅτι τὸ κράτος μας τὸ κατέστρεψεν ἡ ἀποστασία. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Εἰκοσιένα, τὴν ὁποίαν ἐκήρυξαν, διεξήγαγον καὶ ἔφεραν εἰς πέρας ἄνθρωποι ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἐγεννήθη τὸ νεώτερον ἑλληνικὸν κράτος. Λοιπόν, τὸ κράτος αὐτὸ ἐγεννήθη ἐν τῇ ἀποστασίᾳ καὶ ἔζησεν ἐν τῇ ἀποστασίᾳ. Ἦδη ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμήν, καὶ κυρίως μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ πρώτου Κυβερνήτου, ἤρχισεν ἡ προσπάθεια τῆς χειραφετήσεως τοῦ κράτους ἀπὸ τὴν θρησκείαν. Ἀπὸ τότε, ὅσον ἐπερνοῦσεν ὁ καιρὸς ἡ προσπάθεια δὲν ἐσυνεχίζετο ἀπλῶς, ἀλλὰ ἐνετεινέτο καὶ ἐσυστηματοποιεῖτο.

Πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι ὁ λαὸς δὲν μετέσχεν εἰς τὴν πολεμικὴν αὐτὴν, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἀντέδρασεν ἀποτελεσματικῶς. Οἱ κύριοι αἴτιοι τῆς κατὰ τῆς θρησκείας πολεμικῆς

εἶναι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν λεγομένην ἀνωτέραν τάξιν, δηλαδὴ οἱ μορφωμένοι, οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ πλοῦσιοι.

Ποία ἦτο ἡ ἐκπαιδευτικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους μας κατὰ τὴν ἐλευθεραν ζοῆν του;

Ποία ἦτο ἡ στάσις τοῦ κράτους ἔναντι τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ μας;

Τί ἔκαμε τὸ κράτος σχετικῶς πρὸς τὰ θεάματα καὶ τὸν τύπον (ἐφημερίδας καὶ βιβλία) πού ὑπέσκαπταν τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν θρησκευτικὴν τοῦ λαοῦ;

Ἴδου θέματα, καθὼς καὶ ἄλλα παρόμοια, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ μελετηθοῦν τώρα, διὰ νὰ φανῇ ἡ ἔκτασις τῆς ἀποστασίας καὶ τῆς ἀπὸ τῆς Πίστεως ἀπομακρύνσεως τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Οἱ διανοούμενοι περιφρονοῦν τὴν θρησκείαν, λένε ὅτι εἶναι καλὴ «γιατὶ τὸ λαουτζίκο». Οἱ ἐκπαιδευτικοὶ (ἐκπαιδευτικὸς ὄμιλος) συντάσσουν σχολικὰ βιβλία γεμάτα ἀπὸ ὀρθολογισμόν, ὕλισμόν καὶ ρυπαρογραφήματα, καὶ τὰ ἐπιβάλλουν διὰ νόμων εἰς τὰ σχολεῖα, διὰ νὰ μορφώνωνται μὲ αὐτὰ τὰ ἑλληνόπουλα. Οἱ ἐπιστήμονες ἀσχολήθησαν περισσότερο μὲ τὸ πῶς θὰ «ἐλευθερωθοῦν» ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν πίστιν, παρὰ μὲ τὸ πῶς θὰ ἐλευθερωθῇ ὁ ὑπόδουλος ἑλληνισμός. Εἶναι δὲ γεγονός ὅτι ἡ Μεγάλῃ Ἰδέα δὲν συνεκίνησε τοὺς μορφωμένους καὶ ἐπιστήμονας τόσο, ὅσον τὸν λαόν.

Μετὰ τὸν πρώτον εὐρωπαϊκὸν πόλεμον ὁ κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἠθικῆς διωγμὸς ἐνετάθη.

Ἡ θρησκευτικότης καὶ ἡ μετάνοια τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ἓνα μέρος τοῦ λαοῦ μας εἰς τὸν τελευταῖον πόλεμον, συγκεκριμένως δὲ οἱ στρατιῶται οἱ μαχόμενοι εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν, ἠμείφθησαν κατὰ τρόπον ἔκδηλον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς θείας αὐτοῦ προστασίας καὶ τῶν θανμαστῶν κατορθωμάτων, πού ἐπετελέσθησαν εἰς τὸ ἄλβανικὸν Μέτωπον. Ἀλλὰ τὸ σύνολον τοῦ λαοῦ δὲν μετενόησεν. Ἦδη τὸ κράτος μας θεορῖζει τοὺς καρποὺς τῆς ἀποστασίας.

Ὅλα τὰ ἀνωτέρω σημεῖα θὰ μελετηθοῦν. Πρέπει νὰ λεχθοῦν εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν.

Θὰ χρησιμοποιοῦν ὅλα τὰ μέσα πού εὐρίσκονται εἰς χεῖρας τῶν χριστιανῶν: Ἐντυπον, κήρυγμα, συζητήσεις κλπ.

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΝΑΤΟΜΙΑΣ(*)

ΚΤΗΜΑ ΕΣ ΑΕΙ

Ἄλλ' ἢ πρωτοτυπία τοῦ Θουκυδίδη, πλατεία καὶ μεγάλη, ἀπλώνεται καὶ σ' ἄλλο πεδίο, τὶς δημηγορίες⁽¹⁶⁾. Ὁ Μαρκελλίνος παρατηρεῖ μὲ κάποια ὑπερβολὴ πὼς «μόνος ὁ συγγραφεὺς ἐξεύρε τὰς δημηγορίας» (§ 38). Τοῦτο ὅμως τὸ εἶδος δὲν ἦταν τέλεια καινούργιο μέσα στὴν ἀφήγησι. Σ' αὐτὸ ὁ ἱστορικός μας ἔχει ὑπόδειγμα τὸν Ὅμηρο, πού ἀφίνει τοὺς ἥρωας σὲ κρίσιμα σημεῖα διαφωνίας νὰ ἐκθέτουν τὶς σκέψεις των καὶ νὰ διατυπώνουν τὰ σχέδια καὶ τὶς ἀποφάσεις των. Ὁ Νέστωρ, ὁ Μενέλαος, ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ Ἀγαμέμνων, εἶναι προσωπικότητες πού διακρίνονται γιὰ τὴν δύναμι καὶ τὴν ἄνεσι τοῦ λόγου. Τὴν μορφή τῆς ὁμιλίας ἔχει στὸ ἔργο του καὶ ὁ Ἡρόδοτος. Τὶς ἀπόψεις τους ἐπίσης σὲ συνεχῆ λόγο διατυπώνουν οἱ ἥρωες στὶς τραγωδίες. Ἀπλὸ ξεφύλλισμα π. χ. τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλῆ ἢ φυλλομέτοσμα τῆς Μήδειας τοῦ Εὐριπίδη δείχνει τὴν συγκέντρωσι ἐπιχειρημάτων ἀπὸ τοὺς ἀνταγωνιζομένους καὶ τὴν προσπάθεια λογικῆς καὶ πειστικῆς ἐκθέσεως τῶν ἰδεῶν τους.

Κι' ὅμως ὁ Θουκυδίδης μὲ τὶς δημηγορίες του πρωτοτυπεῖ ὄχι μόνο σὲ ἕφος καὶ ἐπιγραμματικὴ πυκνότητα, ἀλλὰ καὶ σὲ περιεχόμενο καὶ οὐσία. Οἱ δημηγορίες, καθὼς σωστὰ παρατηρήθηκε, δὲν εἶναι στοιχεῖο ἀπλῆς ποικιλίας καὶ ἐντυπωσιασμοῦ, τέρψεως καὶ ἀπολαύσεως, ἀλλ' ἄρμος θεμελιακὸς τῆς ἱστορήσεως. Εἶναι τὸ «μεδοῦλι» τῆς ἀφηγήσεως. Μέσα ἀπὸ τὶς δημηγορίες ἀναπηδᾷ ἡ βαθύτερη πολιτικὴ φιλοσοφία, ὄχι μονοκώμματα καὶ σχηματικά, ἀλλὰ σὲ λόγο καὶ ἀντίλογο. Κατὰ τὴν σο-

φιστικὴ μέθοδο ὁ ἱστορικός ἀντιπαραθέτει δύο καταστάσεις, δύο πρόσωπα, δύο πόλεις ἢ φυλὲς πού ἔχουν τὴν δική τους παράδοσι, παιδεύσι, ἀντιλήψεις, συμφέροντα. Ἔτσι ὁ ἀναγνώστης παρακολουθεῖ τὴν λογικὴ πορεία, τὴν ἐπιχειρηματολογικὴ κατοχύρωσι, τὴν φιλοσοφικὴ τοποθέτησι σὲ ἀρχές, τὴν πειστικὴ δύναμι, τὰ τεχνάσματα τῆς διαφυγῆς ἀπὸ τὶς δυσκολίες, τὴν ἐκζήτησι τοῦ δικαίου ἢ τὴν ὠμότητα τῆς βίας.

Ἐπάρχουν δημηγορίες χωρὶς τὴν προσωπικὴ ἀποτύπωσι. Σ' αὐτὲς ὁ ἱστορικός σκιαγραφεῖ τὰ κίνητρα, τὶς σκέψεις, τὶς προθέσεις καὶ τὶς ἐνέργειες τῶν ἀντιμαχομένων μερῶν. Δὲν ὑπάρχει κυριαρχοῦσα προσωπικότης πού διαμορφώνει τὴν πολιτικὴ κατεύθυνσι, λείπει ὁ ἡγέτης πού καθοδηγεῖ κι' ἐμπνέει· ἀλλ' αὐτὸ δὲν σημαίνει πὼς ἡ ζωὴ δὲν προχωρεῖ καὶ πὼς δὲν πραγματώνεται ἡ πολιτικὴ σχέψις. Σ' ἄλλες ὅμως δημηγορίες βρισκομε τὸ ὄνομα⁽¹⁷⁾ τῆς προσωπικότητος πού ἡγεῖται. Σ' αὐτὲς δὲν ἐκτίθεται μόνο ἡ πολιτικὴ κατάσταση μὲ τὸ ἰδεολογικὸ τῆς ὑπόβαθρο, ἀλλ' ἐναποτίθεται καὶ ἡ προσωπικὴ σφραγίδα τῆς ἰδιοφυίας σὲ στοχασμὸ καὶ δράσι. Γιατὶ στὴν ἐπιτυχητὴ διαμόρφωσι πολιτικῆς ἀτμόσφαιρας συντελεῖ πιδὸ πολὺ ὁ ἡγέτης παρὰ ὁ λαός⁽¹⁸⁾.

Ἔτσι μέσα στὶς δημηγορίες ἀναφαίνεται ὅλη ἡ φιλοσοφία καὶ πολιτικὴ ἀνατομία τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἀκμῆς μιᾶς πολιτείας

(17) Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρομε τὶς δημηγορίες Νικίας (VI, 9-14 καὶ 20-23) καὶ Ἀλκιβιάδη (VI 16-18), Κλέωνος (III, 37-40) καὶ Διοδότου (III, 42-48), Ἀρχιδάμου (I, 80-85) καὶ Σθενελαΐδα (I, 86), Ἐρμοκράτη (VI, 33-34) καὶ Ἀθηναγόρα (VI 36-40) κλπ.

(18) Ὁ λαὸς γίνεται πολλὰς φορὲς ὄχλος· II, 65, 4· IV, 28, 3· VI, 53, 2-3· VI, 60· VII, 14, 4· VII, 48, 3-4· VIII, 1, 4.

(*) Συνέχεια τοῦ ἀρθρου «Θουκυδίδης Ἀθηναῖος», «Ἀκτίνες» 1960, σ. 9-12.

(16) Jules Girard, «Essai sur Thucydide», Paris 1884, σ. 41-42.

(ἐπιτάφιος, II, 35-46), ὁ ἀγὼν τῆς ἐπιβιώσεως μᾶς ἄλλης (Ἑρμοκράτης, VI, 33-34), ἡ ἱμπεριαλιστικὴ κινικότης τοῦ ἰσχυροῦ (Ἀθηναῖοι, V, 85-113), ἡ προσήλωσις τοῦ ἀδυνάτου στὴν ἔννοια τοῦ δικαίου (Μήλιος), ἡ οὐσιαστικὴ αἰτιολόγησις τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου (δημηγορία Κορινθίων I, 68-71). Ὅτι βαθὺν σὲ πολιτικὴν πρᾶξι καὶ στοχασμὸν περνάει ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν πέννα τοῦ ἱστορικοῦ καὶ γίνεται ἀνάγλυφο μόρφωμα, πὺν παριστάνει τὴν ἀίωνα πολιτικὴν σκέψιν. Οἱ Σπαρτιάται καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶναι μόνο τὰ γνωστὰ ἱστορικὰ ὀνόματα, ἀλλὰ μορφῆς οὐσίας, βίου καὶ ἐνεργειῶν, εἶναι τύποι καὶ σχήματα, πὺν ἱστορικὰ ἐπαναλαμβάνονται. Ἡ Ἀθῆνα ἐξικονίζει τὴν δημοκρατικὴν συνείδησιν μὲ τὴν ἐλεύθερον παιδευσιν, πὺν ὑψώνει τὸ ἄτομον σὲ κοινωνικὴ προσωπικότητα. Ἡ Σπάρτη ἀποτυπώνει τὴν μονολιθικὴν δικτατορικὴν παρότρυνσιν πὺν ἀποβλέπει ἀποκλειστικὰ στὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἔθνικοῦ μεγαλείου· «τὸ πείθεσθαι τοῖς ἄρχουσι» γίνεται πρώτη, μοναδικὴ καὶ κύρια ἀρετή.

Τούτῃ ὁμοῦς ἡ εὐδύγκισια στὴν δημιουργικὴ χρῆσιν τῆς δημηγορίας προκαλεῖ εὐλογητὴν ἀπορία μὴ τυχὸν θυσίασε τὴν ἀλήθειαν γιὰ χάριν τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας, ὅποτε ὁ ἱστορικὸς παρουσιάζεται ἀντιφατικὸς μὲ τὸν ἐαυτὸν τὸν, ἀφοῦ παραποιεῖ τὰ γεγονότα. Ὁ ἴδιος κάνει τὴν διενκρίνησιν πὺς δὲν διαμνημόνευσε πιστὰ τὶς ὁμιλίαις, ἀλλὰ φύλαξε τὴν κεντρικὴν ἰδέαν τους καὶ τὰ κύρια σημεῖα τοῦ περιεχομένου τους· «καὶ ὅσα μὲν λόγῳ εἶπον ἕκαστος ἢ μέλλοντες πολεμήσειν ἢ ἐν αὐτῷ ἤδη ὄντες, χαλεπὸν τὴν ἀκριβείαν αὐτῆν τῶν λεχθέντων διαμνημονεῦσαι ἦν ἐμοὶ τε ὄντων αὐτὸς ἤκουσα καὶ τοῖς ἄλλοθεν ἐμοὶ ἀπαγγέλλουσιν» ὡς δ' ἂν ἐδόκουν ἐμοὶ ἕκαστος περὶ τῶν αἰετιζομένων τὰ δέοντα μάλιστ' εἰπεῖν, ἐχομένῳ ὅτι ἐγγύτατα τῆς ξυμπάσης γνώμης τῶν ἀληθῶς λεχθέντων, οὕτως εἴρηται» (I, 22, 1).

Ἡ ἱστορικὴ ὕλη στὴν δημηγορίαν δὲν θυσιάζεται, ἀλλὰ διυλίζεται ἀπὸ τὴν ἀσίγαστη ὁρμὴν τῆς ἐκλογικεύσεως, ὀπλίζεται μὲ τὴν δύναμιν τοῦ ἐλέγχου, τῆς ἀνασκευῆς καὶ τῆς ἐπιχειρηματολογικῆς ἀποδείξεως.

Ὁ Θουκυδίδης δὲν παραποιεῖ τὴν ἀλήθειαν τῆς δημηγορίας, ἀλλὰ τὴν φωτίζει μὲ τὸν προβολέα τῆς λογικῆς καὶ τῆς σοφίας, τὴν ντύνει μὲ ἀποδεικτικὴν δύναμιν καὶ ἐκφραστικὴν πυκνότητα. Τὸ περιεχόμενον τοῦ λόγου εἶναι ἱστορικὸν καὶ ἀντιπροσωπευτικὸν τῆς ἀληθείας, ἡ φραστικὴ διαμόρφωσις καὶ ἡ ἀξιολογικὴ τοποθέτησις ὀφείλεται στὸν συγγραφέα.

Τούτῃ βέβαια ἡ θεώρησις εἶναι ἀσυνήθιστη καὶ ἀσυμβίβαστη μὲ τὶς δικῆς μᾶς ἀντιλήψεις, γιὰτις ποτὲ ἕνας σύγχρονος ἱστορικὸς δὲν θὰ ἔδινε δικὴν του ἐκφρασιν καὶ ἐπιχειρηματολογικὴν διάρθρωσιν σὲ κάποιον πολιτικὸν λόγον, ἀλλ' ἀντίθετα θὰ περιορίζετο σὲ πιστὴν ἀναδημοσίευσιν τῶν λεχθέντων. Τούτῃ ὁμοῦς τὴν ἀπαιτήσιν δὲν μπορούμε νὰ τὴν ἔχωμε ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, πὺν εἶχαν τὴν τάσιν ἐλεύθερα ν' ἀποδίδουν τὴν πραγματικότητα.

Ὁ Θουκυδίδης δὲν ἀποτυπώνει φωτογραφικὰ τὰ γεγονότα καὶ τὶς δημηγορίας, ἀλλὰ τοὺς προσδίδει χαριτωμένους φωτοσκιάσεις, τοὺς προσφέρει ζωγραφικὴν προοπτικὴν ἰχνεύοντας τὰ ἀνθρώπινα κίνητρα καὶ τὰ πολιτικὰ ἐλατήρια· ὁμοῦς δὲν «εἰδύσκει». Σοῦ δίνει ἀφορμὰς γιὰ κρίσεις, ἀλλὰ δὲν σοῦ παρέχει ἀποκλειστικὸν συμπέρασμα. Ἡ «ἔξυγγραφὴ» του εἶναι κείμενον φιλοσοφικῆς καὶ πολιτικῆς αὐτενεργείας καὶ ὄχι μόρφωμα διδασκαλίας μὲ τὴν στενὴν ἔννοιαν τοῦ ὄρου. Ὁ συγγραφεὺς εἶναι πῶς πολὺ ἀνατόμος καὶ λιγώτερον κριτῆς. Ψυχρὰ ἐκθέτει τὰ γεγονότα. Στέκει πάνω ἀπὸ αὐτὰ ἀπροσωπώληπτος. Ὅταν μιλήσῃ, δὲν εἶναι οὔτε Σπαρτιάτης οὔτε Ἀθηναῖος, Ἴων ἢ Δωριεὺς, Ἀθηναῖος πολίτης ἢ στρατηγὸς ἢ ὁ πικραμένος ἐξόριστος. Λὲς καὶ δὲν τὸν κινεῖ κανένα ἐλάτηριον, κανένα πάθος, καμμία ψυχικὴ δύναμις ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἔλξιν γιὰ τὴν ἴδιαν τὴν ἀλήθειαν.

Ἔτσι μὲ ἀνεσι ἀφηγεῖται νίκες ἢ ἡττες τῶν Ἀθηναίων, ἐπιτυχίας ἢ ἀποτυχίας τους, εὐστοχες πολιτικὰς ἐνεργείαις ἢ σφάλματα οὐσίας πὺν ὀδηγοῦν στὴν καταστροφὴν. Μὲ τὴν ἴδιαν ἐλευθερίαν δείχνει τὴν ὑπεροχὴν τῆς σπαρτιατικῆς δυνάμεως στὴν ξηρὰ, τὴν ἐπίμονον ἀσκήσιν καὶ στρατιωτικὴν προσήλωσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν μονολιθικότητα στὴν σκέψιν καὶ ἐνεργείαν, τὴν παθη-

θερίας ἀποτελοῦν τὰ οὐσιώδη κίνητρα τοῦ ἐπικού θριάμβου των (I, 73-78). Μένουν μόνον στὸν Μαραθῶνα, ἀλλ' ἀλύγιστοι στὴν ἀπόφασί τους γι' αὐτὸ ἐπιτελοῦν νίκη θαυμαστή. Γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμη τὸ πνεῦμα στάθηκε πρὸ ἰσχυρὸ ἀπὸ τὴν ὑλικὴ δύναμι καὶ τὸν πλοῦτο.

Ἡ λαὸς ὅμως ὀδηγεῖται στὴν ἀκμὴ καὶ ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ εὐμάρεια. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐγιναν ἰσχυροί, γιατί βροθήκαν χρήματα ἢ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς βιοτεχνίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἢ ἐκμετάλλευσις τῶν ὀρυχείων προσφέρει πλοῦτο, στηρίζει τὴν ναυτικὴ δύναμη, κατοχυρώνει τὸ ἀθηναϊκὸ μεγαλεῖο, παρέχει ἐρεθίσματα δραστηριότητος στὸ ἄτομο, πὸν σπᾶει τὰ πλαίσια τῆς βιοπάλης καὶ κινεῖται γι' αὐξήσει ἐπιρροῆς καὶ ἀναζήτησι ἀνέσεων.

Ἐτσι παραδόσις ἀρετῆς, πολεμικῆς ἐπιτυχίας, ἀνάπτυξις πολιτικῆς συνειδήσεως, συγκέντρωσις πλοῦτου δίνουν ὠθήσεις στὸ σῶμα καὶ στὸ πνεῦμα γιὰ βελτίωσι. Ἡ πόλις τῆς Ἀθήνας ὑψώνεται σιγά-σιγά σὲ ὑπόδειγμα προόδου καὶ ἀγωγῆς, γίνεται «παίδευσις τῆς Ἑλλάδος» (II, 41, 1), σηματοῖσι πολιτεία, πὸν δὲν ζηλεῖ τὸς νόμους τῶν ἄλλων: «παράδειγμα αὐτοὶ ὄντες τινὲς ἢ μιμούμενοι ἑτέρους» (II, 37, 1).

Ἄλλ' ἢ πολιτικὴ σκέψις στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα εἶναι στενὴ καὶ τοπικιστικὴ. Ὁ ἴδιος ὁ σχηματισμὸς τῆς λέξεως πολιτικὸς δηλώνει πὸς εἶναι παράγωγο τῆς πόλεως. Ἡ Ἀθήνα, ἢ Σπάρτη, ἢ Κόρινθος, τὸ Ἄργος, γιὰ νὰ περιορισθοῦμε σὲ μερικὰ ὀνόματα, ἀπαρτίζονται ἀπὸ Ἑλληνας πὸν ἐργάζονται ὅμως γιὰ λογαριασμὸ τῆς δικῆς τους πόλεως. Ἐπομένως καθίσταται μοιραῖος ὁ ἀνταγωνισμὸς στὸ ἐμπόριο, στὴν ἀσκησι τῆς ἐπιρροῆς, στὴν ὑπεροπλία, πὸν σὰν συνακόλουθο ἔχει τὴν ἐξέυρεσι μιᾶς τέχνης, πὸν θὰ χειρίζεται τὰ προβλήματα τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων.

Ἐτσι δημιουργεῖται παραδόσις ἐξωτερικῆς πολιτικῆς μεταξὺ τῶν πόλεων, πὸν στὴν ἐπίφασι στηρίζεται στὴν ἔννοια τοῦ δικαίου, ἐνῶ στὴν πραγματικότητι ἀποτελεῖ ἀπόσταγμα τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας κάθε πόλεως, ἀποτέλεσμα τῆς ἱστορικῆς στιγμῆς καὶ ἀνάγκης, συνισταμένη τῆς ὀ-

μαδικῆς συμφεροντολογίας⁽²²⁾. Κριτικῆς στὰ ἐξωτερικὰ θέματα τὶς πρὸ πολλῆς φορῆς εἶναι ἢ δίψα τῆς ἰδιοτελείας καὶ ἢ φλόγα τῆς ἐπικρατήσεως. Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ἀναγνώρισι τοῦ πρωτείου ἀπὸ τὶς ἄλλες πόλεις διαδηλώνουν ὀμὰ καὶ ἀπερίφραστα τὴν ἀρχὴ τοῦ δικαίου τοῦ ἰσχυροτέρου (I, 76, 2· V, 105, 2). Φρονοῦν πὸς θὰ ἦσαν ἀνόητοι μετὰ τὸ ἡγετικὸ προβάδισμα νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν θέσι τους, ἐπειδὴ μερικῆς πόλεις ἔδειξαν δυσἀρεσκεία γιὰ τὴν διαγωγὴ τους (I, 77, 5). Γιατί μόνον μεταξὺ ἰσοδυνάμων ὑπάρχει πεδίο συζητήσεων καὶ διαπραγματεύσεων, ἄλλ' ὄχι καὶ μεταξὺ ἀνίσων (V, 89). Στὴν δεύτερη περίπτωσι μόνον ὁ ἰσχυρὸς ὑπαγορεύει τὴν θέλησί του, ἐνῶ ὁ ἀδύνατος ἔχει συμφέρον νὰ πειθαρχῇ, γιατί ἀποφεύγει ἔτσι τὸν τέλει ἀφανισμό (V, 105, 4). Τούτη τὴν ἰδέα βροσκομε καὶ στοὺς Σπαρτιάτας, πὸν κι' αὐτοὶ στὰ πλαταικὰ ὑποτάσσουν τὴν ἠθικὴ συνείδησι στὴν πολιτικὴ σκοπιμότητι καὶ τὴν κολακεία τῆς θηβαϊκῆς φιλίας (III, 68, 4). Ἐτσι στὴν πολιτικὴ δραστηριότητι ἢ διεκδικήσις τῆς ἀλήθειας γίνεται ἀτολμότερη καὶ τὸ μέτρο τοῦ δικαίου παραμερίζεται.

Τούτο τὸ φιλοσοφικὸ βάθος στὴν διαπίστωσι τῶν πολιτικῶν ἐλατηρίων μᾶς ὀδηγεῖ στὸ πρόβλημα τῆς ἠθικότητος τοῦ συγγραφέα. Πολλοὶ ὑποστήριξαν πὸς ὁ Θουκυδίδης βλέπει μόνον σφάλματα πολιτικῆς ἐνεργείας. Σύμφωνα μετὰ τὴν γνώμη του, μᾶς λέγουν, ἢ πολιτικὴ εὐφροῖα καὶ ἢ οἰκονομικὴ καὶ στρατιωτικὴ δύναμη ἀποτελοῦν τοὺς μοναδικοὺς παράγοντας δράσεως μιᾶς πολιτείας. Ἡ ἐπιτυχὴς χρῆσις τους προσδίδει νίκη καὶ μεγαλεῖο, ἢ ἄ-

(22) Τὸ συμφέρον τοποθετεῖται σὰν κριτήριο τῆς πολιτικῆς ἐνεργείας (III, 44· III, 68, 4· VI, 13, 2· VI, 85, 1). Ἐν τούτοις ἢ μονολιθικότης του ἀντίκειται στὴν ἠθικὴ συνείδησι (III, 56, 3). Ἀξιολογικὰ στέκει πρὸ χαμηλὰ ἀπὸ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν βοήθεια τῶν ἄλλων: «καὶ μόνον οὐ τοῦ συμφέροντος μάλλον λογισμῶ ἢ τῆς ἐλευθερίας τῶ πιστῶ ἀδεῶς τινα ὠφελοῦμεν» (II, 40, 5). Γίνεται διάκρισις τοῦ φωτισμένου συμφέροντος πὸν ἀποβλέπει στὴν ὀλότητι τῆς πόλεως ἢ τῶν συμμάχων ἀπὸ τὸ ἐγωϊστικὸ τοῦ ἀτόμου πὸν φέρνει καταστροφὴ (III, 56, 7· III, 82, 8).

στοχη μεταχείρισις ἐπιφέρει ἀτυχήματα καὶ ὄλεθρο.

Τέτοια κρίσις ὁμῶς μᾶς φαίνεται ὑπερβολικὴ καὶ ἀποδεικνύει μᾶλλον ἰδεολογικὴ προβολὴ μερικῶν κριτικῶν πάνω στὶς ἰδέες τοῦ ἱστορικοῦ παρὰ διαπίστωσι τῆς ἴδιας τῆς πραγματικότητος⁽²³⁾. Γιατί ὁ Θουκυδίδης μπορεῖ νὰ μιλήσῃ γιὰ τὴν «ἀχρηματία»⁽²⁴⁾ ὡς αἰτία ἀναστολῆς ἢ περιορισμοῦ τῆς δραστηριότητος, γιὰ τὸ δίκαιο τῆς βίας, τὴν ἀξία τοῦ ναυτικοῦ στὴν ἐπικράτησι (I, 80, 3-4), τὰ λογικὰ σφάλματα σὲ πολιτικῶν χειρισμούς, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἄθεος καὶ ἠθικὰ ἀδιάφορος, amoral. Ἀντίθετα ἢ διεισδυτικὴ παρακολούθησις τῶν γεγονότων ἀπὸ μέρους του, ἢ κριτικὴ θεώρησις περιστατικῶν καὶ καταστάσεων παρέχουν εὐκαιρία ἠθικῆς ἐρμηνείας στὴν ἐσωτερικὴ δομὴ τῆς πόλεως καὶ στὴν διαχείρισι τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων.

Τὸ καινούργιο στὸν Θουκυδίδη δὲν εἶναι ἡ ἀπομάκρυνσις του ἀπὸ τὴν ἠθικὴ ἐμπειρία, ἀλλ' ἡ ἀπόσπασις ἀπὸ τὴν στενόμυαλὴ προσκόλλησι σὲ ὑπέρογκες ἐρμηνείες, ὁ ἀποχωρισμὸς ἀπὸ τὶς δευσιδαίμονες καὶ παράλογες προλήψεις, ἡ ἀπογύμνωσις τῆς ἀλήθειας ἀπὸ τὰ ψεύτικα καὶ ἀπατηλὰ καλύμματα τῶν χρησμῶν καὶ τῶν μαντικῶν ἐπινοήσεων⁽²⁵⁾. Στὴν ἱστορίαν του προτιμᾷ τὴν λογικὴν αἰτιολόγησι ἀπὸ τὴν παρέμβασι δαιμονικῶν δυνάμεων. Ρεαλιστῆς καθὼς εἶναι, θέλει νὰ βλέπῃ στὰ γεγονότα περισσότερο ἀνθρώπινα κίνητρα· δίνει πῶς πολὺ στὸν ἄνθρωπον τὴν εὐθύνη τῆς τύχης καὶ τοῦ μέλλοντός του.

Ἀλλὰ τούτῃ ἡ ἀνθρώπινη ἐρμηνεία δὲν τὸν ὀδηγεῖ σὲ ἄκριτες ὑπερβολές. Γιατί ξέρει πὼς ἐκτὸς ἀπὸ τὴν λογικὴν ἐπίνοιαν ὑπάρχει καὶ ὁ ἀπροσδιόριστος παράγων τῆς συμπτώσεως. Χωρὶς νὰ εἶναι προσκολλημένος στοὺς θεοὺς ὡς τὸν Ἡρόδοτο, δὲν μπορεῖ νὰ ἀρνηθῇ τὴν φωνὴν τῆς πραγματικότητος. Ὅποιος ἔχει ὑπ' ὄψιν του τὸ II, 53, καταλαβαίνει πὼς μέσα στὴν

ζωὴ μιᾶς πόλεως ἀναγκαῖα εἶναι ἡ ἠθικότης τοῦ ἀτόμου. Ἡ Ἀθήνα ἐμφανίζεται διαλυμένη, γιὰ τοὺς ἀνθρώπους «ταχείας τὰς ἐπαυρέσεις καὶ πρὸς τὸ τερπνὸν ἡξιοῦν ποιεῖσθαι». Ἡ ὁρμὴ τοῦ συμφέροντος γίνεται ὁ μοναδικὸς ἐκτιμητῆς τῶν πράξεων, γιὰ τοὺς ἔσπασαν οἱ φραγμοὶ τοῦ θείου καὶ ἀνθρώπινου δικαίου· «θεῶν δὲ φόβος ἢ ἀνθρώπων νόμος οὐδεὶς ἀπέργε». Ἀντίθετα ἢ ἠθικότης καὶ ἡ ἀνιδιοτέλεια συνταυρισμέναι μὲ τὴν πολιτικὴν ὀξύνοια καὶ εὐφυΐαν δύνουν τὴν πολιτικὴν ἐπιτυχίαν. Τὸ πρότυπὸ του, ὁ Περικλῆς ἦταν «φιλόπολις καὶ χρημάτων κρείσσων» (II, 60, 5), «δύνατός τῶ ἀξιώματι καὶ τῇ γνώμῃ» καὶ «χρημάτων διαφανῶς ἀδωρότατος» (II, 65, 8).

Τέτοιαι ὁμῶς κρίσεις δὲν ἀποδεικνύουν ἀθεϊσμὸν καὶ amoralité καὶ θὰ ἦταν παράδοξο νὰ ἰσχυρισθοῦμε τὸ ἀντίθετο. Οὔτε πάλι μποροῦμε νὰ καταλήξουμε στὴν ὑπερβολὴ τοῦ Classen, ὅτι ὁ Θουκυδίδης ἦταν θρησκευτικὸς ἄνθρωπος stricto sensu. Εἶναι μᾶλλον ἕνας συγγραφεὺς μὲ ὑψηλὸ ἦθος καὶ πίστιν διαφορτικὴν σὲ περιεχόμενον ἀπὸ τὶς μυθολογικὰς ἀντιφάσεις, τὶς φαντασιώδεις προλήψεις καὶ τοὺς μυστικοπαθεῖς φόβους τῶν συγχρόνων του. Ἡ πίστις του ἦταν ἄλλου ποιοῦ καὶ περιεχομένου· σ' αὐτὸ στάθηκε ἀληθινὸς φίλος τοῦ Περικλῆ καὶ ὁμοιδεάτης τοῦ Ἀναξαγόρα⁽²⁶⁾.

Ὁ Θουκυδίδης ἀφίνει τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως νὰ διαφαίνεται ὄχι μόνον στὰ ἐσωτερικὰ θέματα, ἀλλὰ καὶ στὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν. Ὁ πόλεμος ἦλθε ἐπιφανειακὰ ἀπὸ κάποιαις ἀφορμῆς· οἱ Κερκυραῖοι ζητοῦν βοήθειαν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους (I, 31, 2), γιὰ νὰ πολεμήσουν ἐναντίον τῶν Κορινθίων, συμμάχων τῶν Σπαρτιατῶν, οἱ Ποτιδαῖαιτες ἐπαναστατοῦν κατὰ τῶν Ἀθηναίων (I, 56· I, 66)· δυσανεξία ὑπάρχει καὶ ἀπὸ τοὺς Μεγαρεῖς (I, 67, 3-4), ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλαι πόλεις

(23) Βλ. τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ J. Bury στὶς ἐκδόσεις «Παπύρου», Ἀθήναι 1954, τ. 1, σ. 46-47.

(24) I, 11, 1· I, 11, 3· I, 13, 1· VI, 26, 2.

(25) II, 54, 1-3· V, 103, 2· VII, 79, 3· βλ. καὶ ἐπαλήθευσιν χρησμοῦ V, 26, 3-4.

(26) Jules Girard, ἐνθ' ἄνωγ., σ. 258-260. A. Croiset, «Thucydide, Histoire de la guerre du Péloponnèse», Paris 1886, σ. 32-34. K. O. Müller, «Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας», μετ. Ἀ. Κυπριανοῦ, Ἀθήναι 1885, σ. 818.

δυσανασχετοῦν γιὰ τὴν τυραννικὴ ἡγεμονία τῶν Ἀθηναίων. Τὰ αἷτια ὅμως εἶναι βαθύτερα (I, 23, 5-6· I, 88). Εἶναι ἡ αὐξησης τῆς στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς ἰσχύος τῶν Ἀθηναίων καὶ ὁ ἀνταγωνιστικὸς φθόνος τῶν Κορινθίων καὶ κυρίως τῶν Σπαρτιατῶν.

Ἔτσι ὅμως ἡ αἰτιολόγησις μεταφέρεται στὸ ἠθικὸ πεδίο. Οἱ δημοκράται Ἀθηναῖοι, ἄλλοτε ἐλευθερωταὶ τῆς Ἑλλάδος, γίνονται τύραννοι καὶ ὅμοι ὑπερασπισταὶ τῆς ὑπέρομετρης βίας. Ἡ γλυκεῖα αἴσθησις τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ὑπεροχῆς διαφθείρει τὸ πολιτικὸ ἦθος καὶ αὐτόματα ὀδηγεῖ στὸν μηχανισμό τῆς κυνικῆς ὀμότητος (διάλογος Μηλίων καὶ Ἀθηναίων) καὶ στὴν ἱμπεριαλιστικὴ ἀπαίτησι (VI, 24, 2-4). Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά οἱ δικτατορικοὶ Σπαρτιαῖτες, παίρνουν τὸ ἐπίχρισμα τῶν ἐλευθερωτῶν τῶν ἀδικουμένων πόλεων (II, 8, 4-5).

Τούτῃ ἡ ἠθικὴ ἔκλυσις ποῦ ὀδηγεῖ στὴν κατάρρευσι τοῦ Ἑλληνισμοῦ ζωγραφίζεται καὶ αἰτιολογεῖται ἀριστοτεχνικὰ στὸ III, 82-83. «Καὶ ἐπέπεσε πολλὰ καὶ χαλεπὰ κατὰ στάσιν τοῖς πόλεσι, γιγνόμενα μὲν καὶ αἰεὶ ἐσόμενα, ἔως ἂν ἡ αὐτὴ φύσις τῶν ἀνθρώπων ἦ» (III, 82, 2). Ἔτσι ὁ πόλεμος γίνεται «βίαιος διδάσκαλος», οἱ κακοὶ ἀποχαλινώνονται, οἱ καλοὶ παρασύρονται ἢ ἐξοντώνονται, τὸ δίκαιο καὶ ἡ ἠθικὴ περιφρονοῦνται καὶ διαστρέφονται, οἱ λέξεις χάνουν τὸ νόημά τους καὶ παίρνουν ἄλλο ἐννοιολογικὸ περιεχόμενον ἀνάλογο μὲ τὶς ἐπιδιώξεις καὶ τὸ συμφέρον· ἔτσι ἡ ἀνόητη τόλμη χαρακτηρίζεται ὡς ἀνδρεία, ἡ συνετὴ βραδύτης καὶ ἡ σωφροσύνη ἐπικάλυμμα δειλίας· ὁ ὀρμητικὸς καὶ ὀργίλος λογαριάζεται γιὰ σπουδαῖος, ἐνῶ ὅποιος ὑποδεικνύει λογικὰς ἐνέργειες ψέγεται ὡς ἀμυαλὸς καὶ ἀντρορησίας.

Ὁ Ἑλληνισμὸς περᾶ φρικτὴ κρίσι, γιὰτὶ ἔλειψαν οἱ ἡγέτες μὲ τὴν ἀκτινοβόλο προσωπικότητα, γιὰτὶ ἀπὸ τοὺς πολίτας χάθηκε τὸ ἦθος, ἡ προσήλωσις σὲ παρὰ μόνιμες ἀρχές. Τὴν πράξι ὑπαγορεύει ἡ χρησιμοθηρικὴ καὶ ἡ ἰδιοτελὴς ὠφελιμότης, τὸ ἔνοστιχο τῆς κτήσεως καὶ τῆς ἐπιβολῆς παίρνει ἀπίθανες διαστάσεις. Μάλιστα οἱ ἀσθενέστεροι ἐπικαλοῦνται τὴν κοινὴν σὲ κάθε ἀνθρώπο ἐννοία τῆς δικαιοσύ-

νης καὶ τὴν βούλησι τοῦ θεοῦ· ἡ δύναμις τοῦ ἰσχυροτέρου φαίνεται πὼς ὑπαγορεύει τὰ γεγονότα.

Ἰδιαίτερα ἐμφαντικὴ εἶναι ἡ κατάπτωσις τῶν Ἀθηναίων. Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Περικλῆ ἀκολουθοῦν τὴν κατεύθυνσι τῆς ἑξῆς παραφροσύνης, γιὰτὶ γίνονται λεῖα εὐκόλη τῆς θηριωδίας τῶν δημαγωγῶν, ποῦ σὰν κύριο ἐκπρόσωπό τους ἔχουν τὸν Κλέωνα, ραδιοῦργο, σκληρό, ὑποκριτῆ. Λίγο ἀργότερα θὰ παρασυροῦν ἀπὸ τὸν ἀλαζονικὸ Ἀλκιβιάδην καὶ θ' ἀποτολμήσουν ἀπόβασι στὸ μακρυνὸ καὶ ἀφιλόξενο νησι τῆς Σικελίας.

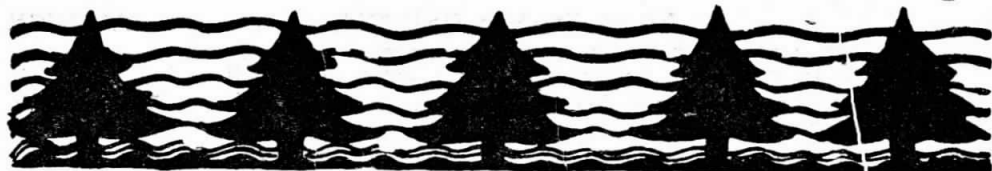
Ἄλλ' ἐκεῖ θὰ συντελεσθῇ μία τραγωδία ὄχι μὲ τὴν συνδρομὴ τοῦ ἐπικού μεγαλείου ἢ τῆς μυθικῆς ἐπίνοιαι τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ μὲ τὴν ἴδια τὴν κραυγὴ τῆς νοσταλγίας τῆς ἐπιστροφῆς, τὴν φρίκη τῆς ἐγκαταλείψεως, τὴν διαπίστωσι τῆς πλάνης στὴν ἐκτίμησι τῶν δυσκολιῶν, τὴν σφαγὴ, τὴν ταλαιπωρία στὰ σικελικὰ ὄρηχεῖα, τὸν σκληρὸ θάνατο. Ὁ Θουκυδίδης στὴν ἱστορικὴ ὕλη, χωρὶς νὰ προδίδῃ τὴν ἀλήθεια, ἀποθέτει τὴν σφραγίδα τοῦ τραγικοῦ πάθους, τὴν τιτανικὴ σύγκρουσι σὲ ἀγῶνα παραλογοισμῶν, τὴν μοιρολατρικὴ ἀναμονὴ τῆς καταστροφῆς.

Τούτῃ ἡ ἱστορικὴ ἀφήγησις, ὅπως ἐκτυλίσσεται μπρὸς στὰ μάτια μας, ἀποκλείει τὴν ἀμοραλὴ θεώρησι τῶν γεγονότων. «Μόνον τυφλὸς δὲν ἀντιλαμβάνεται ὅτι ὁ Θουκυδίδης ἐξ ἀρχῆς μέχρη τέλους ἀκολουθεῖ ὑψηλὰς ἠθικὰς ἐννοίας»⁽²⁷⁾, γράφει ὁ Murray. Καὶ συμπληρώνει ὁ Girard: «Εἶναι ἀναμφισβήτητος ὁ ἠθικὸς χαρακτὴρ τοῦ ἔργου τοῦ Θουκυδίδην»⁽²⁸⁾. Ἡ ἱστορικὴ του διαπραγματεύσις δὲν ἀποτελεῖ βέβαια ἐγχειρίδιο ἠθικῆς καὶ θεολογικῆς ἐριμνείας, δὲν περιέχει κλειστὰ συμπεράσματα, ἀλλὰ προσφέρει στὸν ἀναγνώστη κίνητρα καὶ ἀφορμὰς ἐλεύθερων πολιτικῶν στοχασμῶν, ποῦ περιστρέφονται ὅμως σ' ὠρισμένες ἀκατάλυτες ἀρχές.

★

(27) Gilbert Murray, «Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς λογοτεχνίας», μετ. Σ. Μενάρδου, Ἀθῆναι 1932, σ. 204.

(28) Ἐνθ' ἀνωτ. 229.

ΜΟΡΦΕΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΛΗΘΟΝΟΥΝΤΑΙ

ΗΛΙΑΣ ΜΗΝΙΑΤΗΣ (1669-1714)

Β'.

ΤΕΧΝΙΤΗΣ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Στή μορφή του Μηνιάτη δεν θα πρέπει να αναζητήσει κανείς την πολυμέρεια ενός Βούλγαρι ή ενός Κοραΐ. Τοῦτο θα ἦταν λάθος, μιὰ και ὁ Μηνιάτης στάθηκε προπομπός τους. Ἐναν αἰώνα πρὶν ἔδρασε ἀπὸ τὸ Βούλγαρι και κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸν Κοραΐ. Κι' ὅμως γιὰ τὰ πλαίσια τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 17ου και τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου ὁ Ἡλίας Μηνιάτης ἦταν ἕνα φωτεινὸ μετέωρο μὲ τὴ ζωὴ του και τὸ ἔργο του. Τὴ ζωὴ του τὴν παρακολουθήσαμε στὸ προηγούμενο ἄρθρο. Τώρα δὲν μᾶς μένει παρὰ νὰ ρίξουμε μιὰ σύντομη ματιὰ στὸ ἔργο του.

Ἡ συγγραφικὴ δρασί τοῦ Μηνιάτη στάθηκε περιορισμένη. Τοῦτο οφείλεται τόσο στὴ πολυκύμαντὴ ζωὴ του, ὅσο και στὴν ἀσθενικὴ του καρδί, πού τοῦ συντόμευσε τὶς ἡμέρες του. «Ὁ ἄωρος θάνατός του ἔγινε αἰτία νὰ χαθῶσι και τὰ διάφορα συγγράμματά του», γράφει ὁ Μαζαράκης. Τὴν ἴδια γνώμη ἔχει και ὁ Ζένος. «Σύγγραμματα τούτου ἐχάθησαν, γράφει, ἀλλ' ἢ φήμη του δὲν θέλει ὀλιγοστεύσει εἰς τὴν διαδοχὴν τῶν αἰώνων». Παρ' ὅλα ὅμως αὐτὰ μᾶς σώθηκαν οἱ «Διδαχές» του, μὲ τὶς ὁποῖες θὰ ἀσχοληθοῦμε ἀργότερα και ἕνα ἔργο του ἱστοριοκριτικὸ «Πέτρα Σκανδάλου, ἢ διασάφησης τῆς ἀρχῆς και αἰτίας τοῦ σχίσματος τῆς ἀνατολικῆς και δυτικῆς Ἐκκλησίας και θεωρία τῶν πέντε διαφορῶν», πού δημοσιεύθηκε μετὰ τὸν θάνατό του.

Ἄλλ' ἂν ὁ Ἡλίας Μηνιάτης δὲν ὑπῆρξε μεγάλος συγγραφεὺς, στάθηκε ὅμως ἀναμφισβήτητα ὁ σπουδαιότερος ρήτωρ τῆς

Ἐκκλησίας μας μετὰ τὴν ἄλωσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. «Οἱ ἀμβωνες τῶν ναῶν τῆς Βενετίας, Κωνσταντινουπόλεως, Κεφαλληνίας, Ζακύνθου, Κερκύρας, Ναυπλίου και Καλαβρύτων, ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν ὀπιῶν ἐξεφώνησε τὶς ὑπέροχες και δημοφιλέστερες διδαχὲς και ὁμιλίες του, φωνάζουν και μαρτυροῦν τὴν ρητορικὴ του δεινότητα...».

Γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ ἀμβωνικοῦ ἔργου του κατέβαλε ὁ Μηνιάτης «κάθε προίκισμα τοῦ νοῦ του και ὅλες τὶς δυνάμεις τῆς ψυχῆς του. Τὴν εὐγλωττία του, τὴν αἰσθητικότητά του, τὸ ὕφος του, τὴν σαφήνεια και τὴν ἀπλότητά του, ὅλα τὰ ἔθεσε στὴν ὑπηρεσία τοῦ μεγάλου του ἔργου». Μὰ συγχρόνως τοῦτα ὅλα τὰ καλλιέργησε συστηματικὰ μὲ πλατεῖα μόρφωσι και ἐμβάθυνσι στὸ πνεῦμα τῶν Πατέρων, στὸ πνεῦμα τοῦ Βασιλείου Καισαρείας, τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, πού εἶναι οἱ παντοεινοὶ ὁδηγοὶ τοῦ τρόπου τοῦ κηρύγματος στὴν ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, ὅπως ὁ Ἰερώνυμος και ὁ Αὔγουστινος στὴ Δυτικὴ.

«Ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ δὲν θεωρήθηκε ποτὲ σχολεῖο φιλοσοφικῶν ἐρευνῶν, οὔτε στάδιον ὅπου νὰ διαλαλῆται ἡ σοφία τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Μηνιάτης, πού πίστευε βαθεῖα σὲ τούτῃ τὴν ἀλήθεια, ποτὲ δὲν μιλοῦσε δύσκολα, ἀκατανόητα. Ἦταν βέβαια φιλόσοφος, ἀλλὰ στὶς ἀμβωνικὲς ὁμιλίες του δὲν ἔπαιρνε οὔτε τὸν τόνο, οὔτε τὴν γλώσσα τῆς φιλοσοφίας». Τὰ θέματά του ἦταν τέτοια, πού νὰ μιλοῦν στὶς καρδιὲς και τῶν μορφωμένων τῆς ἐποχῆς και τῶν ἀπλοῦκων ἀνθρώπων.

Ἐπίσης γιὰ νὰ πετυχαίνει τοῦτο του τὸ σκοπὸ περιοριζόταν μόνον στὴν ἐξήγησι μᾶς ἀληθείας τῆς πίστεως ἢ μᾶς ἀρετῆς. Ἀπόφευγε νὰ σωρεύη πολλὰ μαζὺ ζητήματα, πὺν βαρύνουν τὸν νοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν λησμονοῦσε ὅτι οἱ ἱεροκήρυκες ἐκεῖνοι, πὺν καταπιάνονται μὲ διάφορα θέματα, δὲν ἀναπτύσσουν κανένα σωστά.

Πάντοτε, λοιπὸν, ἐξέλεγε θέματα μὲ «τέλειο νόημα, πὺν προσπαθοῦσε νὰ τὰ παρουσιάσῃ μὲ κρυσταλλένια σαφήνεια». Διότι ἐθεωροῦσε τὴν σαφήνεια σὰν τὴν πρώτη ἀρετὴ τοῦ ρήτορος κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη: «Καὶ ὠρίσθω λέξεως ἀρετὴ σαφῆ εἶναι».

Στὸ νὰ εἶναι πάντα σαφῆς καὶ κατανοητὸς στὸν ἀπλὸ ἀκροατὴ του βοηθοῦσε πολλὸ τὸν Μηνιάτη, ἢ ἀπλότης τῆς γλώσσης του. «Ὡμιλοῦσε σὲ γλώσσα πὺν ὠμιλοῦσε ὁ λαὸς καὶ τὴν ἐννοοῦσε ὅλο τὸ ἔθνος. Ἀπὸ τὸν τεχνικὸ τοῦ κάλαμο βγήκε ἢ γλώσσα ἐκείνη, μὲ τὴν ὁποία ἠλέκτρισε τὶς καρδιὰς τῶν ὑποδοῦλων καὶ ἔσπειρε τὸν σπόρο τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἔτσι ἀνύψωσε, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Ἑλληνικοῦ λογίου Κοδρικᾶ «τὴν ἀπλουστέρα δημοτικὴ διάλεκτον εἰς Δημοσθενικὴ εὐφράδεια». «Ἐγὼ, ἔλεγε καὶ ὁ ἴδιος, ἀκολουθῶντας τὸ παράδειγμα τοῦ μεγάλου διδασκάλου τῶν Ἑθῶν τοῦ μακαρίου Παύλου ὅπου λέγει «σοφοῖς καὶ ἀγραμμάτοις ὀφειλέτης εἰμί», ὅσον δύναμαι διδάσκω ἀπλᾶ διὰ νὰ μὲ καταλαμβάνουσιν ὅλοι...».

Μὰ δὲν ἦταν μόνον ἢ γλώσσα ἢ ἀπλῆ, πὺν τὸν βοηθοῦσε νὰ εἶναι σαφῆς καὶ κατανοητὸς στὸ λαό. Σὲ τοῦτο «τὸν βοηθοῦσε καὶ ἢ διηγηματικότης του. Ἐπειδὴ, κατὰ λόγο ψυχολογικό, ὁ ἀκροατὴς ποτὲ δὲν εἶναι περισσότερο προσεκτικός, παρὰ ὅταν ὁ ρήτωρ κἀνῃ διήγησι, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Μηνιάτης χρησιμοποιοῦσε κάποτε-κάποτε καὶ τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ λόγου γιὰ νὰ βγάξῃ πρακτικὰ συμπεράσματα». Δίνουμε ἀμέσως δυὸ τέτοιες διηγήσεις. Ἡ μία εἶναι παρμένη ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν καταστρεπτικὴν διχόνοια τῶν ἀπογόνων τοῦ Γεδεὼν (2 Κριτῶν, κεφ. θ').

«Ἀπέθανεν ὁ Γεδεὼν, εἶπεν ὁ Μηνιάτης σ' ἓνα του λόγου, καὶ ἄφησεν ἐβδομήκοντα κληρονόμους τῆς βασιλείας τῶν Ἰουδαί-

ων, ὅλους δυνατοῦς. Ἦσαν ἓνα στρατεύμα, μία πόλις, μία οἰκογένεια, ἓνα βασίλειον καὶ ἂν τόσοι ἤθελον ζῆσει δεδεμένοι ἀνάμεσον τοὺς μὲ ὁμόνοιαν ἀδελφικὴν, πῶς ἐχθρὸς θὰ ἠδύνατο νὰ τοὺς νικήσῃ; Ἀλλὰ τοῦτο τὸ δεμάτι ἐλύθη, ἢ ἀδελφότης ἐχωρίσθη ἀπὸ διχόνοιαν καὶ τί ἐγένεεν; Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς, ὁ Ἀβιμέλεχ, ὑπερίσχυσεν, ἐνίκησε τοὺς λοιποὺς καὶ τοὺς ἐφόνευσεν ὅλους μίαν ἡμέραν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς, ἀφοῦ ἐβασίλευσε τρεῖς χρόνους δυστυχισμένην βασιλείαν, εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως Σιχέμ ἐφονεύθη καὶ μὲ πῶιον θάνατον; Μία γυναῖκα ἐπάνωθεν ἀπὸ τὸν πύργον τοῦ ἔρριψε μίαν πέτραν, μὲ τὴν ὁποίαν τοῦ ἐσύτρωψε τὴν κεφαλὴν. Τοιουτοτρόπως ἢ πολυάριθμος ἐκείνη κληρονομία καὶ κραταιὰ βασιλεία τοῦ Γεδεὼν, εἰς ὀλίγον καιρὸν, ἐξαιλίφθη. Πόσον εἶναι ἀληθινὸ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον λέγει ὁ Κύριος, ὅτι ἢ ἀσυμφωνία ἐξολοθρεῖ ὄχι οἰκίας μερικᾶς, ἀλλὰ πόλεις μεγάλας καὶ κραταιὰ βασιλεία: «πᾶσα βασιλεία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτὴν ἐρημοῦται καὶ πᾶσα πόλις καὶ οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτὴν οὐ σταθήσεται» (Ματθ. ιβ' 25).

Νὰ τώρα ἢ δευτέρα διήγησις:

«Ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν Σεμίραμιδος, γυναικὸς Νίνου βασιλέως Ἀσσυρίων, νὰ δοκιμάσῃ πόσον ὀρεκτὸν πρᾶγμα εἶναι ἢ ἐξουσία, καὶ ἐβουλήθη νὰ παρακαλέσῃ τὸν ἄνδρα τῆς νὰ τὴν ἀφήσῃ διὰ μίαν ἡμέραν μοναχὴν, νὰ χαρῆ τὸ βασίλειον. Εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Νίνος τῆς ἀρνεῖται τὴν χάριν, τῆς λέγει: πὺς εἶναι ἀπρεπὲς νὰ τῆς δώσῃ εἰς τὰ χέρια ὅλην τὴν ἐξουσίαν, εἰς τὰ χέρια μᾶς γυναικός... Καλὰ ἀποκρίνεται ἢ Σεμίραμις, μὰ τί μέγα πρᾶγμα εἶναι διὰ μίαν ἡμέραν;... Τόσον ἐπαρεκάλεσεν, τόσον ἔκλαυσεν ἢ Σεμίραμις, ὅπου ἐνίκησε τὸν ἄνδρα τῆς τὸν βασιλέα. Ἐλαβε τὸ ποθούμενον, ὅπου νὰ ἔχη αὐτὴ ὅλην τὴν ἐξουσίαν, νὰ κάμῃ ὅτι θέλει καὶ βούλεται, μὰ διὰ μίαν ἡμέραν μοναχὴν. Εὐθὺς ὅπου ἢ ὑπερήφανος, γυνὴ ἐδέχθη εἰς τὴν κεφαλὴν τὸ διάδημα, ἔτιασε εἰς τὸ χεῖρ τὸ σκήπτρον, ἐκάθισε εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον, ἔλαβε τὰς σφραγίδας τῆς βασιλείας καὶ εἶδεν ἐτοίμην εἰς τὸ πρόσταγμα τῆς τῶν λαῶν τὴν ὑπακοήν' ἀκούσατε τί ἔκαμην:

ὁ πρῶτος ὄρισμός, ὅπου ἔδωκεν, ἐστάθη, νὰ δέσωσιν χεῖρας καὶ πόδας τὸν Νῖνον τὸν ἄνδρα τῆς, τὸν βασιλέα, τὸν εὐεργέτην τῆς, καὶ νὰ τοῦ κόψωσιν εὐθὺς τὴν κεφαλὴν, καθὼς καὶ ἐγίνη...

»Βασιλεῦ ἀσυλλόγιστε, καὶ νὰ μὴν ἤθελες πιστεύσει ποτὲ μιᾶς πλάνου γυναικός! Ποτὲ νὰ μὴν ἤθελες ἀφήσει εἰς τὸ χέρι μιᾶς ὑπερηφάνου γυναικός τὰ σκῆπτρα τῆς ἐξουσίας! Ἐσὺ ὡς τόσον ἔχασες τὴν βασιλείαν καὶ τὴν ζωὴν. Μένει βασίλισσα αὐτεξούσιος ἡ Σεμίραμις καὶ βασιλεύει εἰς ὅλην τῆς τὴν ζωὴν, ἐκεῖνη ὅπου ἐζήτησε νὰ βασιλεύσῃ μόνον μίαν ἡμέραν».

Νὰ τώρα τὸ εὐγλωττο συμπέρασμα τῆς παραστατικῆς αὐτῆς διηγῆσεως ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἐπιτανήσιο ρήτορα: Εἰς τὴν ζωὴν, εἶπε, ἡ θέλησις εἶναι σὰν ἕνας ἐλεύθερος μονάρχης, πὺ ἐξουσιάζει τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἀλλὰ καὶ ἡ συνήθεια εἶναι σὰν ἕνας τύραννος, πὺ ὅταν πάρῃ τὴν ἐξουσίαν γιὰ μιὰ φορὰ θέλει νὰ τὴν κρατῇ γιὰ πάντα. Μία ἡμέρα ἐνόμιζες ἀστόχαστε χριστιανέ, νὰ βασιλεύσῃ σὲ σένα ἡ ἁμαρτία, μὰ ὅταν ἐπῆρε τὴν ἄδεια καὶ τὴν ἐξουσία ἡ μία ἡμέρα ἐγίνε ὅλη σου ἡ ζωὴ... Ἄχ! ὅταν μάθῃ κανεὶς τὸ κακό, πόσο δύσκολα τὸ ξεμαθαίνει! Ὅταν μιὰ φορὰ ἡ Σεμίραμις πάρῃ τὴν ἐξουσίαν, ὅταν μιὰ φορὰ ἡ συνήθεια κυριεύσῃ τῇ θέλῃσι, τὸ ἐφήμερον γίνεται παντοτεινόν· ἡ μία ἡμέρα γίνεται ὅλη ἡ ζωὴ ἡ μία φορὰ ἀκολουθεῖται καὶ ἀπὸ ἄλλες!...

Πόσον ὑπέροχο εἶναι τὸ δίδαγμα αὐτὸ καὶ γιὰ κάθε ἄνθρωπο, μὰ ἰδιαίτερα γιὰ τοὺς νέους, πὺ μερικὲς φορὲς λένε: Μιὰ φορὰ θὰ κάνω τὸ κακό γιὰ νὰ τὸ δοκιμάσω! Κι' ὅμως ἡ μιὰ φορὰ ἀκολουθεῖται καὶ ἀπὸ ἄλλη καὶ ἄλλη! Ἡ συνήθεια παίρνει τὸ σκῆπτρο καὶ ὁ νέος γίνεται δοῦλος καὶ σκλάβος τοῦ πάθους, τῆς ἁμαρτίας!

Ἄλλ' ἄς γυρίσουμε στὰ ὑπέροχα χαρίσματα τοῦ ρητορικώτατου Μηνιάτη. Ἡ περιγραφή ἦταν μιὰ ἰδιαίτερη μορφή τῆς διηγῆσεώς του καὶ ἕνα ἐξαίσιον τάλαντο τοῦ Μηνιάτη. Κατεῖχε μιὰ ἰδιαίτερη θέσι στὶς διδαχὲς του, διεγείροντας ἔτσι τὴν φαντασία, τὸ συναίσθημα καὶ τὴ βούλησι τῶν ἀκροατῶν του.

Θὰ μπορούσαμε νὰ δώσωμε πολλὰ πε-

ριγραφικὰ κείμενα στὸν ἀναγνώστη μας. Μὰ ὁ χῶρος μᾶς ἀναγκάζει νὰ παραθέσωμε μόνο λίγες γραμμὲς, πὺ ὅμως παραστατικὰ μᾶς παρουσιάζουν τὸν Μηνιάτη ἀληθινὸ ζωγράφου τοῦ λόγου, καλλιτέχνη τῆς πέννας. Εἶναι παρμένες ἀπὸ τὸ θαυμασιὸν προοίμιον στὸ σωτήριο πάθος τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς:

«Πῶς ἔκαμεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ πῶς ἔκαμεν ὁ ἄνθρωπος τὸν Θεόν! Ὁ Θεὸς μέσα εἰς τὸν παράδεισον τῆς τρυφῆς ἔλαβε χῶμα ἀπὸ τῆς γῆς, τὸ ἔπλασε μὲ τὰς χεῖρας του, τὸ ἐμυρῆχωσε μὲ τὴν πνοὴν του, τὸ ἐτίμησε μὲ τὴν εἰκόνα του, καὶ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ἄνθρωπος ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος τοῦ Γολγοθᾶ ἐκατάστησε τὸν Θεὸν χωρὶς μορφήν, χωρὶς πνοήν, ὄλον αἷμα, ὄλον πληγὰς, προσηλωμένον εἰς ἕνα ξύλον. Βλέπω ἐκεῖ ἕνα Ἀδάμ, καθὼς τὸν ἔπλασε ὁ Θεός, ἔμυρῆχον εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ἐστεφανωμένον δόξῃ καὶ τιμῇ... Βλέπω ἐδῶ ἕναν Ἰησοῦν Χριστόν, καθὼς τὸν ἐκατάστησεν ὁ ἄνθρωπος, χωρὶς κάλλος, χωρὶς εἶδος ἀνθρώπου, ἐστεφανωμένον μὲ ἀκάνθας, κατὰδικον, ἄτιμον, ἐν μέσῳ δύο ληστῶν, εἰς τὴν ἀγωνίαν τοῦ πλέον ἐπωδύνου θανάτου. Συγκρίνω τὴν μίαν μὲ τὴν ἄλλην εἰκόνα, τοῦ Ἀδάμ εἰς τὸν Παράδεισον, τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν Σταυρόν, καὶ στοχάζομαι τί ὠραῖον πλάσμα ἔκαμαν τὸν ἄνθρωπον τὰ πλουσιόδωρα χεῖρια τοῦ Θεοῦ καὶ τί ἐλεεινὸν θέαμα ἔκαμαν τὸν Θεὸν τὰ παράνομα χεῖρια τῶν ἀνθρώπων! Γνωρίζω ἐκεῖ εἰς τὴν πλάσιν τοῦ ἀνθρώπου ἕνα ἔργον, μὲ τὸ ὁποῖον ἐστεφανώσεν ὅλα του τὰ ἔργα ὁ Θεός· καὶ γνωρίζω ἐδῶ εἰς τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ μίαν ἀνομίαν, μὲ τὴν ὁποῖαν ἐπλήρωσεν ὅλας του τὰς ἀνομίας ὁ ἄνθρωπος. Ξανοίγω ἐκεῖ μίαν ἀπειρον ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον· ἐδῶ μίαν ἀπειρον ἀχαριστίαν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ δὲν ἠξεύρω ἢ τί περισσότερον νὰ θαυμάσω ἢ τί περισσότερον νὰ ἐλέγξω. Τοῦτο ἠξεύρω πὺς ἐξίσου πρέπει νὰ κλαύσω καὶ τὸν Θεόν, ὅπου τόσα ἔπαθε, καὶ τὸν ἄνθρωπον, ὅπου τόσα ἐτόλμησε...».

Γενικὰ οἱ λόγοι τοῦ Μηνιάτη ἀφίρουν τὴν ἐντύπωσι ὅτι βγαίνουν ἀπὸ τὰ χεῖρια ἐνὸς τεχνίτη τοῦ λόγου, πὺ κατέχει τοὺς

κανόνες καὶ κατορθώνει σὲ ἰκανὸ μέτρο νὰ τοὺς τηρῇ. «Κατασκευάζει ἐπιδέξια τὴ φράσι καὶ προχωρεῖ μὲ περισκέψι στὴ δι-
 ἄρθρωσι καὶ ἀνάπτυξι τοῦ λόγου του, προ-
 σέχοντας ἰδιαίτερα τὸ «ἀρμόζον» κάθε φο-
 ρὰ ὕφους. Ἐδῶ μεγαλοπρεπές, ἀλλοῦ πα-
 θητικὸ, ἄλλοτε ἤρεμο, συχνὰ κουβεντια-
 στό, μία ἐλεύθερη καὶ ἀβίαστη ἀναστροφὴ
 μὲ τὸ ἀκροατήριον, πάντα γεμᾶτο παλμό,
 κίνησι, πάντα ζωηρὸ καὶ ζωντανό», παρα-
 τηρεῖ ὁ Β. Τατάκης.

Μὰ ὅλα τοῦτα τὰ χαρίσματα, δὲν θὰ εἴ-
 χαν μεγάλη ἀξία καὶ σημασία, ἂν δὲν στη-
 ριζόντουσαν στὴ ζωντανή, θερμὴ πίστι,
 ποὺ διαποτίζει τὸ ἔργο του. Οἱ διδαχές
 του βάθρο καὶ θεμέλιο ἔχουν τὴν ἀμώ-
 μητον πίστιν» στὸν Κύριο τῶν Δυνάμεων.
 «Ἡ πίστις του εἶναι ζωηρὴ» κέντρο πάντα
 ἢ Ἐκκλησία», γράφει ὁ Κ. Δημαρᾶς στὴν
 «Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας».

Τούτῃ ἢ πίστις του τὸν παρακινεῖ νὰ
 ἔχη ἐπίκεντρο τῆς διδασκαλίας του τὸ ἠθι-
 κὸ πρόβλημα. Σὰν κοινωνικὸς μελετητής,
 ποὺ ἦταν, συχνὰ ἐμβαθύνει στὰ προβλή-
 ματα τῆς κοινωνίας καὶ δὲν δειλιάζει νὰ
 «βάλῃ τὸν δάκτυλό» αὐτὸς πληγῆς τῆς.
 Μὲ ἀφοβία ὁ μέγας αὐτὸς δάσκαλος τοῦ
 Γένους «ἤλεγχε τὰς καταχρήσεις τῶν κρα-
 τούντων». Ἀρχίζοντας ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς
 τῆς γῆς καὶ προχωρῶντας σ' ὅλες τὶς τά-
 ξεις τῆς κοινωνίας. Μαστίγωνε τὰ ἐλατ-
 τώματα, ὅπου τὰ ἐβλεπε ριζωμένα. Νὰ ἕνα
 δεῖγμα, ποὺ μιλάει γιὰ τὴν πλεονεξία, ἀπὸ
 τὸν λόγον τοῦ στὸν ἄφρονον πλούσιον:

«Καὶ πρῶτα πλούσιος καὶ τώρα πλου-
 σιώτερος, καὶ ἀκόμη διαλογίζεται ὁ ἄν-
 θρωπος οὗτος. Εὐφρόρησεν ἡ χώρα του μυ-
 ριοπλάσιον ἀφθονίαν παντοίων καρπῶν καὶ
 ἀκόμη στενοχωρεῖται ἡ καρδιά του. Αὐ-
 ξησαν ὑπέρομετρα τὰ γεννήματά του, ἐπλή-
 θυναν ἐπ' ἄπειρον τὰ ἀγαθὰ του καὶ αὐ-
 ξησαν καὶ ἐπλήθυναν ἀκόμη αἱ φροντίδες
 του. Ἐγένινεν ὑπέροπλος, καὶ ἀκόμη ἀδη-
 μονεῖ ὡσὰν πτωχός! Τί ποιήσω; Καὶ ἂν
 δὲν ἦσυχάσῃ τώρα, ὅπου τοῦ ἔπεμψεν ὁ
 Θεός, ὡσὰν ἄφθονον βροχῆν, τὴν θείαν
 του εὐλογίαν, πότε θέλει παύσει ἀπὸ τῆς
 φιλοπλουτίας τὴν πολυτάραχον μέριμναν;
 πότε; ποτέ. Πίνει ὁ ὑδροπικρός, μὰ δὲν
 χορταίνεται· τὸ πολὺ νερὸν δὲν σβύνει, ἀνά-

πτει μᾶλλον τὴν δίψαν του· τοιοῦτος εἶναι
 ὁ πλεονέκτης ἄνθρωπος τῆς σημερινῆς πα-
 ραβολῆς· ὅσῳ περισσότερον φροντίζει, ὅ-
 σῳ πλεόν μαζώνει, τόσῳ πλεόν ἐπιθυμεῖ.
 Κακὸν πάθος ὅπου εἶναι ἡ πλεονεξία! Πά-
 θος ὅπου κυριεύει πολλὰ πλατεῖα εἰς τὸν
 κόσμον, ὅπου δυναστεύει, ὅπου τυραννεῖ,
 ὅπου ταράττει κάθε νόμον, ὅπου δὲν ἐν-
 τρέπεται ἄνθρωπον, ὅπου δὲν φοβεῖται
 Θεόν. Δὲν εἶναι συνειδήσις, δὲν εἶναι φιλία,
 δὲν εἶναι συγγένεια, δὲν εἶναι δικαιοσύνη,
 φόβος ἢ ἐντροπή, ὅπου νὰ κρατῇ τῆς πλε-
 ονεξίας τὰ ἀρπακτικὰ χέρια... Τί ποιήσω;
 λέγει ἡ πλεονεξία, ἀγρυπνοῦσα νύκτα καὶ
 ἡμέραν, νὰ ἀποκτήσῃ ἐκεῖνο, ὅπου δὲν ἔ-
 χει, διὰ νὰ πολλαπλασιάσῃ ἐκεῖ, ὅπου ἔ-
 χει· διὰ ἐκεῖνο ὅπου δὲν ἔχει, εἶναι πάντα
 λυπημένη, καὶ εἰς ἐκεῖνο, ὅπου ἔχει, πάν-
 τα ἀχόρτατος...».

Ἐνα ἀκόμη παράδειγμα κριτικῆς καὶ
 ψυχολογικῆς διεισδύσεως στὶς κοινωνικῆς
 πληγῆς θὰ πάρομε ἀπὸ τὸ λόγον τοῦ γιὰ
 τὸν φθόνον.

«...Τὸ πάθος τοῦ φθόνου εἶναι μία ἁ-
 μαρτία, ὅπου εἶναι ὁμοῦ ἁμαρτία καὶ κό-
 λασις· διότι εἶναι ὁμοῦ καὶ πταίσμιον καὶ
 παιδεύσις εἰς ἐκεῖνον, ὅπου τὸ ἔχει. Ὁθεν
 σοφώτατα ὁ Γρηγόριος ὁ θεολόγος λέγει·
 ὅτι τοῦτο τὸ πάθος εἶναι ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα
 πάθη καὶ τὸ πλεόν ἄδικον καὶ τὸ πλεόν δί-
 καιον· τὸ πλεόν ἄδικον, διότι κακοποιεῖ
 τοὺς καλοὺς· τὸ πλεόν δίκαιον, διότι βασανί-
 ζει ἐκείνους, ὅπου τὸ ἔχουσιν· «φθόνος
 τὸ πάντων τῶν παθῶν ἀδικώτατον ἅμα καὶ
 δικαιοτάτον· τὸ μὲν ὅτι πᾶσι διοχλεῖ τοῖς
 καλοῖς· τὸ δέ, ὅτι τήκει τοὺς ἔχοντας»
 (Λόγος κζ'). Ὁ ἰὸς δὲν κατατρώγει τόσον
 τὸν σίδηρον, ὅπου εὐρίσκειται· ἢ ὄχεντρα,
 ὅταν γεννᾶται, δὲν καταξεσκαῖ τόσον μὲ
 τοὺς ὄνυχας τὴν κοιλίαν τῆς ἰδίας μητρος,
 ὅσον κατατρώγει καὶ καταξεσκαῖ τὴν καρ-
 δίαν τοῦ φθονεροῦ ὁ ἴδιος ὁ φθόνος...».

Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ σημειώ-
 σομε ὅτι ὁ Μηνιάτης ἐπεκτείνει τὴν κρι-
 τική του καὶ στοὺς πιστοὺς—πράγμα ποὺ
 φανερῶνει μὰ σπάνια εὐρύτητα. Καὶ ζη-
 τᾶει ἀπὸ αὐτοὺς ἔργα ἀγαθὰ, ζωὴ ἀνώ-
 τερη, «ἀρετῆς πολιτείας». Συχνὰ μιλάει
 γιὰ τὴν ἀγάπην, τὴν δικαιοσύνην, τὴν τιμη-
 ὄτητα, τὴν εὐκρίνεια στὶς συναλλαγές, γιὰ

τὰ προβλήματα τῆς οικογενείας, γιὰ κοινωνικά θέματα.

Σφοδρὸ εἶναι τὸ πάθος τοῦ Μηνιάτη, καὶ γιὰ τὴν προκοπὴ τοῦ Γένους, σφοδρὸς καὶ ὁ πόθος του γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσί του. Ἀξίζει νὰ παρατηρηθῇ ὁ πόνος μὲ τὸν ὁποῖο μιλάει γιὰ τὴν σκλαβιά τοῦ Ἔθνους του στὴν προσευχὴ του γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἀποστορφή του δὲν γίνεται πρὸς τὸν Κύριο, ἀλλὰ πρὸς τὴν Παναγία του Μητέρα.

«Ἔως πότε, πανακήρατε Κόρη, τὸ τρισάθλιον γένος τῶν Ἑλλήνων ἔχει νὰ εὐρίσκειται εἰς τὰ δεσμὰ μιᾶς ἀνυποφέρετου δουλείας; ἔως πότε νὰ τοῦ πατῆ τὸν εὐγενικὸν λαμὸν ὁ βάρβαρος Θραῖξ; Ἔως πότε ἔχουσι νὰ βασιλεύονται ἀπὸ ἡμισὸν φεγγάρι αἱ χώραι ἐκεῖναι εἰς τὰς ὁποίας ἀνέτειλεν, εἰς ἀνθρωπίνην μορφήν, ἀπὸ τὴν ἡγιασμένην σου γαστέρα, ὁ μυστικὸς τῆς δικαιοσύνης Ἥλιος; Ἄχ, Παρθένε!»

Καὶ παρατηρεῖ ὁ Κ. Δημαρᾶς: «Ἐδῶ ὁ λόγος διανθίζεται, ἡ παρουσία τῆς Παναγίας τὸν πλουτίζει μὲ ἡχηρὰ ἐπίθετα, ποὺ εἶναι φανερὸ πὼς τὰ ἐπιδιώκει ὁ Μηνιάτης» τὸ προσκύνημα τὸ συμβατικὸ παίρνει ἐδῶ μιὰ ἐνοραματικὴ παραστατικότητα: «Νὰ τοῦ πατῆ τὸν εὐγενικὸν λαμὸν». Φανερὴ εἶναι δίπλα στὴ γνήσια χριστιανικὴ πίστι μιὰ πιὸ ἀνθρώπινη, ἃς ποῦμε καθαρὰ τὴ λέξι, λογοτεχνικὴ ἀπασχόλησι».

Οἱ σπάνιες ρητορικὲς ἀρετὲς τοῦ Μηνιάτη τὸν ἀνέβασαν πολὺ ψηλά, χαρίζοντάς του μιὰ ἐξαιρετικὴ θέσι ἀνάμεσα στοὺς συγχρόνους του καὶ τοὺς δίκαιους ἐπαίνους τῶν «παιδευμένων». Ὁ νομοδιδάσκαλος Βικέντιος Δαμωδός, παραδίδοντας ρητορικὴ στὴ Σχολὴ του, ἔφερεν παράδειγμα ρητορικῆς τελειότητος τοὺς λόγους τοῦ Μηνιάτη. Ὁ Ἀθανάσιος Πάριος εὕρισκε τέτοια τεχνικότητα στοὺς λόγους του, ὥστε σὶς παραδόσεις του τοὺς ἀνέλυε καὶ τοὺς ἀνέφερε σὰν «τίπους ἀξιωματήτους». Ὁ Ἰακωβάκης Ρίζος Νερούλος ὠνόμαζε τὸν Μηνιάτη «ρήτορα ἐμπειρότατον» καὶ ὡμολογοῦσε, ὅτι ὅλη ἡ Ἑλλὰς θεωροῦσε τοὺς λόγους του σὰν ὑπόδειγμα Ἐυαγγελικῆς εὐγλωττίας. Τὸ ὕφος τοῦ Μηνιάτη, ἡ σύνταξις τῶν λέξεων, ὁ σχηματισμὸς τῶν περιόδων, ἡ εὐκολία, τὸ ἀφθονον

τῶν ἐκφράσεων ἔκαναν τὸν Π. Κοδρικᾶ νὰ τὸν χαρακτηρίσῃ «χρυσορρήμονα», «Ὁ χρυσορρήμων Μηνιάτης, γράφει, ἔστησεν ἐπὶ δημοσίου ἄμβωνος μὲ εὐρυθμον γλαφυρότητα τὸ διδασκαλικὸν ὕφος».

Παρόμοιους ἐπαίνους γιὰ τὸν μεγάλο ἑπτανήσιο λόγιον ἔγραψαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ὁ Δημήτριος Προκόπιος ὁ Μακεδὼν λέει «Ἡλίας Μηνιάτης ἐκ νήσου Κεφαλληνίας, ἀνὴρ σοφὸς καὶ πολυμαθής, πεπαιδευμένος οὐδενὸς τῶν κατ' αὐτὸν ἔλαττον τὴν τε θύραθεν Φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἱερὰν Θεολογίαν. Πρὸ δὲ πάντων εὐδοκίμησεν ἐν τῇ Ρητορικῇ εὐροία λόγου καὶ φυσικῇ εὐγλωττίᾳ κοσμούμενος». «Ὁ Ἡλίας Μηνιάτης παρατηρεῖ ὁ Ἀ. Στούρτζας, εἶναι ἱεροκήρυξ εὐγλωττος, ἀγαπώμενος τρυφερώτατα ἀπὸ τὸν λαόν, ἀναγνωσκόμενος καὶ εὐχαριστῶν καὶ μέχρι τῆς σήμερον». «Οἱ λόγοι τοῦ Μηνιάτου, δεικνύουσι τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ζῆλον του», σημειώνει ὁ Ἰωάννης Φιλήμων. «Οἱ λόγοι τοῦ Μηνιάτη, γράφει ὁ Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, δείχνουν ὅτι ρητορεῖ ὄχι κατώτερα ἀπὸ τὸ Δημοσθένη». Ἐπίσης κατὰ τὴν γνώμη τοῦ Guim (The Language Questions σελ. 1311) «ὁ Μηνιάτης ὑπῆρξεν ἕνας ἀπὸ τοὺς περισσότερον περιφημοὺς καὶ δημοτικὸς Ἑλληνας ἱεροκήρυκας τῶν νέων χρόνων. Οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους ἐκήρυττε εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα τῆς Βενετίας, εἰς τὴν πατρίδα του Κεφαλληνία καὶ ὡς ἀρχιεπίσκοπος Καλαβρυτῶν, προσεῖλκεν πλήθη ἀκροατῶν... Ἡ δημοτικὴ γλῶσσα, ἡ ὁποία διεμορφώθη μετὰ τὴν ἄλωσι ἀκούγεται εἰς τὰ χεῖλη τοῦ Μηνιάτη, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τῆς ἐκκλησίας ὠμιλοῦσε πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, ὅπως ἄλλοτε ὁ Δημοσθένης ἀπὸ τὸ βῆμα τῶν Ἀθηναίων». Καὶ ὁ Ἄνθιμος Μαζαράκης, προλογίζοντας τὸ «Διδαχαὶ καὶ λόγοι τοῦ Ἡλίου Μηνιάτη τοῦ Κεφαλληνίου» (*) (ὡς τώρα ἔχουν κυκλοφορήσει δεκαῆξι ἐκδόσεις) τονίζει ὅτι ὁ «σοφὸς Μηνιάτης καὶ ζῶν ἐτίμησε τὸν ἑλληνικὸν κλῆρον καὶ ἀποθανὼν ἀπῆκεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους Ἑλληνας, διὰ τῶν διασωθέν-

(*) Τὸ ἔργο αὐτό, ἐνῶ ζοῦσε ἀκόμη ὁ Μηνιάτης μετεφράσθη καὶ στὴν ρουμανικὴ.

των λόγων του ψυχοφελείς διδασκαλίας πρὸς τὸν λαὸν καὶ παράδειγμα πρὸς τοὺς νεωτέρους ἱεροκλήρικας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, πῶς δύνανται νὰ διαδώσουν, ἀπὸ τὸν ἱερὸν ἄμβωνα, φρονήματα ὑγιῆ, φυλάττοντες ἀδούλωτον τὴν καθέδραν ταύτην τῆς ἀληθείας».

Ἐπιπλέον, ὅχι λιγώτερος ἐπαίνους ἐχάρισαν καὶ χαρίζουν στὸν Μηνιάτη καὶ στὸ ἔργο του καὶ οἱ νεώτεροι μελετηταὶ τῆς Τουρκοκρατίας. «Ῥήτορα γλαφυρώτατον καὶ θεολόγον ἀντιρρητικόν», τὸν χαρακτηρίζει ὁ ἱστορικὸς Χρυσόστομος Παπαδόπουλος. Ἐπιπλέον, ἀνάμεσα στους ἀρίστους διδασκάλους τοῦ Γένους καὶ στους πρῶτους φημισμένους ῥητορας τῆς νεοελληνικῆς μας ἱστορίας τὸν τοποθετοῦν οἱ Παπαρηγόπουλος, Δ. Κόκκινος, Β. Τατάκης, Η. Βουτιερίδης. Ὁ τελευταῖος γράφει: «Οἱ καλύτερες θρησκευτικὲς σελίδες, πὺν ἐγραφήκανε στὸ 17ο αἰῶνα, βρίσκονται μέσα στὶς διδασκαλίες τοῦ Γερασίου Βλάχου, τοῦ Φραγκίσκου Σκούφου, τοῦ Ἡλίου Μηνιάτη». Γιὰ τὶς διδασκαλίες τοῦ Μηνιάτη σημειώνει καὶ ὁ δὲ μὲν νυμὸς βιογράφος τοῦ Ἡλίου Μηνιάτης—γιὰ νὰ περιορισθοῦμε σ' αὐτούς—ὅτι ἀπέκτησαν ἀνέκαθεν τόσοσὺν πολλὴν φήμην, ὥστε μὲ τὸν χρόνον ἀπέβησαν δημοφιλέστατες... «Μὲ τὶς ψυχοτρόφους ἐκεῖνες διδασκαλίες καὶ ὁμιλίες του, στὶς ὁποῖες ἀκούσαν ἢ μελίρρυτη φωνὴ τοῦ λαοφιλοῦς ἱεροκλήρικου, ἀνήρπαζε τὸ ἀκροατήριό του ὄχι μόνον μὲ τὴν ἀπαράμιλλη εὐφράδειά του, τὴ δύναμιν τῶν συλλογισμῶν, τὸ ἀδιάσειστο τῆς πίστε-

ως καὶ τῆς φιλοπατρίας του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ δημῶδες ἰδίωμα τῆς γλώσσης, πὺν μετὰ χειρὶ ζόταν».

Ἐπιπλέον, ἀνάμεσα στους εἰλικρινεῖς αὐτοὺς ἐπαίνους, ἄς προστεθῇ καὶ τὸ ταπεινὸ αὐτὸ σχεδίασμα γιὰ τὸν ὑπέροχο Ἱεράρχη Ἡλία Μηνιάτη, πὺν τὸ προσφέρουμε σ' ὁλοὺς τοὺς ἀφανεῖς ἐργάτας τοῦ συγχρόνου χριστιανικοῦ κινήματος, καὶ ἰδιαίτερα στοὺς νέους μας, πὺν ποθοῦν μὲ τὴν διδασκαλία, τὸ κήρυγμα ἢ τὸ γράψιμο, νὰ γίνωνται χρήσιμοι στὸ Γένος μας στὶς δύσκολες τοῦτες ὥρες του.

Ι. ΕΡΜΩΝΙΚΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Σάββα: «Νεοελληνικὴ Φιλολογία», Ἀθήναι 1868, σελ. 394-597.
2. Ἀνθ. Μαζαράκης: «Πρόλογος εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν διδασκῶν τοῦ Μηνιάτη», 1859.
3. Ἡλ. Τσιτσέλης: «Κεφαλαιακὰ σύμμικτα», τόμος Α' 1904.
4. S. Salaville: «Miniatis ou miniates elie», ἄρθρο στὸ Dictionnaire de theologie catholique, τόμος 10, σ. 1769-1773.
5. Ζερλέντου Περ.: «Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ Ἐκκλησίᾳ ἐπὶ Ἑνετῶν» (1685-1715), Ἀθήναι 1921.
6. Β. Τατάκης: «Σκούφος, Μηνιάτης, Βούλγαρις, Θεοτόκης», Ἀθήναι 1953.
7. Ἡλίας Μηνιάτης: «Ἡλίας Μηνιάτης», Περ. Ἑλληνικὴ Δημογραφία, Ἀθήναι 1952.
8. Κ. Θ. Δημαράς: «Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας», τόμος Α', Ἀθήναι.
9. Η. Βουτιερίδης: «Νεοελληνικὴ λογοτεχνία», Ἀθήναι.

Η ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ Ο ΛΟΓΟΣ(*)

Θά μπορούσαμε τώρα να πούμε πώς τὸ ἔργο μας πιά τελείωσε. Ἀφοῦ ἐδείξαμε, στίς τρεῖς προηγούμενες ὀμιλίες μας, ὅτι ἡ ἀληθινὴ φιλολογία δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν ὠραία, φωτεινὴ καὶ πιστὴ ἔκφρασι τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, πὺν βρίσκει ἀμεσην ἀνταπόκρισι καὶ χαρούμενη κατανόησι σὲ κάθε ψυχὴ προετοιμασμένη κατὰλληλα γιὰ νὰ τὴν δεχτῆ, θά μπορούσε νὰ πῆ κανεὶς ὅτι τὸ θέμα μας ἔχει ἤδη ἐξαντληθῆ. Καὶ ὅμως. Τώρα ἀκριβῶς πὺν τελειώσαμε, τώρα πὺν σταματήσαμε στὸ σημεῖο αὐτὸ πὺν δείχνει νάνα ὁ τελευταῖος σταθμὸς στὴν διεξοδική μας ἔρευνα, νοιώθουμε σὰν κάποιαν ἀκαθόριστη ἀμηχανία. Κι' αὐτὸ, γιατί ἀπὸ κάποιαν ἀποψι, τὸ θέμα μας μόλις τώρα ἀρχίζει, καὶ τώρα πὺν σταματήσαμε δὲν ξέρουμε πιά τί νὰ σκεφθοῦμε πάνω σ' αὐτὸ.

Ὁ Ἅγιος Αὐγουστίνος, ἀρχίζοντας τὸ ἔνατο κεφάλαιο τοῦ ἔργου De Trinitate, ἔγραφε: «Ἄς ἐρευνώμε καθὼς ψάχνουν αὐτοὶ πὺν πρέπει κάτι νὰ βροῦν, καὶ ἄς βρίσκωμε ὅπως ἐκεῖνοι πὺν πρέπει νὰ ψάξουν ἀκόμα περισσότερο. Γιατί εἶναι γραμμένο ὅτι ὁ ἄνθρωπος πὺν ἔφτασε στὸ τέλος αὐτῆς τῆς ἔρευνας, μόλις τώρα ἀρχίζει».

Τὸ χωρίο αὐτὸ παρεμβάλλεται στὸ ἔργο τὴν στιγμή πὺν ὁ Αὐγουστίνος ξεκινᾷ γιὰ τίς βαθυστόχαστες ἀναπτύξεις τοῦ ἔπάνω στίς διάφορες εἰκόνες τῆς θεότητος πὺν προϋπάρχουν μέσ' στὸν ἄνθρωπο, πὺν εἶναι ὁ ἴδιος πλασμένος ἔπάνω στὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, καὶ γεμίζουν τέσσερα ὀλό-

κληρα βιβλία τῆς πραγματείας αὐτῆς.

«Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν... ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα Αὐτοῦ· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν».

Προξενεὶ ἐντύπωσι τὸ γεγονός, ὅτι τρεῖς φορὲς ἐπαναλαμβάνεται στὴν Γένεσι ἡ ἴδια φράσι, σ' ἓναν τόνο προοδευτικῆς κατηγορηματικότητος, σὰν νὰ ἤθελε νὰ δείχθῃ ὅτι δὲν πρέπει νὰ μείνη στὸν ἀκροατὴ ἢ τὸν ἀναγνώστη ἡ παραμικρὴ ἀμφιβολία γιὰ ἓνα γεγονός πὺν θεωρεῖται ἀναμφισβήτητο. Βλέπομε λοιπὸν τὸ πὺν ἀσύλληπτο, τὸ πὺν ἀνεξιχνίαστο ἀπ' ὅλα τὰ μυστήρια—τῆς Τριαδικῆς Θεότητος—νὰ ἀποθέτη μέσα στὴν φύσι καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς θεϊκῆς ὑποστάσεως γιὰ τὰ ὁποῖα μᾶς μιλεῖ διεξοδικὰ ὁ Αὐγουστίνος στὸ ἔργο πὺν ἀναφέραμε. Αὐτὸ λοιπὸν πὺν ἰσχύει γιὰ τὸ μεγαλύτερο ἀπ' ὅλα τὰ μυστήρια, νομίζω ὅτι εἶναι δυνατό νὰ σκεφθῆ κανεὶς πὺς συμβαίνει καὶ μὲ τὰ ἄλλα, τὰ λιγώτερο μεγάλα καὶ ἀσύλληπτα· ὅτι κι' αὐτὰ, δηλαδή, ἀποθέτουν τὴν σφραγίδα τους καὶ τὰ ἰδιαιτέρα χαρακτηριστικὰ πὺν προσιδιάζουν στὸ καθένα τους ἔπάνω στὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα καὶ ὑπόστασι. Νομίζω, εἰδικώτερα, πὺς τὸ ἴδιο συμβαίνει μὲ ὠρισμένα θάνατα, ἄσχετα μὲ τὴν «φυσικὴ» ἐρμηνεία τους ἢ τὴν συμβολικὴν ἔννοια πὺν βλέπει σ' αὐτὰ ἡ Ἐκκλησία. Ἔχω, δηλαδή, τὴν γνώμη ὅτι θά μπορούσαν νὰ βροῦν τὴν ἐφαρμογὴ τους ἀκόμα καὶ σὲ καθημερινὰ ἀνθρώπινα δεδομένα. Κάθε ἀξιόλογη τέχνη εἶναι καὶ μιὰ μεταβολή· καὶ ὁσο μεγαλύτερη εἶναι ἡ τέχνη, τόσο πὺν ὀλοκληρωτικὴ εἶναι ἡ μεταμόρφωσι.

Ὁμολογῶ ὅτι μπροστὰ σ' ἓνα πίνακα

(*) Στὸ παρὸν τεῦχος παρουσιάζωμ τὴν τετάρτη καὶ τελευταία ὀμιλία ἔπάνω στὴν φύσι τῆς φιλολογίας τοῦ Γάλλου στοχαστοῦ καὶ κριτικοῦ Charles Du Bos, μὲ τὸν τίτλο «Ἡ φιλολογία καὶ ὁ Λόγος».

τοῦ Giorgione ἢ μὴν Ὁδὴ τοῦ Keats, πηγαίνει πάντα ἢ σκέψη μου στὸν γάμο τῆς Κανᾶ, στὸ θαῦμα τοῦ νεροῦ ποῦ ἔγινε κρασί. Τὸ νὰ ἀλλάξῃ κανεὶς τὸ νερὸ σὲ κρασί εἶναι μιὰ ἐκδήλωση τῆς θαυμαστότερης τέχνης· εἶναι, ἀκόμα, ὁ ἴδιος ὁ ὀρισμὸς τῆς, καὶ μᾶς προσφέρει τὴν καλύτερη λυδία λίθο γιὰ νὰ διακρίνωμε τὴν μεγαλοφυΐα ἀπὸ τὸ ταλέντο. Ὁ Joubert, ποῦ τὸ γνώριζε αὐτὸ καλύτερα ἀπ' τὸν καθένα, τὸ εἶχε τόσο καλὰ διακρίνει, ὥστε, συγκρίνοντας τὸν Βολταῖρο μὲ τὸν Βοσσουέτο, παρατηροῦσε: «Ὁ Βολταῖρος εἶναι καθαρὸς σὰν τὸ νερὸ, καὶ ὁ Βοσσουέτος διαυγὴς σὰν τὸ κρασί».

Εἶπαμε, «μεταμόρφωση»... Ὅμως, κι' αὐτὸ ἀκόμα δὲν φτάνει μόνο του νὰ ἐξηγήσῃ δόλοτελα τὸ φαινόμενο τῆς τέχνης, μ' ὄλο ποῦ εἶναι ἓνα βῆμα ἀληθινὰ ἀποκαλυπτικὸ γιὰ τὸ τελικὸ ἔκκλημα πρὸς τὴν λύσι τοῦ προβλήματος.

Ἀφοῦ, τώρα, ἐξαντλήσαμε ὅλα τὰ θέματα ποῦ παρουσιάζουν κάποια οὐσιώδη συνάφεια μὲ τὸ ζήτημά μας, βρισκόμαστε ἔξαφνα, μὲ τρόπον ἀπροσδόκητο, σὲ μιὰ περιοχὴ μὲ ὅλα τὰ στοιχεῖα καὶ τὴν γοητεία τοῦ ὑπερφυσικοῦ: στὴν περιοχὴ τοῦ θ α ὐ μ α τ ο ς.

Κι' ἐδῶ, ὅμως, ὅπως παντοῦ, θὰ πρέπει τὸ θαῦμα νὰ παραμερίσῃ μπροστὰ τὸ μυστήριον. Πρὶν εἰκοσιπέντε χρόνια, παρατηρώντας τὴν φωτογραφία ἐνὸς πορτραῖτου τοῦ Giorgione, ἔγραφα: «Ἡ μεγάλη τέχνη εἶναι ἐνσάρκωση εἶναι τὸ ἀνθρώπινο μυστήριον, ποῦ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἄλλο, τὸ ἱερὸ μυστήριον. Ὅπως δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐννοήσῃ πῶς θὰ μποροῦσε νὰ ἀποκαλυφθῇ ὁ Θεὸς μ' ἓναν τρόπον ὠραιότερον ἀπὸ τὸ μυστήριον τῆς Ἐνσαρκώσεως, ἔτσι δὲν θὰ μποροῦσε νὰ φανταστῇ γιὰ ἓναν καλλιτέχνη μιὰ ὑψηλότερη καὶ πληρέστερη ἐκδήλωσι τῆς προσωπικότητός του ἀπ' αὐτὴν τὴν ἐνσάρκωσι τῆς συγκινήσεως μέσα στὴν μορφή».

Ποιὰ εἶναι ἡ σχέση ποῦ θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρχῃ ἀνάμεσα στὴν φιλολογία καὶ στὸ μυστήριον τῆς Ἐνσαρκώσεως, καί, μέσα ἀπ' αὐτό, στὸν ἴδιο τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, νὰ ποῖς θὰ εἶναι ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς ἀναζητήσεώς μας.

Ἄς ριξώμε τώρα, ὅπως θάλεγε ὁ Whitman, ἓνα βλέμμα ἀναδρομικὸ στὸν δρόμον ποῦ διανύσαμε.

Στὴν ἀρχὴ τῆς πορείας μας, προσπαθήσαμε νὰ ἀπαλλαγούμε ἀπὸ διάφορες πλάνες σχετικὰ μὲ τὴν ζωὴ καὶ τὴν φιλολογία. Χάρις στὴν «κοιλιάδα ποῦ φτιάνονται οἱ ψυχές», τοῦ Keats, κατωρθώσαμε νὰ συλλάβωμε τὸ πραγματικὸ νόημα τῆς ζωῆς, πάνω στὸ ὅποιο ὄλοι, πιστοὶ καὶ ἄπιστοι, θὰμποροῦσαν νὰ συμφωνήσουν. Γεννήθηκε, ἔτσι, ὁ ὀρισμὸς: «Φιλολογία εἶναι ἡ ζωὴ ποῦ συνειδητοποιεῖται ὅταν φτάνῃ μέσ' στὴν ψυχὴ ἐνὸς μεγαλοφυοῦς ἀνθρώπου τὴν πληρότητα τῆς ἐκφράσεώς τῆς». Διαπιστώσαμε κατόπιν, χάρις στὸν Bergson, ὅτι τὸ ἔργο χρωστᾷ τὴν γέννησί του στὴν δημιουργικὴ συγκίνησι τοῦ καλλιτέχνη, ποῦ τὴν αὐθεντικότητά καὶ ἀξία τῆς πιστοποιεῖ καὶ ἐπαληθεύει ἡ χαρὰ τῆς δημιουργίας. Ἀφοῦ εἶδαμε, ἔξ ἄλλου, ὅτι ἐκεῖνος ποῦ δέχεται τὴν ἐπίδρασι ἐνὸς ἔργου (ὁ θεατῆς, ὁ ἀναγνώστης, ὁ ἀκροατῆς) ἐνεργεῖ κι' αὐτὸς μ' ἓναν τρόπο παράλληλον μ' ἐκεῖνον τοῦ δημιουργοῦ (δὲν παίρνομε παρὰ αὐτὸ ποῦ δίνομε!), διαπιστώσαμε τὸν σύνδεσμον ποῦ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν δημιουργὸν καὶ τὸν ἀποδέκτη τοῦ ἔργου του. Ἐβγήκε, ἔτσι, ὁ ὀρισμὸς: «Φιλολογία εἶναι ὁ τόπος ποῦ συναντῶνται δύο ψυχές».

Ξεκινώντας, τώρα, ἀπὸ τὴν ψυχὴ, ποῦ ἀποτελεῖ τὴν θαυμαστότερη πραγματικότητα τῆς δημιουργίας, ἀναθήκαμε ὡς τὸν ἴδιον τὸν Δημιουργόν, σὰν ἀρχικὴ πηγὴ καὶ ἀφετηρία τῆς. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸ ἐπροσεγγίσαμε τὸ μυστήριον τοῦ «φωτός» στὴν φιλολογία, ποῦ μᾶς χάρισε τὸν τρίτον μας ὀρισμὸν: «Φιλολογία εἶναι ἡ σκέψη ποῦ φτάνει στὴν ὁμορφίαν μέσα στὸ φῶς». Ἀντιληφθήκαμε, μαζί μὲ τὸν Joubert, ὅτι «κάθε φῶς ἔρχεται ἀνωθεν» καὶ τὸ φῶς αὐτὸ τὸ «ἀνωθεν» μᾶς ἀπεκάλυψε τὸ Φῶς σὰν ἓνα ἀπὸ τὰ γνωρίσματα τῆς θεότητος.

Ἔμενε τώρα νὰ ἐρευνηθῇ τὸ μυστήριον τῆς Ὀμορφιάς. Μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Keats, διαπιστώσαμε ὅτι ἡ ὁμορφία εἶναι κάτι τὸ συγκεκριμένο—«τὸ ὠραῖον πρᾶγμα»—καί, ταυτόχρονα, ἀφηρημένο, ποῦ ὀνομάσαμε «οὐσία».

Ἐναχωρώντας, τώρα, ἀπὸ τὴν ταύτιση πού ἔκαμε ὁ Keats τῆς Ὁμορφιάς μὲ τὴν Ἀλήθεια, ἐταυτίσαμε αὐτὲς τὶς «οὐσίες» μὲ τὶς μυστηριώδεις ἀλήθειες πού κλείνουν μέσα τους καὶ ἐτολήσαμε νὰ διατυπώσωμε τὸν ὄρισμό: «Ὁμορφιά εἶναι τὸ σῶμα τῆς Οὐσίας». Περνώντας, ὕστερα, μὲ τὸν Shelley, στὸ πνεῦμα τῆς Ὁμορφιάς, ἐμπήκαμε στὴ σπουδαιότατη περιοχὴ τοῦ «Εἶναι». Ἐφτάσαμε, ἔτσι, στὴν Ὁμορφιά σὰν γνῶρισμα τῆς θεότητος καὶ τελειώσαμε μὲ τὴν βεβαίωσι τοῦ Θωμᾶ Ἀκινάτη: «Ἡ ὠραιότης τοῦ Θεοῦ βρίσκεται στὴν ἀρχὴ ὅλων τῶν ὄντων».

Αὐτὰ ἐννοοῦσα ὅταν ἔλεγα, στὴν ἀρχὴ τῆς ὁμιλίας αὐτῆς, ὅτι τὸ ἔργο μας εἶχε, κατὰ κάποιον τρόπο, τελειώσει.

Σ' αὐτὴν τὴ σύντομη ἀναδρομὴ πού ἔκαμα πρὸ ὀλίγου, ἄφησα σκόπιμα κατὰ μέρος τὸ σημεῖο ἐκεῖνο πού σχετίζεται μὲ τὶς λέξεις· κι' αὐτό, γιατί ἀνάμεσα στὴν ἔρευνα πού ἔχουμε ἤδη συμπληρώσει καὶ στὸ μέρος πού μένει ἀκόμα νὰ ἐξετάσωμε, οἱ λέξεις ἀποτελοῦν ἓνα στοιχεῖο μεταβατικὸ καὶ ἐνδιάμεσο.

Ἄς ξαναπάρωμε, γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμα, τὴν φράσι τοῦ John Middleton Murry: «Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἐξέφρασαν μιὰν ἀλήθεια τόσο μυστηριώδη πού δὲν μπορεῖ νὰ χωριστῇ ἀπὸ τὶς λέξεις μὲ τὶς ὁποῖες ἐκφράστηκε· δὲν μπορεῖ νὰ μπῆ στὴν τρέχουσα ὁμιλία καὶ νὰ περάσῃ ἀπὸ στόμα σὲ στόμα παρὰ μονάχα μέσα ἀπ' αὐτὴν τὴν ζωντανὴν σάρκα τῆς γλώσσας στὴν ὁποία εἶναι ντυμένη». Ἡ «ζωντανὴ σάρκα» τῆς γλώσσας... Βλέπομε, λοιπόν, νὰ συντελῆται στὴν φιλολογία μιὰ κυριολεκτικὴ ἐνσάρκωση, πού οἱ λέξεις τῆς χρησιμεύουν σὰν ἐνδιάμεσα. Κάθε λογοτεχνικὸ ἔργο εἶναι καὶ μιὰ ἐνσάρκωση, πού δὲν μπορεῖ νὰ λάβῃ χώραν δίχως τὴν ζωντανὴν σάρκα τῶν λέξεων.

Μιλώντας πιὸ πάνω γιὰ τὴν ἐνσάρκωσι αὐτὴ εἶχαμε ἐκφράσει τὴν ἄποψι ὅτι τὸ ἀνθρώπινο μυστήριον θὰ πρέπει νὰ ἀντιστοιχῇ πρὸς τὸ ἄλλο, τὸ ἱερό τῆς Ἐνσάρκωσης μυστήριον. Ὅσον ἀφορᾷ, ὅμως, τὸ μυστήριον τῆς δημιουργίας στὴν φιλολογία, ἡ σειρά τῶν προτάσεων ἀντιστρέφεται. Ἐνῶ, στὸ ἱερό μυστήριον, «ὁ Λόγος σὰρξ

ἐγένετο», στὸ ἀνθρώπινο, ἀντίστροφα, ἡ δημιουργικὴ συγκίνησι, πού ὅταν σαρκώνεται στὴν μορφὴ ἀποτελεῖ τὴν ὑψηλότερη καὶ πληρέστερη ἔκφρασι τῆς προσωπικότητος τοῦ καλλιτέχνη, εἶναι ἀκριβῶς μέσα στὶς λέξεις πού «σαρκώνεται». Στὴν φιλολογία, ζωντανὴ ψυχὴ εἶναι ἡ συγκίνησι, καὶ οἱ λέξεις, τὸ ζωντανὸ τῆς σῶμα· καὶ εἶναι τόσο ἀλληλένδετα καὶ ἀχώριστα τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα, πού ἡ ἔνωσή τους μοιάζει σὰν μιὰ «ἀνθρώπινη σύνθεσι», ὅπως ἀποκαλεῖ τὸν ἄνθρωπον ὁ Ἅγ. Θωμᾶς τοῦ Ἀκουίνου. Γι' αὐτὸ καὶ κάθε ἄξιο λογοτεχνικὸ ἔργο ξεχειλίζει κυριολεκτικὰ ἀπὸ ζωή.

*Ἔγρησα ὅλη τὴ ζωή,
σὰν ἦταν ὅλη ζωντανή.*

λέει ὁ Browning στὴν «Pauline».

Ὅμως, αὐτὸ τὸ ἔργο πού παρεβάλλεται σὲ μιὰ δεδομένη στιγμή τοῦ χρόνου εἶναι, ἀπὸ μιὰν ἄλλη ἄποψι, ὀλότελα ἄχρονο.

Ἡ διπλῆ αὐτὴ φύσι, πού ὑπάρχει σὲ κάθε ἀξιόλογο ἔργο καὶ συνιστᾷ τὴν οὐσιαστικὴν ἐνότητα τῆς τέχνης, ποτὲ δὲν διατυπώθηκε μὲ τρόπο λαμπρότερον ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴ πού ὑπάρχει στὸ σοννέτο τοῦ Rossetti πού φέρει τὸν τίτλον «Ἡ Κατοικία τῆς Ζωῆς»:

*Μνημεῖο εἶναι μιᾶς στιγμῆς στ' ἀλήθεια τὸ
Σοννέτο
ἀπ' τὴν αἰωνιότητα πού ἡ ψυχὴ μας στήνει
σὲ κάποιαν ὥρα ἀθάνατη πού ἔχει πιά πεθάνει.
Πάσχισε νᾶχη πάντοτε ἀκοίμητο τὸ σέβας
στὴν ἴδια του πληρότητα στὸν κάματο θρημμένη.*

—*Ἐἴτε τὸ μεγαλόπρεπον τὸ λόγο τραγουδάει,
εἴτε ἓνα μαῦρον καὶ πικρὸ καὶ θλιβερὸ σημάδι.
Σκάλισ' το μὲς' στὸ φίλντισι, στὸν ἔθενον
ἐπάνω,
καθὼς ἡμέρα ἢ νυχτιὰ τυχόν θὰ βασιλεῦη·
καὶ ἄσε τὸν Καιρὸ νὰ δῆ ν' ἀνθίξῃ τὸ φτερό
τό του,
ν' ἀστράφῃ στὴν ἀνατολὴ ἴδιον μαργαριτάρι.*

«Σὲ κάποιαν ὥρα ἀθάνατη πού ἔχει πιά πεθάνει».

Στ' ἀλήθεια, ἔχει πιά πεθάνει ἡ ὥρα αὐτῆ, καὶ τὸ αἶσθημα πού τῆς χάρισε τὴ σημασίαν τῆς μπορεῖ κι' αὐτὸ νᾶχη πεθάνει· ἂν ἔχη, ὅμως, πραγματοποιηθῇ ἡ ἐνσάρκωσι γιὰ τὴν ὁποία ἔγινε λόγος παραπάνω, ἂν πραγματικὰ ἡ συγκίνησι ἐπῆ-

ρε σάρκα μέσ' στίς λέξεις, τότε, ἀσφαλῶς, ἡ ὥρα αὐτὴ ἢ πεθαμένη εἶναι μιὰ ὥρα ἀθάνατη.

Στὴν πρώτην ὁμιλία μας, μιλώντας, γιὰ τὴν φράσι τοῦ Narwitz: «μερικά βιβλία εἶναι ἀπόλυτα», εἶχαμε διαπιστώσει ὅτι ὅλα τὰ σπουδαία βιβλία ἀνήκουν στὴν περιοχὴ τοῦ ἀχρόνου καὶ ὠρίσαμε τὴν φιλολογία σὰν «οὐρανὸ τῶν ἀπλανῶν». Χάρις, τώρα, στὸ ἀνθρώπινο μυστήριον τῆς ἐνσαρκώσεως, ἐπροχωρήσαμε κατὰ ἓνα βῆμα περισσότερο. Γνωρίζομε τώρα ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν μεγαλοφυΐα, κάθε φορὰ πού βρισκομε ἀρκετὸ θάρρος καὶ δύναμι γιὰ νὰ δώσωμε στὴ συγκίνησί μας τὴν κατάλληλη ἔκφρασι, σὲ μιὰ στιγμή πού βρίσκειται στὸ κορῦμα τῆς ζωτικότητος, εἶναι μιὰ ἀλήθεια ἀναντίρρητη ὅτι κάθε μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς πεθαμένες μας ὥρες γίνεται μιὰ ὥρα ἀθάνατη, ἓνας θησαυρὸς ἀληθινὰ ἀναφαίρετος. Ἀκόμα καὶ καθένα ἀπ' τὰ αἰσθήματά μας, πού κι' αὐτά, ἀλλοίμονο! ὑπόκεινται στὸ θάνατον μαζί με κάθε ὥρα πού περνᾷ καὶ φεύγει. Γυρνᾷμε τὶς σελίδες ἐνὸς παλιοῦ ἡμερολογίου, πού ἴσως νᾶχομε ξεχάσει καὶ τὴν ὑπαρξί του ἀκόμα. Οἱ ὥρες αὐτὲς ἔχουν πιά πεθάνει, τὰ αἰσθήματα αὐτὰ εἶναι ἴσως ξεπερασμένα· ἐπειδὴ ὅμως οἱ συγκινήσεις αὐτὲς ἐκφράστηκαν μ' ἓναν τρόπο ἀντίστοιχο, ἔχουν γιὰ ἀποτέλεσμα κάτι τὸ ἀθάνατον· εἶναι «ἓνα πράγμα» δικό μας, ἂν ὄχι ἓνα «ἄμορφο πράγμα»· κάτι πού βρίσκεται μαζί μας γιὰ πάντα—ἂν ὄχι «μιὰ χαρὰ γιὰ πάντα». Ὁφείλεται αὐτὸ ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στίς λέξεις, κάθε φορὰ πού τὶς χρησιμοποιοῦμε με ἐπιτυχία καὶ ἀπὸ μᾶς καὶ μόνο ἐξαρτᾶται ἂν θὰ ἐξακολουθήσουν καὶ στὸ μέλλον νὰ μᾶς δίνουν τὸ ἴδιον ἀποτέλεσμα. Γι' αὐτὸ καὶ κάθε προσβολὴ πού γίνεται στίς λέξεις—δταν, βέβαια, δὲν πρόκειται γιὰ τὸ σύννεφο τῆς σκόνης γιὰ τὸ ὅποιο μιλήσαμε στὴν ἀρχή, ἀλλὰ εἶναι ἢ κάθε μιὰ τους πρωτότυπη καὶ τοὺς δείχνομε τὴν τιμὴ καὶ τὸν σεβασμὸ πού ἀξιζοῦν—κι' ὅταν ἀκόμα προέρχεται ἀπ' τὸν Ἄμλετ εἶναι μιὰ πράξι καθαρῆς ἀγνωμοσύνης, στερημένη ἀπὸ κάθε νόημα.

Στὴν ἀρχὴ τῶν Μονολόγων, στὸν διά-

λογο πού ἀνοίγει με τὴν Λογικὴ ὁ νεαρὸς Αὐγουστίνος τὴν ἐπομένη τῆς μεταστροφῆς του, ἢ τελευταία Αὐτὴ τοῦ λέει: «Ζήτησε ἀπὸ τὸν Θεὸ τὴν σωτήρια βοήθεια πού θὰ σοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ φτάσης στὸ τέλος τῶν πόθων σου. Καὶ τὴν προσευχὴ αὐτὴ, γράψε τὴν. Ἡ πρώτη αὐτὴ δημιουργικὴ προσπάθεια θὰ δυναμώσῃ τὸ θάρρος σου». Καὶ ὁ Αὐγουστίνος ὑπάκουσε, κι' ἀπ' αὐτὴν τὴν ὑπακοὴ γεννήθηκε ἡ μνημειωδέστερη, ἢ ὠραιότερη καὶ παθητικότερη προσευχὴ πού ἀκούστηκε ὡς τώρα.

Μᾶς συμβουλεύει, λοιπόν, ὁ Αὐγουστίνος, κι' ὅταν ἀκόμα πρόκειται γιὰ προσευχὴ, νὰ τὴν διατυπώνωμε γραπτὰ· γιὰτί ξέρει πὼς τίποτα δὲν ἐνισχύει τόσο τὸ θάρρος μας ὅσο ἡ θεμιτὴ χρησιμοποίησι τῆς δυνάμεώς μας. Χώρα ἀπ' τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ προσπάθεια αὐτὴ γιὰ γραπτὴ διατύπωση βάζει σ' ἐνέργεια ὅλες τὶς λανθάνουσες δημιουργικὰς δυνάμεις πού κρύβονται μέσα μας, ὀλοκληρώνοντας μέσ' στὴν ὥραία καὶ κατάλληλη ἔκφρασι μιὰ σκέψι πού ποτὲ ἢ γλώσσα δὲν θὰ μπορούσε μόνη νὰ συνειδητοποιήσῃ καὶ ἐκφράσῃ με τρόπον ἰκανοποιητικόν.

Δὲν ξεχνῶ βέβαια τὴν προσευχὴ τοῦ Ἁγ. Ἀμβροσίου πού ἀνέφερα στὴν δευτέρῃ ὁμιλία μας, πού ὁ Πατέρας αὐτὸς τῆς Ἐκκλησίας παρακαλεῖ τὸ Ἁγ. Πνεῦμα νὰ μῆ μέσ' στὴν καρδιά του καὶ νὰ ἐκφράσῃ «με δῖχος τῶν λόγων τὸ θόρυβον» τὴν πᾶσαν ἀλήθεια. Προσθέσαμε ὅμως, τότε, ὅτι τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ Μόνον πού ἔχει τὸ ἐξαιρετικὸ αὐτὸ προνόμιον. Δὲν πρέπει, ἐξ ἄλλου, νὰ ξεχνᾷμε ὅτι κι' Αὐτὸ ἀκόμα παρακαλεῖ γιὰ μᾶς ἀκατάπαντα τὸν Πατέρα «με στεναγμοὺς ἀλαλήτους», ὅπως λέει ὁ Παῦλος στὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολή. Τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, «δῖχος τῶν λέξεων τὸν ἦχον», ἀντηγεῖ στὸ πιδ ἐνδόμυχο ἱερὸ τῆς μυστικῆς ζωῆς τῆς ψυχῆς, ἀποκαλύπτοντας τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν· καὶ πέρα ἀπ' τῶν λόγων τὸ θόρυβον, ὑπάρχει ἡ μυστικὴ θεώρησι πού ὀνομάζει ὁ Ἁγ. Θωμᾶς τοῦ Ἀκουίνου «ἀρχὴ τῆς Αἰωνίας Ζωῆς καὶ πρῶτον καρπὸ τῆς Μακαριότητος».

Κάτω, ὅμως, ἀπ' τὰ δυὸ αὐτὰ ὑπέρτατα

βασίλεια βρίσκονται οἱ λέξεις, μοναδικὰ ἐνδιάμεσα πὸν χρησιμοποιοεῖ ὁ γραπτὸς λόγος γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴ σκέψῃ τὴν ἀνθρώπινη. Καὶ ὅπως εἶπαμε καὶ ἄλλοτε, τὸ βασιλεῖο αὐτὸ τῶν λέξεων δὲν παραχωρεῖται ἀπ' τὸν Δημιουργὸ ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στὸ ἐλεύθερο δημιουργικὸ ταλέντο τοῦ ἀνθρώπου· εἶναι ἓνα δῶρο πὸν ὁ καθένας μας μπορεῖ νὰ ἀπολαύσῃ—ἔξω ἀπ' τὴν περιοχὴ τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῆς μυστικῆς θεωρήσεως—φτάνει νὰ προσπαθῆσῃ νὰ ἐκφράσῃ μὲ τὸ μέσο τοῦ γραπτοῦ λόγου τὴν συγκίνησί του, μὲ τὸν τρόπο πὸν ἀρμόζει, ἐνισχύοντας τὸ θάρρος του γιὰ νὰ μπορέσῃ πιστὰ νὰ ἀποδώσῃ τὴ σκέψῃ του, πὸν ἀποκτᾷ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὸν χαρακτηριστῆρα τοῦ ἀχρόνου. Ἡ ἰδιότης αὐτῆ τοῦ ἀχρόνου εἶναι ἓνας ἀνεκτίμητος καὶ ἀναφαίρετος θησαυρὸς γιὰ κάθε ἄνθρωπο πὸν ἐννοεῖ τὸ γράψιμο σὰν προᾶξι ἐκφράσεως τῆς ἴδιας τῆς ψυχῆς του, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἰδιαίτερη ἀξία τοῦ περιεχομένου τῆς συλλήψεως. Σὰν μιὰ ἐκδήλωσις τῆς ψυχῆς πὸν ἀγκαλιάζει, σὲ ἓνα σύνολο ἀδιάσπαστο, τοῦ στοχασμοῦ τὸ φῶς καὶ τῆς καρδιάς τὴν δόνησι.

«Ἡ ἔκφρασις τῆς ψυχῆς». Αὐτὸν τὸν τίτλο φέρει ἓνα сонνέτο τῆς Elisabeth Barrett, πὸν γράφτηκε πρὶν ἀπ' τὴ συνάντησί της μὲ τὸν Robert Browning:

*Μὲ χεῖλη πὸν τραυλίζουνε καὶ φτωχικὸ ἓναν
νὰ λευτερώσω ὡς θᾶπρεπε παλεύω καὶ πα-
σκέζω
τὴ μουσικὴ τῆς φύσης μου πὸν νύχτα καὶ
ἡμέρα
ὕφαινεταί μὲσ' στ' ὄνειρο, τὸ αἶσθημα, τὴ
σκέψῃ.
Πὸν μόνο δλόγυρα ἀπαντᾷ μὲσ' στίς αἰσθη-
σεις ὅλες
σὲ κάτι ὀκτάβες μυστικῆς, σὲ βάθος καὶ σὲ
ῦφος,
πὸν μεγαλόπρεπες περνοῦν στὸ ἄπειρο καὶ
φεύγουν
μέσα ἀπ' τοὺς φράχτες τοὺς μονητοὺς τοῦ
αἰσθητοῦ τοῦ κόσμου.
Τὸ ἄσμα τοῦτο τῆς ψυχῆς παλεύω νὰ περᾶσῃ
ὑπέροχο κι' δλάκαιρο τις αἰσθητῆς τις πύλες,
κι' ἔτσι ἀτόφια νὰ χυθῶ κι' ἡ ἴδια στὸν
ἄερα.*

*“Ὅμως κι' αὐτὸ ἂν τῶκανα,—σὰν κερωνὸς
πὸν σκίξει
ἔσπαζοντας, τὸ σύννεφο, θὰ σκόρπιζεν ἡ
σάρκα
στὴ φοβερὴ ἀποκάλυψη ἀπ' τῆς ψυχῆς τὴν
ὄψη.*

«Ὅμως κι' αὐτὸ ἂν τῶκανα»... Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πετύχῃ αὐτὸ ὀλότελα. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀποκάλυψι τῆς ψυχῆς, ὅποιος πασχίζει καὶ παλεύει γιὰ νὰ ἐλευθερώσῃ ὅπως πρέπει τὴν μουσικὴ αὐτῆ τῆς φύσεώς του πὸν ὑφαίνεται, νύχτα καὶ μέρα, μὲσ' ἰστὸ ὄνειρο, τὴ σκέψῃ καὶ τὸ αἶσθημά του, ἐκφράζει τὴν ψυχὴν του ὡς τὸ ἀκρότατο ὄριο πὸν θὰ μπορούσε ἐδῶ κάτω νὰ ἐκφραστῆ. Καὶ ἄσχετα μὲ τὴν ἰδιαίτερη ἀξία τοῦ ἀποτελέσματος, μπορεῖ νὰ εἶναι βέβαιος ὅτι ζωγράφησε τὴν ψυχὴν του μὲ τὸν τρόπο πὸν ἀρμόζει. Στὸν αἰσθητὸ μας κόσμο, ἡ ψυχὴ φορεῖ πάντα ἓναν πέπλο, πὸν εἶναι ὅμως δυνατὸ νὰ παραμερίσῃ σὲ μιὰ στιγμὴ σπάνια καὶ ἀπρόσμενη.

*“Ἔτσι γλυκὰ ἀπόσυρε τὸν πέπλο ἡ ψυχὴ μου
κι' ἐστάθη, ἔτσι πὸν τέλειωσε τὴ μεταμόρ-
φωσί της,
γυμνή, ὅπως θὰ στέκονταν ἐμπρὸς εἰς τὸν
Θεὸ της.*

λέει στὸ «Prelude» ὁ Wordsworth.

Οἱ στιγμὲς αὐτές, πὸν ἡ ψυχὴ ἀπεργάζεται τὴν μεταμόρφωσί της, εἶναι τῆς ζωῆς μας οἱ ἄχρονες στιγμὲς. Ὅταν ἡ ψυχὴ συμπληρώνοντας τὴν μεταμόρφωσί της, κατορθώνει τέλος νὰ ἐκφραστῆ, δὲν χρειάζεται νὰ εἶναι προικισμένη μὲ τὴν μεγαλοφυΐα ἐνὸς Wordsworth γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ἀπολαύσῃ τὸν θησαυρὸ τῆς τὸν ἀσύλητο. Καταβάλλοντας, ἐδῶ κάτω, τὴν προσπάθεια πὸν χρειάζεται, κατορθώνομε, μ' αὐτὴν τὴν κατεργασία τῆς ψυχῆς, τὴν «ἐξαγορὰ τοῦ καιροῦ» γιὰ τὴν ὁποία μιλεῖ ὁ Ἅπ. Παῦλος. Χάρις στὴν γραπτὴν αὐτὴ ἔκφρασι τῆς ψυχῆς μας, φτάνομε νάμαστε οἱ ἴδιοι ἄχρονοι καθὼς κρατοῦμε στὰ χέρια μας τὴν οὐσία τὴν ἴδια τῆς ζωῆς μας.

ΣΥΜΕΩΝ Ο ΝΕΟΣ, Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ

Β'.

Μέσ' ἀπ' ὅλα ὁμως τὰ ἔργα του καὶ μέσα σ' ὅλα καθορεφτίζεται ὁ Συμεών ὁ Θεολόγος. Αὐτὸς πού σκέπτεται, ζῆ, διακηρύσσει τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς πού μπῆκε βαθειὰ στὸ νόημα τοῦ Θεοῦ, τὸν εἶδε καὶ φλέγεται νὰ τὸν κἀνῃ γνωστὸ παντοῦ:

«Τοῦτον ἔχων, ὅς τις ἔξει καὶ ἐντὸς αὐτοῦ βασιτάζων καὶ ὄρων αὐτοῦ τὸ κάλλος, πῶς ὑποίσει πόθον φλόγα;... Πῶς καὶ σιωπήσει ὄλωσ, βιαζόμενος τοῦ λέγειν; (Λόγος Α΄)».

Εἶναι ὅποσδήποτε ὁ Συμεών, βαθὺς γνώστης καὶ μύστης ὄλων τῶν δογματικῶν ἀληθειῶν τῆς ὀρθοδοξίας. Αὐτὸ εἶναι ὀλοφάνερο στὸ ποιητικὸ του ἔργο. Κάθε τι πού λέει στηρίζεται στὸ δόγμα. (Ἔτσι εἶναι ἄλλωστε ὅλοι οἱ βυζαντινοί, γιατί ἡ πάλῃ ἡ δογματικὴ ἦταν τότε μεγάλη). Τὸ δόγμα εἶναι ἡ βάσις, ἀπὸ κεῖ ξεκινάει. Ἡ ἐνασχόλησίς του μ' αὐτὸ, ἄλλοτε εἶναι ἔμμεση καὶ ἄλλοτε ἄμεση. Ὅμως ἀντιμετωπίζει τὸ δόγμα μὲ σωστὴ διάθεσι καὶ σκέψι. Δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ κἀνῃ ἐπίδειξι τῶν δογματικῶν του γνώσεων. Φροντίζει νὰ τὰ κἀνῃ κατανοητὰ ὄχι τόσο στὸν νοῦ, ἀλλὰ στὸν ἔσω ἄνθρωπο, διὰ νὰ βοηθήσουν στὴν πνευματικὴ πρόοδο τοῦ πιστοῦ. Λέει στὴν ἀρχή, ὅσα εἶναι ἀπαραίτητα καὶ πάντα καταλήγει στὸν πρακτικὸ τὸν ἐφηρμοσμένον Χριστιανισμό. Ὅχι στίς ἐξαντλητικὰς θεολογίας, πού μπορεῖ νὰ καταστήσουν σὲ «ἀθεολογίας».

«Καὶ γὰρ ἀκατανόητός ἐστι ἡ ὑπαρξίς σου» ἀναφωνεῖ σὲ κάποια στιγμή ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Θεόν,

«ὅτι πέφνης ἀκτιστος, ἐγέννησας ὡσαύτως, καὶ πῶς κτιστὸς νοήσει σου τῆς ὑπάρξεως τρόπον; ἢ τῆς γεννήσεως τοῦ σοῦ Υἱοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου» (Λόγος 42).

Ἄλλωστε περιβαλλόμεστε ἀπὸ ἓνα μυστήν συγκεκριμένη πορεία τῆς ζωῆς τους.

στήριον (τὸ τονίζει αὐτὸ ὁ Συμεών), γιατί πειραζόμεστε, ὅταν ἀκοῦμε, πῶς δὲν μποροῦμε νὰ εἰσδύσουμε σὲ ὅλα; Ὁ Συμεών λέει πῶς τὸ μυστήριον ἀρχίζει ἀπὸ μέσα μας καὶ καταλήγει στὸ ἄπειρον, θὰ μποροῦσε νὰ συμπληρώσει κανεῖς.

«Πάντα ἀκατανόητα, ἀκατάληπτα πάντα τὰ ἔργα σου, καὶ ἡ δόξα σου καὶ ἡ ἐπίγνωσις σου».

ὁμολογεῖ καὶ ὁ ποιητὴς στὸν 7ο «λόγο» του.

Διακρίνει καθαρὰ ὁ Θεολόγος, πῶς ἀρέσει στοὺς ἄνθρώπους νὰ σκέφτῳνται καὶ γι' αὐτὸ ξεχνιοῦνται καὶ στοὺς δογματισμοὺς καὶ τίς ἀτέλειωτες συζητήσεις. Γνωρίζει πῶς ἡ ἡδονὴ τοῦ σκέπτεσθαι εἶναι μεγάλη καὶ τραβάει... Ναι μὰ σ' αὐτὸ, πρέπει νὰ εἶναι εἰλικρινεῖς οἱ ἄνθρωποι, ὄχι νὰ τὰ «βάξουν» μὲ ἀλήθειες ὄντως μεγάλες. Μὲ κατανόησι τῆς ἀντικειμενικῆς πραγματικότητος πρέπει νὰ ὁμολογοῦν συμφωνοῦντες μὲ τὸν Θεολόγο:

«...Ὅν γὰρ ἐκδέχεται Θεὸν ἄλλον φῦσει γενέσθαι, ἵνα τῆς φύσεως τῆς σῆς ἐρευνῆσαι ἰσχύση...» (Λόγος 42).

Νὰ ἀπασχολοῦνται, ἀλλὰ νὰ ὁμολογοῦν, πῶς χαριεντίζονται μὲ τὸν «ἔξυπνον» νοῦ τους καὶ ὄχι ὅτι εἶναι ἀπόλυτη ψυχικὴ ἀνάγκη δῆθεν, γιὰ τὴν πνευματικὴν πρόοδό τους νὰ εἰσδύσουν, οἱ ἄνθρωποι, ὅποσδήποτε καὶ μὲ μιὰ μανιώδη κατατριβὴ στὰ μυστήρια καὶ νὰ φουσκώσουν ἀπὸ οἶσι, ὄχι ὅποιαδήποτε, ἀλλὰ... θρησκευτικὴ. Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐμίλησε γιὰ τὸ Θεό, ἐθεολόγησε!, ἢ καλύτερα εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν «Θεολόγος» ἀφοῦ εἶναι Υἱὸς Θεοῦ καὶ Λόγος, ἀλλὰ ἀπὸ μιὰ πολὺ διαφορετικὴ ἀφετηρία. Ἀπὸ τὸν διακατὴ πόθον νὰ ἀνεβοῦν οἱ ἄνθρωποι πνευματικὰ καὶ νὰ διευκολυνθοῦν

Ἐἶπε τὸ «πνεῦμα ὁ Θεός...», ὅταν εἶδε μιὰ βασικὴ ἀγνοια τῶν ἀνθρώπων καὶ συγχρόνως ὀλέθρια. Ὅταν εἶδε, ὅτι ἀγνοοῦσαν, πῶς μποροῦν νὰ λατρέψουν τὸν Θεὸ ἐπειδὴ δὲν πολυεῖχαν καταλάβει τί εἶναι Θεός. Καὶ ὁ Συμεὼν ὁ Θεολόγος ἀκολουθεῖ ἀπολύτως καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τὸν Ἰησοῦ. Τὰ δόγματα καὶ γι' αὐτόν, καθὼς ἐλέχθη, εἶναι ἀξιώματα, ἀφετηρίες, ἀπὸ τίς ὁποῖες μπορεῖ νὰ ξεκινήσῃ κανεὶς γιὰ νὰ φθάσῃ σ' ἓνα σκοπὸ. Εἶναι τροφή, ἀλήθειες οὐσιαστικές, πὺν πρέπει νὰ γίνωνται οἰκείες, ἀκριβῶς γιὰ τὸ σκοπὸ πὺν ἐξυτηρετοῦν καὶ γιὰ τὸν τρόπο πὺν ἐπιτυγχάνεται ὁ σκοπός. Ὅχι «πῶς» ἐπὶ παραδείγματι, εἶναι ἡ Ἁγία Τριάς καὶ «γιατί» καὶ χίλια δυὸ ἄλλα λογοπαίγνια, πὺν κάνουν πολλοί, κούφια, ἀλλὰ μιὰ καὶ εἶναι ἔτσι, μήπως ἔχει εὐθύνη ὁ χριστιανὸς γι' αὐτό; Μήπως δὲν δικαιολογεῖται ὁ ἴδιος, ἂν δὲν πλησιάζῃ τὸν Θεὸ, μιὰ καὶ δίνει Ἐκείνος τὴν δυνατότητα μὲ τὴν σάρκωσί του καὶ τὰ δῶρα τοῦ πνεύματός Του; Δὲν ὀφελεῖ νὰ «γνωρίζῃ» τὴν δογματικὴν κανεὶς, ἀλλὰ πρὸ παντός τί σχέσι ἔχει ἡ κάθε ἀλήθεια μ' αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν ἀνθρώπο, μὲ τὸν συγκεκριμένο του ἑαυτό, μὲ τίς ἀντιθέσεις καὶ τίς συμφωνίες του καὶ κατὰ πόσον τὸν βοηθεῖ ἡ κάθε ἀλήθεια νὰ βρῆ τὴν ἐσωτερικὴν πλήρωσί του. Ἄλλὰ γιὰ νὰ προχωρήσῃ ὁ πιστὸς πὺν πέρα, πρέπει βέβαια νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν του τίς ἀλήθειες αὐτές.

Καὶ ὁ Συμεὼν ὁ Θεολόγος τίς παραθέτει ἀπλόχερα σ' ὅλους ἐκείνους πὺν πᾶνε, ὄχι μὲ σατανικὴν προδιάθεσι, ὅπως πᾶνε πολλοί, ἀλλὰ μὲ ἀγαθὴν προαίρεσι. Τὸ ποιητικὸ του ἔργο εἶναι μεστό· ὅ,τι μπορεῖ νὰ λεχθῆ, τὸ λέει:

«*Εἷς γὰρ Θεὸς Τριάς Ἁγία, ὑπερούσιος οὐσία.*

Μία ἐν τρισὶ προσώποις, ὑποστάσει τρισὶ τε Ἀχωρίστοις, καὶ ἀτμήτοις· μία φύσις· μία δόξα, μία δύναμις ὑπάρχει, θέλημά τε ἐν ὡσαύτως» (Λόγος 34).

Νὰ γνωρίσῃ ὁ χριστιανὸς τὸ δόγμα, θὰ πῆ νὰ ξεχωρίσῃ τί μπορεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ μὲ τὸν νοῦ του καὶ τί ἀνάγεται ἀφ' ἑαυτοῦ του στὴν ὑπερολογικὴ σφαῖρα, στὴν σφαῖρα τοῦ θαύματος, τοῦ μυστηρίου καὶ κεῖ τοποθετημένο ἐρμηνεύεται «θαυμάσια». Αὐ-

τὸ πιστεύει καὶ ὁ Θεολόγος, ὑφοῦ συνεχίζει στὸν 34ον «Λόγο», προσπαθώντας νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ περὶ Ἁγίας Τριάδος:

«*Οὕτως οὖν καὶ ἡ ψυχὴ μου κατ' εἰκόνα τούτου ἔστι. Νοῦν γὰρ ἔχουσα, καὶ λόγον, φέρει ταῦτα κατ' οὐσίαν ἄτμητα, ἀσύγχυτά τε, ὁμοούσια ὡσαύτως... Ταύτην ἀκριβῆ εἰκόνα, εἰ καὶ ἀμυδρὰ τυγχάνει καθυπέδειξεν ὁ Λόγος...*».

Μὲ ταπεινὴ διάθεσι ἄς γνωρίσουμε τὴν υπερβατικὴν ἐρμηνεία τους καὶ ἂν, προχωρώντας καὶ περιβάλλοντας τὸν Θεὸ μὲ θερμὴν διάθεσι, ἔχουμε καὶ ἀποκαλύψεις θεῖες ἐντὸς μας καὶ ἐλλάμψεις, θὰ εἶναι εὐχῆς ἔργον.

Μὰ θὰ πρέπει νὰ πῆ κανεὶς στὸν ἑαυτὸ του αὐτὰ πὺν συνεχίζει νὰ λήῃ ὁ Θεολόγος καὶ πρακτικὸς Συμεὼν στὴν συνέχεια τοῦ 34ου Λόγου, μὲ τὸν ὁποῖον μοιάζουν ὅλοι οἱ θεολογοῦντες «λόγοι» (ποιήματα). *Ταύτην, τὴν εἰκόνα, ἣν ὑπέδειξεν ὁ Λόγος, «...οὐδέποτε θεάσῃ,*

οὐ δ' οὐ μὴ κατανοήσεις, εἰ μὴ πρότερον καθάρης, εἰ μὴ πρότερον ἐκπλύνῃς τῆς εἰκόνας σου τὸν ῥύπον, εἰ μὴ κεχωσμένην οὖσαν ἐν τοῖς πάθεσι ἐξέξις, ἀποσμήξις τε τελείως, ἀποδόσης τε ὡσαύτως καὶ λευκάνῃς ὡς χιόνα...».

Ἄν παρ' ὄλ' αὐτὰ ἐπιμένῃ κανεὶς καὶ ρωτᾷ «πῶς» γίνεται τὸ «Ἔἷς ἐν τρισὶ προσώποις», τοῦ ἀπαντᾷ ὁ Θεολόγος: «Πῶς γίνεται νὰ εἶσαι σὺ «ὁ κανεὶς» πνεῦμα καὶ ὕλη συγχρόνως, οὔτε σὺ οὔτε κανεὶς ἄλλος τὸ ξέρεῖ, πῶς λοιπὸν νομίζεις, ὅτι μπορεῖς, νὰ ἐξιχνιάσῃς τὸν Θεόν».

Κηρύσσει, λοιπὸν, ἀπροκάλυπτα τὸν μυστικὸ καὶ ὑπαρξιακὸ, καὶ ὄχι τὸν νοσηριακὸ, τρόπο τῆς προσεγγίσεως τοῦ δόγματος.

«*Πῶς τὸν ἡμᾶς ποιήσαντα τοιούτους ἐκ μὴ ὄντων ἐξερευνᾷν οὐ φρίττομεν, ἢ ἐννοεῖν, ἢ λέγειν; Τά, ὑπὲρ λόγον, ὑπὲρ νοῦν τὸν ἡμέτερον, ὄντα...*» (Λόγος 42).

«*Πάντα ἀκατανόητα...*, ...πλὴν τὴν ἐλπίδα ἔχομεν...» (Λόγος 70ς). «*Κτίσματα ὄντες δὲ λοιπόν, φοβήθητε τὸν κτίστην καὶ τὰς ἐκείνου ἐντολὰς μόνας ἐξερευνᾶτε...*» (Λόγος 42).

Ἔτσι ξεκίνησε μὲ τὴν ἐλπίδα καὶ μὲ τὸ δέος τὸ βαθὺ πρὸς τὸ μυστήριο τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ τὴν ὑποταγὴν στὶς ἐντολές του.

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἀκριβῶς, αἰσθάνθηκε βαθεῖα τὸ γέμισμα τῆς ψυχῆς, τὴν πλήρωσιν τῆς ὄλης του ὑπάρξεως.

Αὐτὴ τὴν πλήρωσιν, σὰν ἓνα μεγάλο τάλαντο κάνει τὸ πᾶν γιὰ νὰ μὴ τὸ χροῦσῃ. Φρικιᾷ στὴν σκέψιν, ὅτι μπορεῖ ὁ «τάλας» νὰ θάψῃ τὸ τάλαντό του. Σημασία ἔχει, ὅτι θεωρεῖ τάλαντα, τίς μυστικὲς ἀποκαλύψεις τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ κάθε στιγμὴ ἀναφέρει ὅλες τίς χαρὲς ποὺ τοῦ χάρισε ὁ Θεὸς διὰ τοῦ πνεύματός Του, δείχνοντας τὴν βαθεῖά του εὐγνώμοσίνη πρὸς Αὐτόν.

«...Πῶς ἐνένδυσας στολήν με λαμπροτάτην; ἀπαστράπτουσαν αἴγλην ἀθανασίας; ...Τὸ γὰρ ρυπαρὸν καὶ φθαρτὸν τοῦτο σκῆνος τῷ παναχράντῳ ἐνωθὲν σώματι σου, καὶ μὲν τὸ αἷμα μου τῷ αἵματι σου, ἠνώθην οἶδα καὶ τῇ θεότητι σου, καὶ γέγονα σὸν καθαρῶτατον σῶμα. Μέλος ἐκλάμπων, μέλος ἅγιον ὄντως, μέλος τηλαυγές, καὶ διαυγές, καὶ λάμπων. Ὁρῶ τὸ κάλλος, βλέπω τὴν λαμπηδόνα, ἐνοπτρίζομαι τὸ φῶς τῆς χάριτός σου, καὶ τὸ ἄρητον ἐκπλήττομαι τῆς αἴγλης, καὶ ἐξίσταμαι κατανοῶν ἐμαντὸν ἐκ ποίου οἴος ἐγενόμην ὦ θαύμα...» (Λόγος 28).

Νὰ πῶς αἰσθάνεται καθὼς ἔχει προχωρήσει στὴν πνευματικὴ ζωὴ καὶ τί μᾶς λέει γιὰ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀνεκφραστός, ἀπερινόητος» («Νοῦς βιαζόμενος δράσεται πόθῳ καὶ κρατεῖν οὐ δύναται συσσελλόμενος φόβῳ». Ἀνεξερευνητός ἢ θεῖα φύσις, παγκαλλῆς τῇ θεᾷ, ὠραῖος ὑπὲρ ὄρασιν, ἄποσος ἐν ποσότητι, οὐσία ὑπεροῦσιος, ἄγνωστος καὶ ἀσύλληπτος καὶ ὑπ' ἀγγέλων καὶ ὑπ' ἀνθρώπων. Ἄρητος, ἀθέατος, ἢ φρικτὴ παρουσία, τὸ ἀπαύγασμα τῆς θείας δόξης, φῶς ἀπαστράπτων. Ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ τοὺς ἀνθρώπους, εἶναι «πανταχοῦ παρών». Προνοεῖ, τελειοῖ, συνέχει, τρέφει, ζωογονεῖ, ζωοποιεῖ.

Αὐτὸς ὁ Θεὸς βρῖσκει τὸν τρόπο νὰ προσφέρεται καὶ νὰ προσφέρῃ μόνο ποὺ πρέπει οἱ ἄνθρωποι νὰ γίνουν ἐλεύθεροι, «ἀρηγῆται» τοῦ κόσμου (καθὼς ἐλέχθη).

«...ἄφεις ὁμοῦ ἀπάρησαι καὶ μέριμναν τῶν κάτω καὶ ἐπὶ ὧμων τὸν σταυρὸν ἄρον, σφοδρῶς τε σφίξον καρδίας» (Λόγος 31).

καὶ μέχρι τέλους βάσταξον τῶν πειρασμῶν τοὺς πόνους».

Τότε, χάριτι Θεοῦ, θὰ γίνῃ ὁ σύνδεσμος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Δημιουργό του. Ἔχει τὴ γνώμη, ὁ Θεολόγος, πὼς ὁ σύνδεσμος αὐτὸς γίνεται ἐν αἰσθήσει, πείρα καὶ ὁράσει. Ἐν γνώσει ἀμφοτέρων.

Κι' αὐτὸ, γιατί γίνεται μὲ τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου, ἐπομένως ἐν ἐπιγνώσει κι' ὄχι ἀνεπιγνώστως.

Ὅταν γίνῃ αὐτὴ ἡ ἔνωσις τότε θὰ λάβῃ τὸ κτίσμα τὴν αἰσθησὶ τῆς ἀληθινῆς θεωρίας τοῦ κτίστου, θὰ πραγματοποιηθῇ τὸ «πρόσωπον πρὸς πρόσωπον». Ὅχι βέβαια στὴν μελλοντικὴ πληρότητα, ἀλλὰ μ' ἓνα τρόπο πολὺ χειροπιαστὸ μακριὰ ἀπὸ τίς καθηκοντολογίαις καὶ ἠθικολογίαις καὶ τὴν ἀπλῆ παραδοχὴ τοῦ «ὑπερτάτου ὄντος». Μὲ μιὰ ἐπανάστασιν τοῦ ὅλου πνευματικοῦ κόσμου. Μὲ μιὰ, θάλαγα, συναισθηματικὴ προσκόλλησιν τῆς ψυχῆς στὸν Θεό, ἀκριβῶς γιατί μόνον αὐτὸς μπορεῖ καὶ τὴν γερμίζει ἀπόλυτα.

Λέει ὁ Συμεών, ὁ Μυστικὸς αὐτός, πὼς μὲ τὴν μυστικὴ ἐπαφή, βλέπει κανεὶς τὸν Ἰησοῦ τὸν ἴδιο. Τὸν βλέπει καὶ τὸν νοιώθει, ὅπως οἱ πρὸς Ἐμμαοῦς, σὰν φῶς, σὰν ἔλλαμψιν θεῖα. Σὰν μεταξὺ τοῦ συγκεκριμένου καὶ τοῦ ἄπιαστου. Πολὺ πετυχημένα, παριστάνει αὐτὸ ποὺ εἶναι ἀντικείμενον στὴν ἐνόρασί του μὲ φῶς. Ἀκριβῶς γιατί τὸ φῶς εἶναι τὸ πιὸ συγκεκριμένο πρᾶγμα ἀπ' ὅσα ὑπάρχουν, ἢ μᾶλλον εἶναι τὸ μοναδικὸ μέσο ποὺ συγκεκριμενοποιεῖ τὰ πάντα κι' ὅμως τὸ ἴδιο εἶναι ἀσύλληπτο.

«...Πάλιν ἐκλάμπει μοι τὸ φῶς, πάλιν τρανῶς ὁράται πάλιν ἀνοίγει οὐρανός, πάλιν τέμνει τὴν νύκτα...

...Αἶφνης ἐφάνης ἄνωθεν πολὺ μείζων ἡλίου, καὶ ἔλαμψας ἐξ οὐρανῶν μέχρις ἐμῆς καρδίας. τὰ δ' ἄλλα πάντα, ὡς βαθὺ σκότος εἶναι ἐσώρων.

Στύλος δὲ μέσον φωτεινός, ὅλον τεμὼν ἀέρα διήκεν ἐκ τῶν οὐρανῶν ἕως ἐμοῦ τοῦ τάλα. Εὐθύς ἐπελαθόμην δὲ φωτὸς τοῦ λυχνιαίου οἰκίας ἡμνημόνησα, ὅτι ἐντὸς ὑπάρχω ἐν τῷ δοκεῖν ἀέρι δὲ τοῦ σκότους ἐκαθήμην, πλὴν καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ λήθην ἔχων εἰσάπαν

ἐλάλουν σοι καὶ νῦν λαλῶ ἐκ βάθους μου σφίξον καρδίας» (Λόγος 31).

“Ὅλη ἡ γήϊνη αἴγλη, πού μπορεῖ νὰ προσφέρει σὲ μιὰ στιγμή χαρὰ στὸν ἄνθρωπο, γίνεται τὰ χρώματα, πού χρωματίζουν τὸν πίνακα τῆς αἰωνίας λαμπρότητος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς αἰωνίας χαρᾶς τοῦ ἴδιου τοῦ Μυστικοῦ-ζωγράφου κοντά Του.

Ἡ ἔνωσις αὐτή, ἡ ἐν γνώσει, κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ πιστέψῃ στὴν ἀνάστασι καὶ τὴν αἰώνια ζωή. Ἀκόμη ὅτι θὰ φέρῃ τὴν ἀφθαρσία. Γιατί ἡ ὁ Θεός, ἐνοούμενος μὲ τὸν φθαρτὸ ἄνθρωπο, θὰ τὸν ἀφθαρτοποιήσῃ ἢ ὁ ἴδιος ὁ Θεός θὰ φθαρῇ. Κι’ ὅταν πιστέψῃ κανεὶς πὼς ὁ Θεός φθείρεται, τότε πάραυτα δὲν πιστεύει στὸν Θεόν, γίνεται ἄπιστος. “Ἄν ὁμως πιστεύῃ στὸ Θεό, φυσικὸ εἶναι νὰ παραδέχεται καὶ τὴν ἀφθαρτοποιὸ δύναμι Του, πού κάνει ἀφθαρτους ὅσους ἐπισκέπτεται, μ’ ὅσους ἐνώνεται. “Ἄν παραδέχεται τὸν Θεό, ἀλλ’ ὄχι μ’ αὐτὴ του τὴν ιδιότητα, τότε λέει μιὰ μεγάλη βλασφημία.

Ἔτσι τὰ σκέπτεται ὁ Συμεών ὁ Μυστικός κι’ ἔχει πολὺ δίκιο. “Ἄν σκεφθῇ κανεὶς, πὼς ἀφθαρσία δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο, παρὰ λύτρωσις, τότε ἀνεπιφύλαχτα θὰ συμφωνήσῃ μὲ τὸν Μυστικὸ αὐτὸν ἄνθρωπο, ὅτι ἅμα Θεός ἅμα λύτρωσις. Κι’ ὁ ἐνωμένος μὲ τὸν Θεό, ἀδιανόητος εἶναι πὼς μπορεῖ νὰ μείνῃ ἀλύτρωτος.

Πρέπει νὰ εἶναι λυτρωμένος. Βουτηγμένος μέσα στὴν ἀφθαρτοποιὸ δύναμι Του. Αὐτὴ τὴ δύναμι πού δὲν ἀφίνει νὰ χαθοῦν ὄχι τὰ σώματα, ἀλλὰ ἐκπληρώνει καὶ ικανοποιεῖ ὅλους τοὺς ἐσώτατους βαθεὶς πόθους τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ τὴν αἰώνια χαρὰ, γιὰ τὴν αἰώνια εὐτυχία, γιὰ τὴν πανδαισία μιᾶς αἰωνίας πνευματικῆς τραπέζης, πού σ’ αὐτὴν δὲν θὰ ὑπάρχῃ οὔτε πείνα οὔτε κόρος, πού εἶναι χειρότερος ἀπ’ τὴν πείνα.

Μὰ ὅλα αὐτὰ ἔχουν τὴν ἀρχὴ τους ἐδῶ. “Ὅλοι ὅσοι θὰ ζήσουν ἐνωμένοι σ’ αὐτὴ τὴν γῆ μὲ τὸν Θεό, θὰ ζήσουν καὶ στὴν ἄλλη. “Ὅσο πιὸ πολὺ τὸν ποθήσουν, τόσο καὶ πιὸ πολὺ θὰ τὸν ἀπολαύσουν. Ἡ θεία ἐπίσκεψις καὶ συνοίκησις δὲν γίνεται μόνον μετὰ, ἀλλὰ ἀρχίζει ἀπὸ δῶ, ἀπὸ τὴν γῆ. “Ἄς μὴ γελεύμαστε, οἱ ἀγαθοὶ ὄνειροπόλοι! “Ὅποιος δὲν θὰ Τὸν δῆ ἐδῶ, δὲν θὰ Τὸν δῆ καὶ στὴν ἄλλη ζωῆ.

Ἔτσι τὰ ζῆ καὶ τὰ λέει ὁ Μυστικός. Μὲ τὴν ἀνάμιξι τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ, τῆς προσγειώσεως καὶ ἐξάρσεως. Πόσο μοιάζει μὲ τὸν κορυδαλλό, πού ξεκινώντας ἀπ’ τὴν γῆ σχίζει τὸν ἀέρα πρὸς τὰ ψηλά καὶ ἀρχίζει ἓνα ὁμορφο ἀτέλειωτο τραγούδι, πού κορυφώνεται σ’ ὁμορφία, ὅσο ἀνεβαίνει στὶς κορυφές τοῦ οὐρανοῦ!

Ἀνέβηκε ὁ Συμεών ὁ νέος Θεολόγος σὲ πνευματικὸ, μυστικὸ ἕψος καὶ μαζί του ἀνέβηκαν κι’ ἄλλοι. Ὁδηγὸς αὐτὸς μετέδωκε ὅλη του τὴν θέρη καὶ στοὺς μαθητὰς του. Ὁ δυνατώτερος δέκτης τοῦ πόθου τοῦ Συμεών τοῦ Μυστικοῦ εἶναι ὁ Νικήτας Στηθάτος. Ὁ ἐπιστήθιος αὐτὸς μαθητῆς, παρακολούθησε τὸν δάσκαλο ἀπὸ πολὺ κοντὰ καὶ θέλησε νὰ γράψῃ τὸν βίο του (7).

Καθὼς διαβάξει κανεὶς τὸν βίο τοῦ Συμεών, γραμμένο ἀπὸ τὸν Στηθάτο, διακρίνει τὴν ἔνωσι τῆς ψυχῆς τοῦ μαθητοῦ μὲ τὴν ἐξαυλωμένη ζωῆ τοῦ «πατρός» του. Δὲν εἶναι μιὰ ξερὴ βιογραφία, ἀλλὰ ἓνα ξεχείλισμα τῆς καρδιάς τοῦ Στηθάτου, ὑπερπληρωμένης ἀπὸ τίς χάριτες τοῦ Συμεών. Ἀκόμη εἶναι μιὰ ἀμοιβή τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Συμεών τὸν νέον, γιὰ ὅσα ὑπέφερε ὁ ἴδιος χάριν τοῦ ἰδικοῦ του πατρὸς τοῦ Συμεών τοῦ εὐλαβοῦς. “Ἄς δοῦμε σὲ πολὺ περιληπτικὲς γραμμὲς τὸν Συμεών τὸν νέο ἀπ’ ὅσα μᾶς λέει ὁ Στηθάτος.

Ἐγεννήθη στὸ χωριὸ Γαλάτη τῆς Παφλαγονίας. Ἀπὸ μικρὸς εἶχε αἰσθανθῆ τὴν κλίσι πρὸς τὸν μοναχικὸ βίο. Ὁ Συμεών ὁμως ὁ Στουδίτης (ὁ εὐλαβῆς) τὸν ἀπέτρεψε, γιατί τὸν θεώρησε μικρὸ καὶ τοῦ συνέστησε νὰ περιμένῃ. “Ὅταν ὁ γέρον-Συμεών θεώρησε τὸν καιρὸ κατάλληλο τοῦ τὸ εἶπε. Τότε ἐκεῖνος ἐγκατέλειψε τὰ πάντα καὶ ἀξίωμα αὐλικὸ πού εἶχε πάρει καὶ μπῆκε στὸ μοναστήρι τοῦ Στουδίου. Ἐκεῖ ἔδειξε ἐξαιρετικὴ ὑποταγὴ στὸν «πατέρα» του (εἶτε τοῦ ἔλεγε νὰ νηστεύῃ εἶτε νὰ

(7) Hausherr Irénée «Un grand mystique byzantin. Vie de Syméon le nouveau Theologien par Nicetas Stethatos. Περ. «Orientalia Christiana», vol XI, num 45 Jul et Aug. 1928. (Ἡ βιογραφία τοῦ Συμεών ἀπὸ τὸν μαθητὴν του Στηθάτου, κείμενον ἑλληνικὸν καὶ γαλλικὴ ἀπόδοσις. Οἱ σελίδες τοῦ ἑλλην. κειμένου εἶναι 114).

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΙΣ ΤΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ

Με πολλήν χαράν ἐπληροφορήθη ἡ ἑλληνικὴ κοινὴ γνώμη, ὅτι συνεστήθη Ἴδρυμα ἐξυπηρετήσεως τῶν Πανεπιστημίων, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ παράρτημα τοῦ παγκοσμίου ἀντιστοίχου ἰδρύματος. Ὁ σκοπὸς του, ἡ ἐνθάρρυνσις τῶν καθηγητῶν καὶ τῶν φοιτητῶν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἀναγκῶν τῶν Πανεπιστημίων, τῶν κέντρων ἀνωτέρας μορφώσεως εἶναι ἱερὸς πράγματι καὶ πρέπει νὰ τύχη τῆς προσοχῆς ὄλων μας. Τὸ ὅτι δὲ ὡς ἔδρα τοῦ ἰδρύματος ὠρίσθη ἡ Θεσσαλονικὴ ἐπαυξάνει τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν ἀξίαν τῆς συστάσεως τοῦ νέου ἰδρύματος.

Πρέπει νὰ εὐχηθῶμεν μὲ ὄλην μας τὴν καρδιά, ἐκεῖνοι ποῦ θὰ καταπιασθῶν μὲ τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν διοίκησιν τοῦ ἰδρύματος νὰ βάλουν ὄλων τῶν τὰ δυνατὰ, ὥστε νὰ μὴ μείνῃ τὸ πρᾶγμα εἰς τὰ χαρτιά. Πρέπει τὸ νέον Ἴδρυμα νὰ ἀποτελέσῃ ἐστὶν διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς πανεπιστημιακῆς δημιουργίας, ἐνίσχυσιν ἢ ὁποῖα νὰ γίνῃ ὄντως καὶ ἐμπράκτως αἰσθητὴ εἰς τὸν τόπον μας.

Ἡ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ

Δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἐνθυμηθῶμεν πλέον πόσες φορές ἡ παρούσα στήλη ἔγραψε διὰ τὸ θέμα τῆς φοροδιαφυγῆς. Ἐπομένως εἶναι μεγάλη ἡ χαρὰ τῆς, διότι γίνεται τώρα ἀντικείμενον εἰδικῆς νομοθετικῆς προνοίας ἡ καταπολέμησις τῆς φοβερᾶς αὐτῆς κοινωνικῆς νόσου.

Διὰ νὰ εἰμεθα εἰλικρινεῖς, ἔχομεν ἀμφιβολίας ἐάν μὲ ἓνα νόμον ἠμπορεῖ νὰ παταχθῇ ἡ φοροδιαφυγή, διότι τὸ θέμα εἶναι ζήτημα φορολογικῆς συνειδή-

σεως μᾶλλον. Καὶ πάλιν τὴν φορολογικὴν συνείδησιν τὴν ἐμποδίζει νὰ σχηματισθῇ καὶ ἡ ἐμφάνισις τοῦ κράτους ὡς σπατάλου. Μὲ ἄλλον «ἀέρα» εἶναι αὐστηρὸν ἔναντι τῶν φορολογουμένων τοῦ ἓνα κράτος ποῦ ἀποτελεῖ ὑπόδειγμα νοικοκυρευομένης διαχειρίσεως καὶ μὲ ἄλλον «ἀέρα» ἓνα σπάταλον κράτος. Διότι ὁ πολίτης εὐρίσκει, πρόσκαιρον θεεβαίως ἀλλὰ εὐρίσκει, τὴν δικαιολογίαν ὅτι «δὲν μπορῶ ἐγὼ νὰ δώσω τὰ λεπτὰ ποῦ κερδίζω διὰ νὰ τὰ σπαταλᾶ τὸ κράτος ἐδῶ καὶ ἐκεῖ».

Εἶχαμεν λοιπὸν πάντοτε διατυπώσει τὴν γνώμην, ὅτι ἡ ὁδὸς εἶναι ἀντίστροφος: συμμαζεύμα εἰς τὰς δαπάνας, ἰδίως τὰς προκλητικὰς καὶ ἐξοργιστικὰς δαπάνας, καὶ πρῶτα-πρῶτα εἰς τὰ διάφορα ταξείδια ὄλων τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων εἰς τὸ ἐξωτερικόν, κατὰ προτίμησιν δὲ ἐκεῖνων, οἱ ὁποῖοι ἀγνοοῦν μίαν ξένην γλῶσσαν. Κατόπιν, καὶ ἀφοῦ ἐξασφαλισθῇ ὅτι θὰ διατίθεται κατὰ τρόπον νοικοκυρευόμενον τὸ προϊόν τῆς φορολογίας, μία σταυροφορία διὰ νὰ γίνῃ κοινὸν κτῆμα ἡ ἐπίγνωσις τῆς ἀνάγκης τῆς φορολογικῆς εὐσυνειδησίας καὶ τότε, τότε πλέον, νὰ ἐκδοθῇ καὶ ἓνας νόμος διὰ τοὺς ὀλίγους, οἱ ὁποῖοι παρ' ὄλον τοῦτο θὰ μένουν λιποτάκται τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ χρέους. Ὅπως δὴποτε ὁ μὴ καὶ ὁ νέος νόμος καλῶς νὰ ἔλθῃ. Δὲν εἰμεθα εἰς θέσιν νὰ ἐκφέρωμεν γνώμην ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς συγκεκριμένας διατάξεις, μένει ὁ μὴ νὰ εὐχηθῶμεν νὰ φέρῃ ἀποτελέσματα ὁ νόμος αὐτός. Καὶ ἀκόμη νὰ εὐχηθῶμεν ὥστε, ἔστω καὶ κατὰ σχῆμα πρῶτύτερον, νὰ ἐπακολουθήσουν καὶ αἱ ἄλλαι προϋποθέσεις διὰ τὴν φορολογικὴν ἀπόδοσιν ἐπαναλαμβάνομεν αἱ οἰκονομαὶ ἐκ μέρους τοῦ κράτους καὶ ἡ διαφώτισις τῆς κοινῆς γνώμης.

ΤΟΣΟΝ ΠΟΛΥ;

Ἡ ἀνακίνηση τοῦ ζητήματος τῆς ἱατρικῆς περιθάλψεως εἰς τὴν ὑπαιθρον φέρει εἰς τὸ προσκῆνιον ἕνα θέμα, τὸ ὁποῖον καὶ καθ' ἑαυτὸ εἶναι σπουδαιότατον, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἀποτελεῖ καὶ χαρακτηριστικὸν δείγμα τῶν δυσχερειῶν, εἰς τὰς ὁποίας προσκρούει ἡ διαμόρφωσις μιᾶς πολιτισμένης ζωῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπαιθρον κατὰ τὰς ἡμέρας μας.

Λαμβάνομεν καὶ ἡμεῖς ἐπιστολάς ἀναγνωστῶν μας, πού κατοικοῦν σὲ χωριὰ τὰ ὁποῖα, ἐν ἔτει 1960, δὲν ἔχουν ἱατρικὴν περίθαλψιν οὔτε ὑποτυπώδη. Τὸ κράτος, μᾶς γράφουν, προσφέρει θέσεις δι' ἱατροὺς εἰς τὸ χωριὸ μὲ μισθὸν 7.000 δραχμῶν τὸν μῆνα. Καὶ δὲν εὐρίσκεται ἱατρός, πού νὰ θέλῃ νὰ πάη εἰς τὸ χωριό! Καὶ πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι 7.000 δρχ. τὸν μῆνα εἶναι ἀδύνατον νὰ δαπανηθοῦν εἰς τὸ χωριό. Καὶ ἐπομένως, ἕνας ἱατρός ἤμπορεῖ μὲ κάποιαν οἰκονομίαν, μὲ ἀπλῶς σὴφφρονα ζωὴν, νὰ ἐπιτύχῃ εἰς μερικὰ ἔτη μίαν ἀποταμίευσιν σημαντικωτάτην καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ κατόπιν εἰς ἕνα μεγαλύτερον κέντρον μὲ κάποιαν περιουσίαν, δοθέντος ὅτι πάντως, ἐκτός ἀπὸ τὸν μισθὸν του, κάτι θὰ εἰσπράττῃ ἀπὸ ἐπισκέψεις.

Βεβαίως, ὑπάρχει τὸ μειονέκτημα τῆς ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τὸ κέντρον, μειονέκτημα τὸ ὁποῖον ἐκδηλοῦται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνικῶν ἀνέσεων — «δὲν ἔχει οὔτε ἕνα κινηματογράφον τὸ χωριό», εἶναι τὸ στερεότυπον ἐπιχείρημα — ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἐλλείψεως ἐπιστημονικῆς ἐπαφῆς μὲ τὸ κέντρον. Ἄλλ' ἀπὸ ἀπόψεως μὲν κοινωνικῆς, ἕνας νέος ἱατρός μὲ τὴν γυναικα του, ἀρχοντας εἰς τὸ χωριό, θὰ ἤμπορῃ τέλος πάντων νὰ ζήσῃ ὅπως ἔζησαν γενεαὶ γενεῶν ἕως τώρα, χωρὶς τὸν κινηματογράφον τοῦ χωριοῦ καὶ ἤμπορεῖ εἰς τὸ σπίτι του νὰ ἔχῃ μίαν κοινωνικὴν ἐμφάνισιν καὶ ζωὴν, ἢ ὁποῖα νὰ τοῦ κἀνῃ φορητὴν

τὴν κατάστασιν, χωρὶς νὰ τὸν παρασύρῃ εἰς τὰ οἰκονομικὰ σκαμπανεθάσματα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν Ἀθηνῶν. Ἀπὸ δε ἀπόψεως ἐπιστημονικῆς ἐπαφῆς πρέπει ὄχι μόνον νὰ μὴν ἀποκλειεταί, ἀλλὰ τούναντιον νὰ παρέχεται, θὰ εἴπωμεν νὰ ὀργανοῦται, ἢ δυνατότης ὥστε ὁ ἱατρός αὐτὸς νὰ ἔρχεται κάθε τόσον εἰς τὰς Ἀθήνας νὰ συνεχίζῃ τὴν ἐπιστημονικὴν του ἐπαφὴν μὲ κέντρα ἐρεύνης, κλινικὰς κ.λ.π., παρακολουθῶν καὶ εἰδικὰς σειρὰς μαθημάτων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὀργανουμένης. Ταῦτα, βεβαίως, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι θὰ πρόκειται περὶ σοβαρᾶς προσπάθειας.

«Προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις», λοιπόν, εἶναι τὰ προβαλλόμενα ἐμπόδια καὶ διαπίστωσις πολὺ θλιθερά, ὅτι οὔτε τὸ ὑλικὸν συμφέρον δὲν ἤμπορεσε νὰ προσελκύσῃ τοὺς ἐπιστήμονάς μας εἰς τὸ χωριό. Βεβαίως, ἐκεῖνο πού πταίει κατὰ πρῶτον λόγον εἶναι, ὅτι ἡ πρωτεύουσα καὶ ἡ μεγάλη ἐπαρχιακὴ πόλις ἀποκτοῦν, ὅλον ἐν καὶ περισσότερον, ἐξωτερικὰ «φτιασίδια» πού ἑλκύουν. Τόσον πολὺ ὅμως ἑλκύουν; Εἶναι λιγὰκι ἀποκαρδιωτικόν!

Ἡ «ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ ΑΓΑΠΗΣ»

Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ τῶν ἀγροτῶν μας: Τὸ περιοδικὸν «Ἀγροτικὸς Ταχυδρόμος» ἐπιστᾶ τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν του ἐπὶ τῆς «ἐπισκέψεως ἀγάπης» εἰς τὴν λίμνην Πρέσπαν, ἐπισκέψεως περὶ τῆς ὁποίας ἔχουν ὁμιλήσῃ καὶ αἱ «Ἀκτίνες». Χαίρομεν διότι ἕνα τέτοιο περιοδικόν, πού ὁμιλεῖ εἰς τὸν ἀγρότην καὶ εἰς πάντα ἐνδιαφερόμενον διὰ τὰ ἀγροτικὰ θέματα, προσέχει τὴν πνευματικὴν τροφοδοσίαν, ἢ ὁποῖα δίδεται εἰς τὸν κάτοικον τῆς ὑπαιθρου. Δὲν γεννᾶται ζήτημα ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν πνευματικὴν τροφοδοσίαν. Ἄλλὰ τὸ νὰ ὑποτίθεται, ὅτι ἡ πνευματικὴ ζωὴ εἶναι κάτι πού δὲν ἐνδιαφέρει τὸ χωριό μας καὶ τὸν ἀγρότην μας, εἶναι βλά-

σφημον. Καὶ ὁ ἀγρότης πνευματικός ἀνθρώπος εἶναι καὶ πολὺ περισσότερον πνευματικός ἀπὸ μερικοὺς μεγαλοτιλούχους τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ τὸ δεῖχνει ἀπὸ τὴν εὐγενῆ βουλιμίαν μὲ τὴν ὁποῖαν ἀρπάζει ὅτι τοῦ προσφέρεται εἰς πνευματικὴν τροφοδοσίαν, ἀρκεῖ νὰ εἶναι γνήσιον.

Καὶ ἡ «ἐπίσκεψις ἀγάπης», εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνεφέρθησαν αἱ «Ἀκτῖνες» τότε, ἀποτελεῖ ἕνα διδακτικώτατον περὶ τούτου τεκμήριον. Τὸ ὅτι δὲ τὰ σχετικὰ μὲ τὰ ἀγροτικά προβλήματα φύλλα ἀρχίζουν νὰ προσέχουν τὴν τοιαύτην προσπάθειαν εἶναι ὁμολογουμένως παρήγορον εἰς ἐποχὴν πού ἔχομεν ἀνάγκην πολλὴν παρηγορίας!

Ο ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΣ

Ἡδῆ, εἰς τὸ πρῶτον φύλλον τῶν «Ἀκτίνων» εἶχαμεν ἐπιστήσει τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς ἀνάγκης νὰ γίνῃ κάτι διὰ τὴν καταπολέμησιν τοῦ ἀναλφαθητισμοῦ. Καὶ ὅμως δὲν βλέπομεν ἀκόμη τίποτε τὸ συστηματικὸν εἰς μεγάλην ἔντασι, εἰς πανελληνίον ἔκτασιν. Τοῦτο, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἶχαμεν ἤδη ἐξαλείψει ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα αὐτὸ τὸ στίγμα, πού λέγεται ἀναλφαθητισμός.

Τὸ πρᾶγμα καταντᾷ ἐξοργιστικόν, ἂν σκεφθῆ κανεὶς ὅτι ἡ καταπολέμησις τοῦ ἀναλφαθητισμοῦ οὔτε μεγαλόπνοα προγράμματα ἀπαιτεῖ οὔτε οἰκονομικὰς θυσίας δυσθαστάκτους, ἀλλ' ἀπλῶς καλὴν θέλησιν. Διὰ τὴν τῶρα ἡ καλὴ αὐτὴ θέλησις καὶ προσπάθεια δὲν καταβάλλεται, ἐνῶ οἱ ἀναλφάθητοι ζητοῦν νὰ μάθουν γράμματα; Διότι φαίνεται ὅτι ὑπάρχουν ἀναλφάθητοι πού ἔχουν μέσα τους τῆς παιδείας τὸν πόθον καὶ ὑπάρχουν οἱ πολὺ σπουδασμένοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐκτιμοῦν ὅσον πρέπει τὴν παιδείαν καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ μὴν ὑπάρχῃ Ἑλλήνων ἐνήλικος πού νὰ μὴ μορῆ τὸλάχιστον νὰ διαβάξῃ καὶ νὰ γράφῃ!

ΔΕΙΓΜΑ ΚΑΤΑΠΤΩΣΕΩΣ

Αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις Τσέσμαν κατήντησεν ὁμολογουμένως δεῖγμα καταπτώσεως τοῦ πολιτισμοῦ μας. Πρέπει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι δὲν γνωρίζομεν τὰ καθέκαστα τῆς θλιθερᾶς ὑποθέσεως. Δὲν ἔχομεν ἰδέαν, ἐὰν ὁ Τσέσμαν εἶναι ἀθῶος ἢ ἐνοχος. Καλὰ - καλὰ δὲν ξέρομεν διατί κατηγορήθη. Ἀλλὰ ἕνα γνωρίζομεν, ὅτι ὅλος αὐτὸς ὁ θόρυβος καὶ εἰς τὰ δύο ἡμισφαίρια διὰ τὴν ὑπόθεσιν Τσέσμαν εἶναι δεῖγμα ἀρρώστειας. Ἐνθυμίζει κάπως διαφόρους ἄλλας γνωστὰς ἀνισορροπίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι δεῖγμα καταπτώσεως.

Οὐδὲν, βεβαίως, ἀποκλείει, ἡ ἀμερικανικὴ δικαιοσύνη νὰ εἶχε πλανηθῆ ὡς πρὸς τὸν Τσέσμαν. Οὐδὲν ὅμως ἀποκλείει καὶ νὰ μὴν εἶχε πλανηθῆ. Τὸ ἂν τῶρα ἐπλανήθη ἢ δὲν ἐπλανήθη δὲν ἡμποροῦν νὰ τὸ ξέρουν οὔτε εἰς τὴν Οὐρουγουάην, οὔτε εἰς τὸ Πακιστάν.

Αἱ φωναί, λοιπόν, αἱ ὁποῖαι ἀκούονται ἢ ὑποκρύπτουν ἄλλους σκοποὺς ἢ, ἀπλούστατα, ὀφείλονται εἰς κατάστασιν ἑξαλλων. Καὶ τὸ νὰ ὑποβάλλῃ κανεὶς αἰτήσιν ἀναθεωρήσεως καὶ ὀκτῶ νομιζόμεν φoρὰς νὰ ἀπορριφθοῦν ὅλαι αἱ διὰ τῆς κανονικῆς ὁδοῦ αἰτήσεις, νὰ ἀνατραποῦν δὲ ὅλα αὐτά, διότι ὁ Τσέσμαν κατῶρθωσε νὰ συγκινήσῃ τὴν . . . Οὐρουγουάην, αὐτὸ πλέον δὲν εἶναι πολιτισμός. Καὶ δὲν εἶναι πολιτισμός διότι τότε, ἐφ' ὅσον αἱ ἐκδηλώσεις αὐταὶ δὲν ἐστηρίζοντο εἰς στοιχεῖα, ἀλλὰ εἰς τὸ ἔτσι θέλω (ἐπὶ τέλους δὲν ἐπρόκειτο κἂν περὶ πολιτικοῦ καταδίκου, τὸν ὁποῖον νὰ ζητοῦν νὰ σώσουν οἱ ὁμόφρονές του) δὲν βλέπομεν διὰ ποῖον λόγον θὰ πρέπη νὰ ἐκτελεῖται καμμία καταδικαστικὴ ἀπόφασις, ἐπειδὴ ὁ κατάδικος δὲν ἔχει «μάρμπα εἰς τὴν Κορώνην» δηλαδὴ εἰς τὸ Μοντεβίντεο!

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ**ΜΙΑ ΕΚΚΛΗΣΙΣ**

Ἀγαπητές μας «Ἀκτιῶνες»,
Μὲ μεγάλη συγκίνησι εἶδαμε στὴ στήλη σας «Ἐπιστολαὶ δημοσιευομένην ἐπιστολήν μας πρὸς τὴν ἀγαπητὴν μας μικρὴ φίλη, ἀλλὰ μεγάλην δωρητρία τοῦ σχολείου μας, Βιβή, 8 ἐτῶν, καὶ τοῦ σεβαστοῦ της πατρὸς κ. Φίλιππα Σ. Λαοῦδα (Ἀκτὴ Μιαοῦλη 1 — Πειραιεὺς) καὶ ἐκφραζόμεν τὰ πλεόν θεοῦ μας «εὐχαριστοῦμε» διὰ τὴν μεγάλην σας συμπαραστάσιν εἰς τὸν σκληρὸν ἀγῶνα μας διὰ τὴν δημιουργίαν βιβλιοθήκης.

Νά, γιατί ἀναγκασθήκαμε νὰ κάνωμε ἐκκλησίαι. Τὸ σχολεῖο μας ἔχει πολλὰς ἀνάγκας. Τίποτε δὲν ὑπάρχει. Τὰ στεροῦμαστε ὅλα. Τὸ χωριὸν μας εἶναι φτωχὸ καὶ ἄγονο. Οἱ κάτοικοι, δηλαδὴ οἱ γονεῖς μας, εἶναι πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Ἀνατ. Θράκην καὶ τὴν Ἀνατ. Ρωμυλίαν. Καθὼς καταλαβαίνετε, μόνοι μας δὲν μπορούμε νὰ ἀποκτήσωμε τίποτε. Οὔτε βιβλία, οὔτε ἐποπτικὰ μέσα, οὔτε φάρμακα κ.λ.π. Γι' αὐτὸ ἀποφασίσασαμε νὰ παρακαλέσωμε ὅσους μπορούν καὶ θέλουν, νὰ μᾶς βοηθήσουν γιὰ νὰ μᾶς χαρίσουν λίγη χαρά, παρηγοριὰ καὶ ἐλπίδα πὼς δὲν εἴμαστε μόνοι μας καὶ ἔρημοι ἐδῶ ἐπάνω στὸ ἀπόμερο χωριουδά-

κι μας, ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ σήμερα ἄνθρωποι ποὺ πονοῦν καὶ ἐνδιαφέρονται γιὰ μᾶς τοὺς μικροὺς καὶ τοὺς φτωχοὺς. Σ' αὐτοὺς ὅλους γενικὰ ἀπευθύνουμε τὴν ἐξῆς ἐκκλησίαν:

«Ἐκκλησίαις

Οἱ μαθηταὶ τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου Καρυδιᾶς - Κομοτινῆς προκειμένου νὰ δημιουργήσουν μίαν βιβλιοθήκην ἀπευθύνουν ἐκκλησίαν εἰς πάντα ὅστις ἐνδιαφέρεται διὰ τὰ Ἑλληνόπουλα καὶ τὰ Χριστιανόπουλα, ἵνα βοηθήσῃ διὰ δωρεᾶς τὴν προσπάθειάν των». Ἄν εἴρη, ποὺ ἐλπίζομε πράγματι νὰ εἴρη, ἀνταπόκρισιν καὶ συγκινηθῶν πολλὰς ψυχὰς θὰ ἀποκτήσωμε τότε καὶ ἡμεῖς τὴν βιβλιοθήκην ποὺ ποθοῦμε. Αὐτὸ θὰ εἶναι ἡ μεγαλύτερα ἱκανοποίησις καὶ χριστιανικὴ ἐκδήλωσις συμπαθείας πρὸς ἡμᾶς τοὺς μικροὺς καὶ φτωχοὺς μαθητάς. Γινετε, ὡς παρακαλοῦμε, καὶ ἐσεῖς συμπαρασῆται στὸν δύσκολο ἀγῶνα ποὺ διεξάγομε. Καὶ ἂν θέλετε ἀκόμη δημοσιεύετε τὴν παρούσα ἐπιστολή μας καὶ, ποῦς ἔξερει, μπορεῖ νὰ συγκινηθῇ καμμιὰ καρδιὰ καὶ μᾶς στείλῃ μερικὰ βιβλία, ἢ εἴθεθῃ κανέναν ὀργανισμόν, σύλλογον κ.λ.π. νὰ υἰοθετήσῃ τὸ ἀπόμερο χωριουδάκι μας.

Μὲ ἀπειρὴ ἀγάπη

Οἱ μαθηταὶ τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου
Καρυδιᾶς — Κομοτινῆς

Ἡ Πνευματικὴ καὶ Καλλιτεχνικὴ Ζωὴ τοῦ Μηνός**ΞΕΧΕΙΛΙΣΜΑ ΚΑΡΔΙΑΣ**

«Περνοῦσα ἀπὸ τὸ χωριὸν καὶ ἕνας γέρος χωρικός, πάνω ἀπὸ ὀγδόντα ἐτῶν, ἦλθε νὰ μὲ χαιρετίσῃ. Φοροῦσε κάτι ποὺ δὲν ἦταν οὔτε βράκα οὔτε... φουστάνι. Φοροῦσε δηλαδὴ ἕνα παλιὸ καὶ μπαλωμένο σεντόνι, ποὺ τὸ εἶχε δέσει ἀπὸ τοὺς ἀστραγάλους κ' ἐπάνω, ὡς τὴ μέση του. Ἦταν πολὺ κυρτωμένος καὶ πήγαινε στηριγμένος σὲ δύο κατσούνες, μὰ τὰ χέρια του, καθὼς ἦλθε νὰ μὲ χαιρετίσῃ, ἦταν σκληρὰ σὰν ξύλα. Ἀσφαλῶς ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς σκάβει ἀκόμη. Ὀγδόντα ἐτῶν γερασμένος, κουρελιάρης, καὶ νὰ σκάβῃ!»

Αὐτὴ ἡ ζωντανὴ καὶ συγκινητικὴ εἰκόνα δὲν εἶναι παρμένη ἀπὸ κανένα λογοτεχνικὸ κείμενο, ἀλλὰ ἀπὸ ἕνα τηλεγράφημα ποὺ ἔστειλε στὴ Βουλὴ ὁ Ἐπίσκοπος Κισσάμου καὶ Σελίνου Εἰρηναῖος. Μὲ τὸ τηλεγράφημα αὐτὸ ὁ ἐπίσκοπος θέλησε νὰ δικαιοῦσῃ καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν εἰσήγησιν ποὺ ἔγινε τὸν τελευταῖο καιρὸ γιὰ τὴν παροχὴ συντάξεως γήρατος στοὺς ἀγρότες. Καὶ γιὰ νὰ τὸ κάμῃ αὐτὸ δὲν ἐπῆρε ἐπίσημο ἄρθρον καὶ ἐπίσημη γλώσσα. Ἀφῆκε

τὴν καρδιὰ του νὰ μιλήσῃ, γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὸν πόνο τοῦ γερασμένου καὶ κουρελιάρη γεωργοῦ, ποὺ ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ σκάβῃ μὲ τὰ σκληρὰ σὰν ξύλα χέρια του. Καὶ ἀπὸ τὸ ξεχειλισμα αὐτὸ τῆς καρδιᾶς ἡ ἔκφρασις τοῦ πόνου, τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ δὲν μπορούσε νὰ πάρῃ ἄλλη μορφὴ παρὰ μόνον τὴν ὅπλη, καθαρὴ καὶ γνησίᾳ μορφῇ τῆς γλώσσας τοῦ λαοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπηχεῖ στὴν ψυχὴ βαθύτερα καὶ ἰσχυρότερα ἀπὸ ὅποιονδήποτε ρητορικὸν λόγον στὴν καθιερωμένη κοινοβουλευτικὴ καθαρεύουσα.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΝΔΙΑ

Στὴν Ἰνδία ἔχει ἰδρυθῆ, μὲ τὴ συνδρομὴ τοῦ Κράτους, ἡ «Ἰνδικὴ Ἐταιρία Παιδικῶν Ταινιῶν», ποὺ ἀποβλέπει σὲ δύο κυρίως σκοπούς: Νὰ διευρύνῃ τοὺς πνευματικὸς ὀρίζοντες τῶν παιδιῶν καὶ νὰ τὰ φέρῃ σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν κόσμον. Καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸν κινηματογράφον σὰν ἠθικὴ δύναμις γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικότητος τῶν παιδιῶν.

Ἡ Ἐταιρία παράγει κάθε χρόνον ἕξαι-

νίες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ περισσότερες εἶναι ἐμπνευσμένες ἀπὸ τὶς λαϊκὲς παραδόσεις τῆς χώρας, ἀλλὰ προσαρμόζει συγχρόνως καὶ ξένες ταινίες στὸ πνεῦμα τοῦ νεοῦ Ἰνδικοῦ κοινοῦ. Ἔτσι οἱ ταινίες αὐτὲς θρόσκουν μεγάλη ἀπήχηση στὸν παιδικὸ κόσμον, πὸν τὶς παρακολουθεῖ ὄχι μόνον στοὺς κινηματογράφους τῶν πόλεων σὲ πρωινὲς προβολές, ἀλλὰ καὶ στὰ χωριά, ὅπου τὶς προβάλλουν εἰδικὰ κινητὰ συντεχνία πὸν περιοδεύουν στὶς ἐπαρχίες.

Οἱ τιμὲς τῶν εἰσιτηρίων εἶναι πολὺ χαμηλές, διότι τὸ Κράτος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν οικονομικὴ συμβολή του στὴν παραγωγή τῶν ταινιῶν, ἀπαλλάσσει συγχρόνως τὴν προβολὴ τους ἀπὸ κάθε φορολογία. Ἔτσι τὰ παιδιά καὶ οἱ νέοι τῆς Ἰνδίας χαίρονται ὥραϊες καὶ ἐκλεκτὲς ταινίες, ἀληθινὰ «κατάλληλες», πὸν, ἐνὸς τοῦς χαρίζουν εὐχάριστη καὶ εὐγενικὴ ψυχαγωγία, τοὺς καλλιεργοῦν ἐξ ἄλλου πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ μὲ τὸν ἀποτελεσματικώτερον τρόπο.

Διαβάσαμε τὶς πληροφορίες αὐτὲς σὲ μιὰν ἐκθεση, πὸν ὁ Γεν. Γραμματεὺς τῆς Ἑταιρίας ὑπέβαλε στὴν Οὐνέσκο. Καὶ πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσουμε ὅτι ζηλέψαμε καὶ μεγαυχολήσαμε. Γιατὶ τάχα νὰ μὴ μπορούσε νὰ γίνη κάτι παρόμοιο — ἔστω καὶ σὲ μικρότερη κλίμακα — στὴν Ἑλλάδα; Τὰ κεφάλαια πὸν ἀπαιτοῦνται — σύμφωνα μὲ τὶς ἴδιες πληροφορίες — δὲν εἶναι μεγάλα. Καὶ εἶναι ἀντιθέτως τόσο μεγάλα καὶ τόσο ἀπέραντα τὰ πνευματικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ κεφάλαια, πὸν διαθέτει ἡ χώρα μας, τόσο πλούσια καὶ ἀστείρευτα τὰ ἀποθέματα θηρῶν καὶ παραδόσεων, δόξης καὶ μεγαλείου, τιμῆς καὶ δημοφιλίας, πὸν γεμίζουν τὴ γῆ τῆς καὶ τὴν ἱστορία τῆς, τὴ ζωὴ καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ τῆς! Γιατὶ νὰ μὴ χρησιμοποιηθοῦν τὰ πολὺτιμα αὐτὰ ἀποθέματα γιὰ νὰ δημοσιογηθῇ καὶ ἐδῶ ἕνας ὑγιής, καθαρὸς, ἀληθινὰ κατάλληλος παιδικὸς κινηματογράφος, πὸν θὰ μπορῇ νὰ προσφέρει ἀνυπολόγιστες ὕψηρες στὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ διαπαιδαγώγησιν τῆς νεολαίας μας;

Πιστεύουμε ὅτι τώρα μάλιστα, πὸν γίνονται μελέτες καὶ καταρτίζονται νομοσχέδια γιὰ τὴν ἐνίσχυση καὶ ἀνάπτυξη τοῦ ἑλληνικοῦ κινηματογράφου, πρέπει νὰ μελετηθῇ καὶ τὸ ζήτημα τοῦ παιδικοῦ κινηματογράφου, πὸν ἀποτελεῖ, νομίζουμε, τὴ βάση καὶ τὴν προϋπόθεση γιὰ τὴν ὅλη ἐξυγιαντικὴ καὶ ἀναμορφωτικὴ προσπάθεια σ' αὐτὸ τὸν τομέα.

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ἐδημοσιεύθηκε στὸν Τύπον ὅτι τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα καὶ τὰ τεῖχη τῆς Θεσσαλονίκης κινδυνεύουν νὰ φθαροῦν ἀνεπανόρθωτα, καὶ ὅτι, γιὰ ν' ἀποτραπῇ ὁ κίνδυνος, χρειάζονται μερικὲς ἀπαραίτητες ἐπισκευές. Ἀλλὰ οἱ ἐπισκευὲς δὲν μποροῦν νὰ γίνον, διότι δὲν ὑπάρχουν ἀντίστοιχες πιστώσεις!

Μὰ εἶναι τάχα δυνατόν, προκειμένου γιὰ τὰ πολὺτιμα αὐτὰ μνημεῖα τέχνης καὶ πολιτισμοῦ, πὸν εἶναι τιμὴ καὶ καύχημα ὄχι μόνον γιὰ τὴ δεύτερη πρωτεύουσα τῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλη τὴν Ἑλλάδα, νὰ μὴν ὑπάρχουν πράγματα πιστώσεις γιὰ τὴ διατήρησή τους;

Διστάζουμε νὰ παραδεχτοῦμε τὴν πληροφορορία καὶ περιμένουμε ἀπὸ τὸ Ἔργο τοῦ Παιδείας, πὸν σὲ πολλὰ ζητήματα ἔδειξε φωτεινὲς πρωτοβουλίες καὶ γόνιμη δράση, νὰ τὴ διαφεύσῃ καὶ μάλιστα ἐμπρόκτως.

ΜΙΑ ΑΣΤΟΧΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ

Δὲν νομίζουμε ὅτι ὑπῆρχε καμμιά ἀνάγκη, κανένας ἐπαρκὴς λόγος νὰ παρουσιάσῃ ἡ ἐθνικὴ μας σκηνὴ τὸ πρωτόλειον ἐνὸς Ἄγγλου συγγραφέως, τὰ «Ὀργισμένα νιάτα». Τὸ ἔργο αὐτό, μὲ τὴν πρόθεση νὰ ἐνσαρκώσῃ στὸ πρόσωπον ἐνὸς νέου τὴν ψυχικὴ ἀνωμαλία καὶ ἀγωνία τῆς μεταπολεμικῆς νεολαίας, παρουσιάζει — κατασκευάζει μᾶλλον — ἕναν ἀπίθανον τύπον ἀνθρώπου μὲ ἀπερίοριστο κυνισμό, μὲ σαδιστικὴ σκληρότητα, μὲ ἀπρεπεῖς ἐκδηλώσεις, ἕνα εἶδος «τέντυ - μπότυ» δηλαδή, πὸν τὸν βάζει νὰ σαρκάζῃ καὶ νὰ ἐξευτελίξῃ ἕξαιλος τὰ πάντα καὶ τοὺς πάντας, χωρὶς νὰ ἐξαιρῇ οὔτε τὴν ἀγνὴ γυναῖκα του οὔτε τὸν ἐν ἀγαθῷ του φίλον καὶ νὰ ἐκφράζεται καὶ νὰ ἐνεργῇ μὲ ἀσυνειδησία καὶ πόρωση. Εἶναι δὴθεν ἕνας πονεμένος καὶ ἐπαναστατημένος νέος, ἐνῶ δὲν εἶναι παρὰ ἕνας σχιζοφρενὴς. Καὶ οἱ ἐκδηλώσεις του εἶναι τάχα οἱ ἐκρήξεις τῆς ἀπελπισίας καὶ τῆς ψυχικῆς ἀντιδράσεως τῆς ὀργισμένης νεολαίας στὴν ψευτιά καὶ στὴν ὑποκρισία τῆς κοινωνίας, ἐνῶ δὲν εἶναι παρὰ οἱ παθολογικὲς παρακρούσεις καὶ κακίες ἐνὸς ἀρρωστημένου ἀτόμου.

Ἄξιζαν, λοιπόν, ἀρὰ γε νὰ λάβουν τὶς τιμὲς τῆς ἐπίσημης κρατικῆς σκηνῆς τὰ ἔξωφρενικὰ καὶ ἀποκρουστικὰ αὐτὰ καμώματα, τὰ ὁποῖα, καὶ ἂν ἀκόμη παραδεχθοῦμε πὸς ἐπιδιώκουν νὰ στηλιτεύσουν τὴν κοινωνικὴ ψευτιά καὶ ὑποκρισία, ὄχι μόνον δὲν ἐπιτυγχάνουν στὸν σκοπὸ τους, ἀλλὰ καὶ προκαλοῦν τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα;

ΚΑΙ ΕΝΑ ΩΡΑΙΟ ΕΡΓΟ

Εὐτυχῶς, σὰν ἀνακουφιστικὸν ἀντίδοτον, μᾶς πρόσφερε τὸ «Νέον Θέατρον» ἕνα ἔργο γεμᾶτον ἀπὸ ὕγεια, ἀπὸ ποίηση καὶ δημοφιλία, τὸ ἔργο τοῦ Ἰσπανοῦ δραματούργου Ἀλεξάνδρου Κασόνα «Τὰ δέντρα πεθαίνουν ὄρθια». Ἀδίστακτα τὸ χαρακτηρίζουμε ὡς τὸ καλύτερον μέχρι τῆς στιγμῆς θεατρικὸν ἔργο τῆς ἐφρετινῆς περιόδου, τὸ ὁποῖον ὑπερέχει κατὰ πολὺ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα καὶ ὡς καλλιτεχνικὴ μορφή καὶ ὡς πνευματικὸν περιεχόμενον.

Μὲ θεομὴ φαντασία καὶ μὲ ἀνώτερον ποιητικὴ ἔξαρση, μὲ βαθειὰ ψυχολογικὴ ἱκανότητα καὶ μὲ γνήσιο ἀνθρωπιστικὸν πνεῦμα ὁ Ἰσπανὸς

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΑΣ ΚΙ' ΕΜΕΙΣ

ΓΕΓΟΝΟΤΑ, ΣΧΟΛΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ

Ὁ κοινὸς παλμὸς γιὰ τὶς δυσκολίες, τὶς ἀνάγκες καὶ τὰ προβλήματα τῆς σύγχρονης νεότητος ἀπετέλεσε τὸ ξεκίνημα αὐτῆς τῆς στήλης. Κοινὸς παλμὸς, ἀλλὰ καὶ πόνος, γιὰτὴ ἡ σύγχρονη νεότης δὲν τρέφεται ἱκανοποιητικὰ καὶ ὑποφέρει ἀπὸ χρόνια ἀδιταμίωσι. Δὲν ὑπάρχει ὅμως χειρότερη συμφορὰ ἀπὸ τὸν πνευματικὸ ἕμιό.

☆

Πολλοὶ μιᾶνε γιὰ τὴν κραυγὴ διαμαρτυρίας τοῦ συγχρόνου νέου ἐναντίον τῆς ἀδιαφορίας μας. Ὅσοι ὅμως θὰ εἶδαν ἐπὶ ὀργισμένα νιάτα τοῦ Τζὼν Ὁσμπορν, θὰ διαπίστωσαν ὅτι δὲν ἔχομε πλέον τὸ φαινόμενο τῆς διαμαρτυρίας, ἀλλὰ παρακρούσεις καὶ ἀνώμαλες ἐκδηλώσεις τῆς ψυχικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸ εἶναι ἀνησυχητικὸ σύμπτωμα στὴν σύγχρονη νεολαία.

☆

Ὅμως τούτῃ ἡ στήλη δὲν θὰ μένη σὲ διαπιστώσεις εὐχάριστες ἢ δυσάρεστες πάνω σὲ προβλήματα ἀγωγῆς, ἀλλὰ θὰ προσπαθῆ νὰ ἐμβαθύνῃ καὶ νὰ κρίνῃ φαινόμενα, πράξεις, καταστάσεις. Θὰ διατυπώνῃ ἐλεύθερα τοὺς στοχασμοὺς τῆς καὶ τὰ σχόλιά τῆς καὶ θὰ χαί-

ρεται νὰ παίρνῃ ἀπ' ὅλους τοὺς ἀναγνώστες τῶν «Ἀκτίνων» χρήσιμη συνεργασία.

☆

Τυχαῖα βρέθηκα στὸ προαύλιο ἐνὸς γυμνασίου. Ἄπ' ἐκεῖ φαινόταν καθαρὰ μία αἰθουσα διδασκαλίας. Ὁ καθηγητὴς μιλοῦσε κἀνοντας ἀπλὲς κινήσεις καὶ οἱ μαθηταὶ τὸν παρακολουθοῦσαν προσεκτικὰ. Ἄπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ σήκωγαν τὸ χέρι. Κάποιος κἀτι ἔλεγε. Οἱ ἄλλοι τὸν ἄκουγαν. Ἐπειτα ἔπαιρνε τὸ λόγο ἄλλος μαθητὴς καὶ ἄλλος. Στὴ συνέχεια ὁ καθηγητὴς ξαναμιλοῦσε φαινεται πὼς κἀτι σχολίαζε. Ἐαφνιάστηκα ἀπὸ τὴν ἡρεμία καὶ τὴν σοβαρότητα. Σκέφθηκα πὼς ἡ διδασκαλία εἶναι μαγνητισμὸς, εἶναι ἄλγαντο, ἀλλὰ καὶ ἔκφρασις ὀρθῶν μορφωτικῶν ἀρχῶν.

☆

Ὁ John Dewey στὴν Ἀμερικὴ, ὅπως ὁ Kerschensteiner ἢ ἡ Montessori στὴν Εὐρώπη, ἔκανε βαθεῖα ψυχολογικὴ ἀνάλυσι τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ μᾶς ἀνοίξε ἕνα πλατὺ δρόμο διδακτικῆς ἐπεξεργασίας. Ἄπὸ τὸ σχολεῖο τοῦ ξυλοδαρμοῦ μεταφερθήκαμε στὸ σχολεῖο τοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἄπὸ ἐκεῖ ὅμως καταλήξαμε στὸ σχολεῖο τοῦ γούστου. Τὸ σύγχρονο ἐκπαι-

συγγραφεῖς δίδει μὲ τὸ ἔργο του ἕνα ὄρατο, δυνατὸ καὶ αἰσιόδοξο μήνυμα ἀγάπης, καλωσύνης καὶ ἀλληλεγγύης, ποὺ δονεῖ τὴν καρδιά κ' ἔξυψώνει τὴ σκέψῃ.

Καὶ εἶναι ἰδιαίτερος εὐχάριστο κ' ἀξιοσημείωτο τὸ γεγονός ὅτι βαθιὰ ἐμπνευσμένοι ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ἔργου οἱ δύο ἐκλεκτοὶ πρωταγωνισταὶ καὶ οἱ ἄλλοι ἡθοποιοὶ τοῦ θιάσου τὸ ἐρμήνευσαν μὲ τὸν ταιριαστὸ παλμὸ καὶ τόνο καὶ τὸ ζωντάνεψαν μὲ θέρημ καὶ δύναμη.

ΟΙ ΣΥΚΟΦΑΝΤΙΚΕΣ ΤΑΙΝΙΕΣ

Ἔρχονται κάθε τόσο στὴν Ἑλλάδα ξένες ταινίες, ποὺ, μὲ θέματα παρμένα τάχα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ μυθολογία καὶ ἱστορία, τὶς κακχοιοῦν ἢ τὶς γελοιοποιοῦν κατὰ τρόπον ἀνθάδη κ' ἔξοργιστικὸ. Καταντήσαμε μάλιστα νὰ δοῦμε καὶ ταινία ἐμπνευσμένη δῆθεν ἀπὸ τὴν πρόσφατη ἠρωϊκὴ ἀντίσταση τοῦ λαοῦ μας, ἀλλὰ δοσμένη μὲ τόση προχειρότητα, ἐμπολαϊότητα καὶ ἀνεπάρκεια, ὥστε ὄχι μόνον νὰ φτωχαίνῃ, ν' ἀποξηραίνῃ καὶ ν' ἀπογυμνῶνῃ τὸ ὑπέροχο ἔπος ἀπὸ τὴν ἀνώτερη πνοή του καὶ τὰ οὐσιαστικώτερα στοιχεῖα τοῦ μεγαλείου του,

ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ νοθεύῃ καὶ νὰ τὸ παραμορφώ-

νῃ. Τώρα πάλι μαθαίνουμε ὅτι ἐτοιμάζονται ταινίες, ποὺ φιλοδοξοῦν ν' ἀναπαραστήσουν μεγάλες καὶ ἱερὲς σελίδες ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἱστορία μας. Καὶ μὲ τὴν πικρὴ πείρα τῶν προηγούμενων γεμίζουμε ἀπὸ ἀνησυχία καὶ ἀναρωτιόμαστε: Μὰ δὲν ὑπάρχει λοιπὸν τρόπος νὰ προφυλάξουμε τὴν ἱστορία μας, τοὺς θρύλους μας, τὶς παραδόσεις μας ἀπὸ τὴν κακοποίηση, τὴν διαστροφή καὶ τὴν γελοιοποίηση; Οἱ νόμοι τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας, ποὺ προστατεύουν καὶ τὰ πῦρ ἀσῆμαντα ἔργα τῶν συγχρόνων συγγραφέων, δὲν ἐνδιαφέρονται ἢ δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ προφυλάξουν τὴν πῦρ μεγάλη καὶ πῦρ πολύτιμη κληρονομιά τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ; Καὶ ἂν δὲν εἶναι, δὲν ἔχομε τουλάχιστον ἐμεῖς οἱ ἴδιοι κάποιοι νόμο, κάποιοι τρόπο ν' ἀμνησθοῦμε ἀπ' αὐτὸ τὸ κακὸ, νὰ ὑπερασπίσουμε τὴ δική μας κληρονομιά ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀσέβεια καὶ τὴν ἔβρη, νὰ προφυλάξουμε τὰ παιδιὰ μας καὶ τὸν λαὸ μας ἀπ' αὐτὴ τὴ διαστρέβλωση;

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

δευτέρου, τὸ ἰδιωτικὸ ἴσως περισσότερο, πᾶν νὰ γίνῃ ὀρεκτικὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ παιδιοῦ. Ἰκανοποιεῖ κάθε καπρίτσιο καὶ κάθε ἐπιθυμία. Ἡ ὠραία παιδαγωγικὴ ἀρχὴ του: «νὰ μὴ καταστρέψωμε τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ παιδιοῦ» τεῖναι νὰ γίνῃ συνώνυμη τοῦ: «νὰ μὴ χαλάσωμε τὸ κέφι τοῦ παιδιοῦ».

✱

Φαίνεται πὼς τὸ παλαιὸ σχολεῖο τῆς σιωπῆς τῶν Γάλλων καθολικῶν μέσα στὴν σκληρὴ ὑπερβολὴ του ὑπηρετοῦσε μία οὐσιώδη παιδαγωγικὴ ἀρχή· τὴν ἀνάπτυξιν καὶ καλλιέργειαν τῆς βουλῆσεως. Ὁ σύγχρονος γονεὺς καὶ ὁ σύγχρονος παιδαγωγὸς νομίζουσι πὼς κάνουν τὸ χρέος των, ὅταν ἀφίνουσι τὸν ἐφηβὸν νὰ ἐκφράζη μόνον τὸ κέφι καὶ τὸ καπρίτσιο τῆς στιγμῆς, ἀλλ' ἀδιαφοροῦν νὰ τὸν ὀδηγήσουσι εἰς τὴν δυνατότητα τῆς περισυλλογῆς καὶ τῆς αὐτοσυγκεντρώσεως.

☆

Ξεχνοῦμε πὼς ὑπάρχει ἐννοιολογικὴ διαφοροποίησις τῆς ἐπιθυμίας ἀπὸ τὴν βούλησιν. Γιατὶ ἄλλο σημαίνει: «κάνω αὐτό, γιατί ἔτσι μ' ἀρέσει», πὼς καταλήγει στό: «κάνω αὐτό, γιατί δὲν μπορῶ ἄλλιῶς», ἀπὸ τό: «κάνω αὐτό, ἐπειδὴ τὸ βρῖσκω σωστό».

✱

Τὸ μεγάλο ἐλάττωμα τῆς σύγχρονης ἀγωγῆς, γονέων καὶ σχολείου εἶναι ἡ ἀδιαφορία γιὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς βουλῆσεως ὡς σημερινῆς τῆς αὐτοπειθαρχίας. Ἔτσι, κόποι, μόχθοι, γράμματα, πτυχία (ὅσες φορές ὑπάρχουν στάλῃθαι) πάντε χαμένα, ὅταν ὑπηρετοῦν ἕνα νέο, πὼς δὲν διαθέτει τὴν βούλησιν νὰ τεῖναι νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ σκοπὸν, τοὺς ὁποίους ὁ ἴδιος ἐλεύθερα θέτει.

✱

Διαβάζω σὲ μιὰ ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα πὼς «ὅταν ὁ ἀναλαβητικὸς μὲν ἀποχωρήσῃ πολὺ», γιατί μὲ τὰ λίγα γράμματα πὼς ὁ ἄνθρωπος θὰ μάθῃ, θὰ διαβάσῃ τοὺς νόμους, θὰ τοὺς ξέσῃ καὶ αὐτοὶ θ' ἀποτελοῦν ἀνάσχεσι καὶ ἀναστολὴν εἰς τὸ κακοῦρα ἐνστικτὰ του.

☆

Αὐτὴ ἡ κρίσις, πὼς εἶναι ἐπανάληψις παλαιῶν ἰδεῶν τοῦ Οὐγγρό, μοῦ φέρνει εἰς τὸ νοῦ τὴν πρόσφατην ὑπόθεσιν Ζακκῶν, μὲ τὴν διπλὴν προσωπικότητα. Αὐτὸς ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς πιδὸς διακε-

κριμένους δικηγόρους τῆς Γενεύης, νομικὸς σύμβουλος σὲ μεγάλας ἐταιρίες, διοικητικὸ μέλος τοῦ ραδιοφωνικοῦ ἰδρύματος, ἐπιλεκτὸ στέλεχος τῆς κοινωνίας γιὰ τὴν δόξιν καὶ τὸ ἥθος του. Κατηγορήθηκε ὅμως γιὰ διάπραξιν συγερωτάτου ἐγγλήματος. Κάτω ἀπὸ τὴν μάσκα τῆς ἀξιοπρεπείας φαίνεται πὼς ἔκρυβε ἀπάνθρωπην καὶ κτηνώδη συμπεριφορὰν.

✱

Ἡ καταπολέμησις τοῦ ἀναλαβητικισμοῦ εἶναι στοιχεῖο προόδου καὶ πολιτισμοῦ, ὅχι ὅμως πανάκεια. Ἄλλο ἀφύπνισις ἢ καλλιέργεια τοῦ μυαλοῦ καὶ ἄλλο φρονηματισμὸς καὶ ἐξημέρωσις τοῦ ἀνθρώπου.

✱

Ἔχω δύο ἀπορίες· ἂν ὁ κινηματογράφος «Ἴρις» εἶναι φοιτητικὸς καὶ ἂν ἔχῃ καμμίαν δέμευσιν ἀπὸ τὴν Πανεπιστημιακὴν λέσχην νὰ παρουσιάσῃ ἔργα ποιότητος· γιατί ἀπὸ μερικὰ παράπονα πὼς ἀκούω, σχηματίζω τὴν γνώμην πὼς ὁ μέσος φοιτητὴς θὰ θελε νὰ παρακολουθῇ καλὰς ταινίας ἐκτὸς ἀπὸ τὴν δυνατότητα τοῦ φτηνοῦ εἰσιτηρίου.

✱

Βλέπω εἰς τὸ περιοδικὸν «Pédagogie» μιὰ ἐνδιαφέρουσα πληροφορία συνεργασίας σχολείου καὶ γονέων. Τὸ collège Saint-Joseph τῆς Avignon διατηρεῖ στενὴν ἐπαφὴν μὲ τοὺς γονεῖς, ὀργανώνει ἐιδικὰ συγκεντρώσεις κατὰ τάξεις καὶ θέτει σὲ κάθε κηδεμόνα μιὰ σειρά ἀπὸ ἐρωτήματα ὁμαλῆς προσαρμογῆς, προόδου καὶ ἀναπτύξεως τοῦ παιδιοῦ πέρα ἀπὸ τὴν βαθμολογικὴ κατάταξιν.

✱

Ἀποσπῶ μερικὰ σημεῖα ἀπὸ τὸ ἐρωτηματολόγιον: «Βρίσκετε τὴν πειθαρχίαν αὐστηρὴν, ἱκανοποιητικὴν, ἀνεπαρκῆ». «Τὰ παιδιά σας τὴν θεωροῦν αὐστηρὴν, ἱκανοποιητικὴν, ἀνεπαρκῆ». «Βρίσκετε τὴν θρησκευτικὴν ἀγωγήν, αὐτῆς τῆς σχολικῆς περιόδου, κατάλληλην γι' ἀνάπτυξιν τῆς θρησκευτικῆς του συμπεριφορᾶς». «Ποῖο εἶδος ψυχαγωγίας προτιμᾶ; κινηματογράφος, χορὸς, σπὸς;». «Οἱ ἀπόψεις σας εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ φίλου γίνονται εὐκόλως ἀποδεκταί;». Ἐνδιαφέρουσες ἐρωτήσεις πὼς δειχνουσι σχολεῖο προοδευτικὸν, γιατί δὲν περιορίζεται εἰς τὴν δικῆν του δυνατότητα, ἀλλ' ἐπιζητεῖ τὴν βοήθειαν τῶν κυρίως ὑπευθύνων τῆς ἀγωγῆς, τῶν γονέων, γιὰ τοὺς ὁποίους δεῖχνη ὄλο τὸ σεβασμὸν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον.

ΣΧΟΛΙΑΣΤΗΣ

ΣΥΓΧΥΣΙΣ ΙΔΕΩΝ

Προχώρησε πρὸς τὸ γραφεῖο μου. Αὐτοσυ-
στήθηκε:

— Δόκτωρ Arlobe. Ὁ Μουσιὸ Φ; ῥώ-
τησε.

— Μάλιστα ὁ ἴδιος. Καθηστε σὰς παρακαλῶ.
— Μεροί.

Ἔβγαλε τὸ μαντῆλι του καὶ τὸ ἔκανε ἕνα
γῦρο στὸ πρόσωπό του. Στὸ τέλος χούφτωσε τὴ
μῦτη του γιὰ ἐλάχιστα δευτερόλεπτα. Ὅταν
ἀνέσυρε τὸ μαντῆλι καὶ τὸ χέρι, μού φάνηκε
ὅτι ἡ μῦτη του εἶχε μακρύνει κατὰ δύο πόν-
τους.

— Εἶμαι στὴ διάθεσί σας. Σὲ τί μορῶ νὰ
σὰς φανῶ χρήσιμος;

— Ξέρετε ἦρα... ἦρα... Σὰς ἐνοχλῶ...
Δίστασε. Τὸν ἐνεθάρρυνα.

— Παρακαλῶ, παρακαλῶ. Πολὺ καλὰ κάνα-
τε ποὺ ἦρθατε.

— Μεροί. Ἔχω μιὰ ὑπόθεσι πολὺ interes-
sante.

Κάθησα καλύτερα. Ἔσκυφα πρὸς τὸ μέρος
του.

— Μιλήστε λοιπόν. Μιλήστε ἐλεύθερα δό-
κτωρ... δόκτωρ...

— Ἀρλούμπ.

— Ναί! Ἀρλούμπ. Μὲ συγχωρεῖτε.

— Ἐμαθα ὅτι ἀσχολεῖσθε μὲ τὸ Université.

— Μὲ τὸ Πανεπιστήμιο; Ὅχι. Ἀπλῶς λίγο
μὲ τοὺς φοιτητάς.

— Ἀκριβῶς! Παρντόν, αὐτὸ ἤθελα νὰ πῶ.
Ξέρετε κί' ἐγὼ θὰ ἤθελα ν' ἀσχοληθῶ μὲ τοὺς
φοιτητάς.

— Πολὺ εὐχάριστο. Πολὺ ἐνδιαφέρον.

— Ξέρετε. Ἐγὼ ἐσοῦδάσα πολλὰ χρόνια.
Κί' ἐδῶ κί' ἔξω. Ξέρετε ἐγὼ ἔκανα études
στὰ διάφορα συστήματα. Μ' ἐννοεῖτε. Στὰ συ-
στήματα philosophiques. Ὅλα τὰ διάβασα.

Ὁ ἐπισκέπτης μου ζώηρευε. Ἡ γλῶσσα του
λύθηκε. Μιλοῦσε, μιλοῦσε ἀκατάπαυστα. Χειρο-
νομοῦσε. Κάθε τόσο χαίδευε τὴ μῦτη του. Τὰ
λόγια του ἦταν ἕνα ρεῦμα συνεχές, ἀσταμάτη-
το. Προσπάθησα μιὰ, δύο φορὲς νὰ τὸν φρε-
νάω ἐκεῖ ποὺ φανταζόμουν ὅτι ἔβαζε τελεία
σὲ μιὰ φράσι. Μάταιος κόπος. Αὐτὸς χρησιμο-
ποιοῦσε μόνο κόμματα στὶς φράσεις του. Τὸ πο-
λὺ πολὺ νὰ μού παραχωροῦσε καμμιὰ ἄνω τε-
λεία. Τί νὰ σοῦ κάνη ὅμως μιὰ ἄνω τελεία;

Μπορεῖς μὲ μιὰ ἄνω τελεία νὰ διακόψης αὐτὸν
τὸν χεῖμαρρο;

Ἔλεγε γιὰ τὶς σπουδές, γιὰ τὰ διαβάσματα,
γιὰ τὰ ταξείδια. Ἔλεγε γιὰ τὴ Σορβόννη, γιὰ
τὰ συστήματα, γιὰ τὶς θρησκείες, γιὰ τὶς ἰдео-
λογίες. Ἔλεγε καὶ χαίδευε τὴ μῦτη του τόσο
ἐπίμονα ποὺ στὸ τέλος κατάλαβα ὅτι προσέχω
περισσότερο τὴ μῦτη του παρὰ τὶς ἰδέες του.

Ἔτσι ὅπως πάει ἡ μῦτη του, εἶπα μέσα μου,
δὲν ξέρω ποὺ θὰ φθάσῃ. Ἄν μάλιστα τοῦ πέ-
σουν καὶ τὰ δόντια — δὲν εἶναι δὰ καὶ νεα-
ρὸς — τότε σίγουρα πιά ἡ μῦτη του θὰ συναν-
τήσῃ τὸ σαγόνι του.

Ἡ σκέψις αὐτὴ μοῦ ἦθε ἐντελῶς ἀναπάν-
τεχα. Καὶ μού φάνηκε τουλάχιστον διασκεδα-
στική. Ἐνοιωθα ὅτι ἀπὸ μέσα μου ἀνάβρυνε
ἕνα γέλιο πλατὺ, τρανταχτό. Ἐνοιωθα τοὺς
μῦς τοῦ προσώπου μου νὰ συνομοτοῦν εἰς βά-
ρος τῆς ἀξιοπρεπείας μου, νὰ τραβοῦν τὸ στό-
μα μου ἀπ' ὅλες τὶς μεριές γιὰ νὰ τὸ κάνουν
ν' ἀνοίξῃ καὶ ν' ἀφήσῃ ἐλεύθερο τὸν ὄγκο τοῦ
γέλιου ποὺ συσσωρευόταν.

Δάγκασα τὴ γλῶσσα μου. Τὴ στριφογύρισα.
Κόντεψα νὰ πνιγῶ. Μ' ἔπιασε ἕνας ἐπικίνδυνος
βήχας.

Ὁ δόκτωρ Ἀρλούμπ τᾶχασε.

— Παρντόν! Παρντόν. Τί πάθατε Μου-
σιὸ Φ.;

— Δὲν εἶναι τίποτε.

Εἶχα ἐκνευρισθῆ ἀφάνταστα.

— Σὰς παρακαλῶ κύριε... Ἀρλούμπα...

— Ἀρλούμπ. Μὲ διώρθωσε πειραγμένος.

— Σὰς παρακαλῶ λοιπόν, νὰ μού πῆτε ποὺ
καταλήγετε μὲ ὅλα αὐτά. Τί θέλετε ἀπὸ μένα.
Γιατί ἦρθατε σὲ μένα;

Φάνηκε λίγο στενοχωρημένος.

— Μὲ συγχωρεῖτε Μουσιὸ Φ. Θέλω νὰ μὲ
φέρετε σὲ contact μὲ μερικὸς φοιτητάς ἐκλε-
κτοῦς. Θέλω φοιτητάς élite. Me comprenez;

— Ὅχι δὲν σὰς καταλαβαίνω. Τὶ τοὺς
θέλετε τοὺς ἐκλεκτοὺς φοιτητάς.

— Γιὰ νὰ ἰδρῶσα σχολή. Νὰ διδάξω τὸ νέο
μου système.

— Ποῦ εἶναι αὐτὸ νέο σας σύστημα;

— Μὲ κῦτταξε μὲ ἀπορία:

— Μὰ σὰς τὸ εἶπα. Le synthese grande.

Ἡ μεγάλη σύνθεσις.

— Ἡ μεγάλη σύνθεσις;

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Γεωργίου Θ. Ζώρα: «Ἑπτανησιακὰ μελετήματα». Β'. ἔκδ. Σπουδαστηρίου Βυζαντινῆς καὶ νεοελληνικῆς φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἀθῆναι 1959.

Εἰς τὸν ὀγκώδη τοῦτον τόμον, σελ. η+404, ὁ καθηγητὴς κ. Ζώρας δημοσιεύει μελέτας καὶ ἄρθρα, δημοσιευθέντα κατὰ καιροὺς εἰς διάφορα ἑλληνικὰ περιοδικὰ καὶ εἰς ἓνα ἰταλικόν, τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν λογοτέχναις ἢ γενικώτερον θέματα ἀναγόμενα εἰς τὴν ἑπτανησιακὴν σχολήν.

Ἐκ τῶν 41 μελετῶν καὶ ἄρθρων, τὰ ὁποῖα περιλαμβάνει ὁ τόμος αὐτός, τὰ 27 ἀναφέρονται εἰς τὸν Σολωμὸν καὶ καταλαμβάνουν πλεόντων ἡμίσεων σελίδων τοῦ ὅλου τόμου. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ καθηγ. κ. Ζώρας ἔχει ἰδιαιτέρως ἀσχοληθῆ μετὰ τὸ θέμα Σολωμὸς καὶ ὡς ἀνθρώπου, ὡς προσωπικότητος, μετὰ τὰ ποικίλα προβλήματα τὰ ὁποῖα παρουσιάζει, καὶ ὡς ποιητοῦ, μετὰ τὰς τόσας δυσκολίας, τὰς ὁποίας τὸ ἔργον του περικλείει. Αἱ 27 αὐταὶ μελέται δὲν εἶναι τὰ μόνον δημοσιεύματα ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θέματος. Ὑπάρχουν καὶ τόσα ἄλλα ἀκόμη.

Ἐκ τῶν περιλαμβανομένων εἰς τὸν παρόντα τόμον σημειούμεν ἰδιαιτέρως — χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ τίποτε ἄλλο εἰμὴ μόνον τὸ γενικώτερον καὶ περισσότερον ἐνδιαφέρον, τὸ ὁποῖον

αὐταὶ παρουσιάζουν λόγῳ τοῦ περιεχομένου τοῦ θέματός των — τὰς μελέτας: α) Ὁ ἐθνικὸς ποιητὴς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξετάζονται ποῖα αἷτια ἐνέπνευσαν εἰς τὸν ἀγνὸν πατριώτην Σολωμὸν τὴν τελικὴν ἀπόφασιν νὰ παραμείνῃ ὀριστικῶς εἰς Ἑλλάδα καὶ νὰ ἀναδειχθῆ οὕτως εἰς τὸν ἐθνικὸν της ποιητὴν. β) Σολωμὸς καὶ Σολωμικαὶ μελέται, ὅπου μετὰ πολλὴν μεθοδικότητα ἐρευνᾶται τὸ θέμα καὶ ὑποδεικνύονται τρόποι συστηματικώτερας ἐρεύνης καὶ μελέτης τοῦ Σολωμικοῦ ἔργου, ὅπως ἐπιτευχθῆ μὴ κατὰ τὸ δυνατόν ἀρτία ἐκδόσις. γ) Ὁ Σολωμὸς καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ὅπου ὁ σ. διατυπώνει τὰς ἀπόψεις του ἐπὶ τοῦ ἀντιλεγόμενου αὐτοῦ ζητήματος, ὡς πρὸς ποῖα ἦσαν τὰ αἷτια, τὰ ὁποῖα ἐκράτησαν τὸν Σ. μακρὰν τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς εἰς τὴν ἐπανάστασιν. δ) Τὸ ἀποσπασματικὸν τῶν Σολωμικῶν ἔργων ἐρευνᾶται τὸ δυσκολώτερον πρόβλημα τοῦ ὅλου Σολωμικοῦ προβλήματος καὶ ἐκτίθενται ἐνδιαφέρονται ἀπόψεις. ε) Σημειώσεις περὶ τοῦ Σολωμοῦ, μετάφρασις ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου, ἐξόχως ἐνδιαφέρουσαι πληροφοροίαι περὶ τῆς ἔξωτερικῆς ἐμφανίσεως, τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ὅλης προσωπικότητος τοῦ Σολωμοῦ. στ) Ὁ Αἰσχύλος καὶ οἱ ἐθνικοὶ ποιηταὶ μας Σολωμὸς καὶ Κάλβος, ὅπου ἐξετάζεται ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἀρχαίου τραγικοῦ ἐπὶ τῶν δύο αὐτῶν ποιητῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. ζ) Τὰ

Ἔπιασε τὴ μύτη του φανερὰ στενοχωρημένος.

— Mais oui! Δὲν σᾶς ἐξήγησα; Ἐκανα μὴ νέα φιλοσοφία, μὴ νέα ἰδεολογία. Ἐχει μέσα χριστιανισμό, athéisme, λίγο hindouisme, κομμουνισμό. Ἐ, naturellement δὲν μποροῦσα νὰ μὴ βάλω στὸ σύστημά μου καὶ existentialisme, καὶ un peu modernisme.

Κύτταξα τὸ ρολοῖ μου. Κύτταξα τὴ μύτη του. Ἄναψα.

— Ἀκούστε δόκτωρ Ἀρλούμπα!

— Ἀρλούμπα, με διόρθωσε.

— Δὲν ἔκανα λάθος, κύριε Ἀρλούμπα! (Ἔσυρα με κακντρέχεια τῆ λέξι). Τὸ σύστημά σας δὲν εἶναι μεγάλη σύνθεσις, ἀλλὰ μεγάλη, πελώρια, τερατώδης σύγχυσις. (Συλλάβισα ἀργὰ τὴ λέξι). Εἶναι... Εἶναι... (ἡ φωνὴ μου ἔτρεμε ἀπὸ ὀργή) ἄ ρ ο ὄ μ π α.

Ἔμεινε ἀναυδός. Συνέχισα μαλακώτερα.

— Καὶ ἐδῶ ποὺ τὰ λέμε εἶναι περιττὸ νὰ σᾶς βρῶ φοιτητὰς γιὰ νὰ κάνετε σχολή. Εἶναι

περιττὸ καὶ νὰ τοὺς διδάξετε κἄν. Κάνετε μὴ βόλτα στοὺς φοιτητικὸς χώρους. Πιάστε μερικὸς φοιτητὰς καὶ ρωτήστε τους τί πιστεύουν πᾶνω στὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀνθρώπου. Ζητεῦστε τους τὸ πιστεῦν τους τὸ θρησκευτικὸ, τὸ μεταφυσικὸ, τὸ κοσμοθεωρητικὸ, τὸ βιοθεωρητικὸ. Ἐκεῖ νὰ δῆτε σύγχυσις. Ἐκεῖ νὰ δῆτε confusio χειρότερο ἀπὸ τὸ δικό σας. Ἐκεῖ νὰ δῆτε ἰδεολογία με στολὴ ἀρλεξίνου.

Τὰ μάτια του ἄστραψαν.

— Ναι; Mais αὐτὸ εἶναι excellent! Πᾶω νὰ τοὺς βρῶ. Μεροῖ! Μεροῖ! Ὁρεβουὰρ Μουσοῦ Φ.

Ἐφυγε τρέχοντας. Ἔνοιωσα ἓνα πόνου στὸ στήθος. Γιατὶ νὰ ὑπάρχῃ τόση σύγχυσις στὰ κεφάλια τῶν ἀνθρώπων; Γιατὶ νὰ μὴ θέλουν νὰ δοῦν τὴν ἀπλὴ, τὴν χροστάλλη, ἀλήθεια;

«Φ.»

Διὰ τὴν ἀντιγραφήν
Ο ΕΝΤΕΤΑΜΕΝΟΣ

Ιταλικά ἔργα καὶ ἡ θρησκευτικότης τοῦ Σολωμοῦ κατὰ τὸν P. Ciuti. η) Ἴταλικά ἐπιγράμματα εἰς τὸν Σολωμόν. θ) Νικολ. Μαντζάρου, Σκιαγραφία τοῦ Σολωμοῦ. ι) Κριτικὴ τοῦ Orioli διὰ τὴν Ἰταλικὴν μετάφρασιν τοῦ ὕμνου εἰς τὴν ἑλευθερίαν, κ. ἄ.

Αἱ ἄλλαι δημοσιεύμεναι μελέται ἀναφέρονται εἰς τὸν Τερτσέτην, τὸν Τυπάλδον, τὸν Βαλαωρίτην, τὸν Μαρκοῦραν, τὸν Θωμαζαῖον. Ἐξ «Σύμμεικτα» συμπληρώνουν τὸν τόμον.

Ὅλαι αἱ μελέται κατὰ τὸ πλεῖστον περιέχουν πληροφορίας καὶ πηγὰς ἐξ ὀλοκλήρου ἀγνωστούς ἢ ἀνεκδότους, γεγονόσι τὸ ὅποιον τὰς καθιστᾷ περισσότερον ἐνδιαφερούσας καὶ ἰδιαιτέρας χρησίμους εἰς ὅλους τοὺς ἀσχολούμενους εἰδικώτερον περὶ τὴν ἑπτανησιακὴν σχολὴν καὶ τὰς ἑπτανησιακὰς μελέτας, γενικώτερον δὲ εἰς πάντα ἐνδιαφερόμενον καὶ ἀσχολούμενον περὶ τὴν νεοελληνικὴν λογοτεχνίαν καὶ φιλολογίαν.

Ὁ καθηγ. κ. Ζώρας εἶναι ἐκ τῶν πολυγραφετέρων συγχρόνων συγγραφέων, τὰ δὲ ποικίλα δημοσιεύματά του ἀναφέρονται εἰς τὴν μακράν, ἀπὸ χρονικῆς πλευρᾶς, καὶ πλουσίαν ἀπὸ τὴν ἄποψιν τοῦ περιεχομένου βυζαντινῆ καὶ νεοελληνικῆν περίουδον. Καὶ αἱ δύο αὐταὶ περίουδοι μᾶς εἶναι ἀκόμη ἐν πολλοῖς ἀγνωστοί. Εἰς τὴν ἀναβίωσιν δὲ τῶν βυζαντινῶν σπουδῶν, ἡ ὁποία παρατηρεῖται ἔντονος - εὐτυχῶς - κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, συμβάλλουν κατὰ πολὺ καὶ αἱ ποικίλαι δημοσιεύσεις τοῦ κ. Ζ.

Ὁ παρῶν τόμος εἶναι ὁ δεύτερος τῆς σειρᾶς τῶν «Ἐπτανησιακῶν μελετημάτων». Περιεχόμενος καὶ τὸν πρῶτον, μὲ τὴν γενικὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ἑπτανησιακὴν σχολὴν.

E.E.K.

☆

Ἄρχμ. Ἡλία Δ. Μαστρογιαννοπούλου: «Βυζαντινοὶ ναοὶ τῆς Ἑλλάδος». Ἀθήναι 1958.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἀποτελεῖ ἓνα ἄλμπουμ 128 σελίδων, μέσα στίς ὁποῖες ἐκτίθενται 85 φωτογραφίες καὶ 13 σχέδια βυζαντινῶν ναῶν τῆς χώρας μας. Μνημεῖα τῆς τέχνης καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ χριστιανικοῦ, τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς (ι' - ιε' ἑκατονταετηρίδος). Καὶ στὴν ἀπέναντι σελίδα ὑπάρχουν πληροφορίες καταποριστικῆς γιὰ τὸ καθένα, γιὰ τὴν τέχνην του (ἀρχιτεκτονικὴ, ζωγραφικὴ, ψηφιδογραφία, διακοσμικὴ) γιὰ τὴν ἐποχὴν του, γιὰ τοὺς κτίτοράς του, γιὰ τὸ ὅλο, πὺξ ἔπειξε σάν τόπος λατρείας ἢ ἀσκήσεως τῆς ἀρετῆς, ἢ κέντρο γραμμάτων ἢ ὁμηγηρίου ἱεραποστολῆς ἢ καταφύγιον τῶν δεδιωγμένων κλπ.

Δὲν ἀπέβλεπεν, μᾶς λέγει ὁ σ., στὸ νὰ κάμῃ ἀρχαιολογία ἢ ἱστορία τῆς τέχνης ἢ τουρισμὸ - ἂν καὶ ἀναμφισβήτητα συμβάλλει καὶ οἱ αὐτοὺς τοὺς τομεῖς - ἀλλὰ θέλησε νὰ πα-

ρουσιάσῃ ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ πνεύματος στὴν Ἑλλάδα. Καὶ ἐπέτυχε νὰ τὸ παρουσιάσῃ κατὰ τὸν πῦξ ἰδεατὸ τρόπο.

Παρουσιάζοντας τὸ λεύκωμα αὐτὸ δὲν εἶναι σωστὸ νὰ μιλήσῃς γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴν του πλευρᾶν μόνον - ἂς εἶναι τόσο ἔντονη - γιὰτὶ ἔτσι γίνεται φανερὸ πὺξ δὲν τὸ νοιώσῃς, πὺξ δὲν τὸ πρόσῃξῃς, ὅσο ἔπρεπε. Ξεφυλλίζοντας τὸ αἰσθάνεσαι νὰ πλησιάζῃς τὰ βυζαντινὰ αὐτὰ μνημεῖα καὶ ν' ἀκούῃς τὴ φωνὴν τους, φωνὴν πὺξ ἔδωσε ὁ θερμομοργὸς κάλαμος τοῦ σ. στοὺς λίθους. Ἐξέχει τὴν πληροφορία ὅτι πῖξ ἀπ' τ' ἄψυχα κτίσματα κρῦβονται οἱ ψυχῆς τῶν ἀδελφῶν πὺξ ἀνήκουν στὴν χορεία τῆς θριαμβευούσης. Ἀξίζει νὰ ἀπολαμβῆναι κανεῖς στίς ἀνάπαυτες τῆς ρουτίνας τῆς ὄλιστηκῆς ἐποχῆς μᾶς ὁσείς τέτοιες, στίς ὁποῖες δὲν ἔχει νὰ ἀντικρῖσῃ μόνον τὸ κάλλος τῶν δένδρων καὶ τῶν λουλουδιῶν ἀλλὰ καὶ τὸ «ὔδωρ τὸ ζῶν».

Γ.Μ.Χ.

☆

Ἰωάννου Χρυσοστόμου: «Τὸ μέγα ἀξίωμα». Νεοελληνικὴ ἀπόδοσις Π. Στάμου. Ἀθήναι 1959.

Ὁ κύριος Σ. συνεχίζων τὴν προσπάθειαν τῆς ἐκδόσεως ἔργων Χρυσοστομείων εἰς μετάφρασιν νεοελληνικὴν, μᾶς παρουσίασεν, ὑπὸ τὸν ὡς ἄνω τίτλον, ὡς πέμπτον ἔργον εἰς τὴν σειρᾶν, τὰς γνωστὰς κατηχητικὰς ὁμιλίας τοῦ χρυσοστομίου Ἰωάννου (δώδεκα τὸν ἀριθμόν). Τῶν ὁμιλιῶν προτάσεται εἰσαγωγή, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ σ. ὁμιλεῖ γενικῶς περὶ τῆς τάξεως τῶν κατηχομένων καὶ τῶν πρὸς αὐτοὺς ὁμιλιῶν καὶ εἰδικῶς περὶ τῶν παρουσιαζομένων κατηχησεων (προέλευσις, ἐκδόσεις, ἀξία κλπ.). Ἐνταῦθα πρῆπει νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰσαγωγὴ ἐκτενεστέρα καὶ πρωτοτυπίαν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἔχη καὶ περισσότερον θὰ βοηθῃσεν τὸν μελετητὴν.

Ἐκ τῶν δώδεκα κατηχησεων αἱ ὀκτὼ πρῶται ἀποτελοῦν μετάφρασιν τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀσιολογιστοῦ Antoine Wenger εὑρεθέντων πρὸ τετραετίας εἰς τὴν Μοῆν τὸ Σταυρονικήτα τοῦ Ἄθω χειρογράφων καὶ ἐκδοθέντων τὸ 1957 εἰς τὰς Sources Chrétiennes τῶν Παρισίων, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Huit Catéchèses Baptismales, αἱ ἐπακολουθοῦσαι δύο μεταφράζων τὰς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Πατρολογία τοῦ Migne τ. 49 περιλαμβανομένας καὶ ἔτεροι δύο ἀποτελοῦν μετάφρασιν τῶν ὑπ' ἀριθ. 2—3 ὁμιλιῶν ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Παπαδοπούλου Κεραμῆως (Varia Graeca Sacra, ἐν Μόσχᾳ 1909).

Ἐν τέλει παρατίθενται πίνακες θεμάτων καὶ κυρίων ὀνομάτων, χρησιμώτατοι διὰ τιαυτὰ ἔργα.

Καὶ ἡ παρούσα προσπάθεια τοῦ κ. Σ. εἶναι ἀξία ἐπαίνου, διότι σκοπεῖ νὰ καταστήσῃ προ-

σιτὴν εἰς τὸ εὐρύτερον κοινὸν τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰς ἰδέας τοῦ μεγάλου ἐκκλησιαστικοῦ Πατρός, αἱ ὁποῖαι πρὸ παντός εἶναι συμπεπυκνωμένοι εἰς τὰς κατηχήσεις αὐτοῦ, κατὰ τρόπον μάλιστα ἐπαγωγικόν.

Γ.Μ.Χ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Η ΔΙΚΗ ΤΩΝ ΠΙΘΗΚΩΝ

ΤΩΝ ΤΖΕΡΟΜ ΛΩΡΕΝΣ ΚΑΙ ΡΟΜΠΕΡΤ ΛΗ

ΘΙΑΣΟΣ Μ. ΚΑΤΡΑΚΗ

Μία δίκη με κατηγορούμενο ἕνα καθηγητῆ, ποὺ διάβασε στοὺς μαθητὰς του ἕνα κεφάλαιο ἀπὸ τὴν θεωρία τοῦ Δαρβίνου γιὰ τὴν καταγωγή τῶν εἰδῶν, ἀποτελεῖ τὸ κύριο θέμα τοῦ ἔργου. Εἶναι σωστὸ ἕνας ἄνθρωπος νὰ καταδικασθῇ γιὰ τὶς προσωπικὰς του πεποιθήσεις, ὅταν μάλιστα στελεχώνωνται πάνω στὴν γνώση καὶ τὴν ἐπιστήμη; Πρέπει ν' ἀποσιωπηθῇ τὴν ἀλήθεια, ἐπειδὴ εἶναι ἀντίθετη πρὸς τὴν κοινὴ πίστι καὶ τὸν νόμο; Εἶναι τὰ μεγάλα ἐρωτήματα.

Ἀπὸ πρώτη ἄποψι θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηρίσῃ κανεὶς τὴν «δίκη τῶν πιθήκων» ὡς ἕνα ἀγῶνα τοῦ φιλελευθέρου πνεύματος ἐναντίον τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ, ποὺ παντοῦ βλέπει ἁμαρτίες καὶ σφάλματα καὶ ἀπορρίπτει ἄκριτα τὶς διάφορες ἐπιστημονικὰς θεωρίες.

Ἡ βαθύτερη ἐξέτασις ὅμως πείθει πὸς ἡ ἀνεξιθρησκεία τοῦ Ντράμοντ (τοῦ δικηγόρου ὑπερασπύσεως) στὴν τρίτη πράξι εἶναι καμουφλάρισμα καὶ σοφιστικὸ παιχνίδισμα τῆς πολεμικῆς κατὰ τῆς Βίβλου. Γιατὶ οἱ σ. ἐνῶ κηρύσσουν τὴν ἐλευθερία τῆς σκέψεως ὡς ἕνα ἀγαθὸ, στὴν δεύτερη πράξι τάσσονται μετὰ τὴν θεωρία τοῦ Δαρβίνου. Τὴν βρίσκουν πῶς ἀληθινὴ. Τείνουν νὰ μᾶς πείσουν πὸς ἐξισώνεται μετὰ τὴν ἀληθινὴν ἐπιστημονικὴν πρόοδο.

Στὴν κριτικὴ τους ἀσθενὴ σημεῖα βρίσκουν

μόνο στὴν Βίβλο, ὅχι καὶ στὸν Δαρβίνο. Ἐπιχειρήματά τους ὅμως εἶναι οἱ γνωστὰς καὶ τετριμμένες ἀπόψεις τῆς ἀρνήσεως πὸς ὁ Κἄιν εἶχε γυναῖκα, ἀφοῦ ὑπῆρχε μία μόνο, ἡ Εὔα ἢ πὸς ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ σταμάτησε τὸν ἥλιο κλπ. Ἔτσι, ἐνῶ βάζουν στὸ στόμα τοῦ Ντράμοντ τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι οἱ θρησκευτικοὶ ἀγνοοῦν μία θεωρία ποὺ καταδικάζουν, καὶ αὐτοὶ μετὰ τὴν σειρά τους ἀπορρίπτουν κακόπιστα κάτι ποὺ δὲν ἐμελέτησαν γιὰτὶ θέλουν ν' ἀγνοοῦν γ. ν. ω. σ. τ. ἐ. σ. ἐ. π. ἰ. σ. τ. η. μ. ο. ν. ι. κ. ἐ. σ. θ. ἐ. σ. ε. ἰ. ε. ἰ. ε. π. ἄνω στὴν ἐρμηνεύει τῆς Γενέσεως καὶ τῆς Ἐξαήμερου.

Ἔτσι, ἐνῶ μετὰ τὸ δίκαιο τους δείχνουν πὸς κτυπᾶνε τὸ νοσηρὸ θρησκευτικὸ πνεῦμα, ποὺ προσκολλᾶται στὸ γράμμα τοῦ νόμου, ὕστερα κάνουν ἕνα συλλογιστικὸ ἄλλα καὶ καταλήγουν σ' ἀνθαίρετη γενίκεσις ἂν πιστεύης, παύεις νὰ σκέφτεσαι, κι' ἂν σκέφτεσαι, παύεις νὰ πιστεύης. Ἡ κάνουν ἐντενερὴ καὶ σοφιστικὴ μετάθεσι τοῦ κέντρου βάρους τῆς κατηγορίας. Γιατὶ, ἂν ἦταν ἄδικο, ὁ καθηγητῆς νὰ τιμωρηθῇ γιὰ τὶς ἰδέες ποὺ πίστευε, δὲν ἦταν καὶ δίκαιο νὰ μιλήσῃ σὲ 13χρονα παιδιὰ γιὰ μιὰ θεωρία, ποὺ δὲν μπορούσαν νὰ κατανοήσουν καὶ νὰ ἐλέγξουν. Ἡ ἀνεξιθρησκεία καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεως σὲ τέτοια περίπτωσι θὰ ἐπέβαλλε ἐλεύθερη συζήτησι μετὰ μεγάλους καὶ ὄχι ἐπιβολὴ τοῦ διδασκαλικοῦ κύρους σ' ἀνώριμα παιδιὰ.

☆

Τὸ ἔργο μολονότι δὲν ἔχει ψυχολογικὸ βάθος, ἀλλὰ διαφιπμιότους ἰδεῶν, δὲν χάνει σὲ θεατρικότητα καὶ ἐνδιαφέρον. Τοῦτο ὀφείλεται στὸ ἔξυπνο γράψιμο, τὴν σκηνοθετικὴ ἐνότητα, τὴν πετυχημένη ἠθοποιία.

Γι' αὐτὸ εἶναι ἀτύχημα ἕνας μεγάλος ἠθοποιός, ὁ Κατράκης, νὰ θέτῃ τὸ ταλέντο του στὴν ὑπηρεσία τῆς κακοπιστίας καὶ τῆς διπλοδορομήσεως γιὰτὶ ἡ ἐξίσωσις τῆς Βίβλου μετὰ τὴν ἀληθινὴν ἀλήθειαν καὶ τῆς θεωρίας τοῦ Δαρβίνου μετὰ ἀλήθεια μυρίζει κάπως... ναφθαλίνη.

Γ. ΜΠΟΖΟΝΗΣ

Μηνιαῖον περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» Ἐκδοσὲς Χριστ. Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύτση 14, Ἀθήναι Τηλ. 35-023). — Θεσ/κῆς: Ἀγ. Σοφίας 38.—Πειραιῶς: Φίλωνος 34α.—Υπεύθυνος: Γ. Δ. Ἰατρίδης, κατοικία Ἀριστοφάνους 10, Ἀθήναι (1).—Ἐτησίαν συνδρομὴ δρχ. 45, ἐξωτ. δολλ. 3.—Προστ. τυπογραφείου Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομαγάλῃ 176.—Χειρόγραφα, δημοσιεύμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.